

T. C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

ZİHİN KURAMI ÖĞELERİNE GÖRE RESİMLİ ÇOCUK
KİTAPLARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zehra Berke POLAT

Malatya-2025

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

ZİHİN KURAMI ÖĞELERİNE GÖRE RESİMLİ ÇOCUK
KİTAPLARININ İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zehra Berke POLAT

Danışman: Doç. Dr. Hikmet ZELYURT

Malatya-2025

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

ZİHİN KURAMI ÖĞELERİNE GÖRE RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ
İNCELENMESİ

DANIŞMAN
Doç.Dr. HİKMET ZELYURT

HAZIRLAYAN
ZEHRA BERKE POLAT

Jürimiz tarafından **02.07.2025** tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda bu tez **oybirliği /oyçokluğu** ile başarılı bulunarak **Temel Eğitim Ana Bilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul etmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvanı Adı Soyadı

İmza

1. Doç.Dr. Merve ÜNAL

.....

2. Doç. Dr. Hikmet ZELYURT

.....

3. Doç.Dr. Burcu Gezen ŞEN

.....

O N A Y

Bu tez, İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından kabul edilmiş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararıyla da uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Eyüp İZCİ

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Bu tez çalışmasını, bilimsel etik ilkelerine ve akademik dürüstlük ilkelerine uygun olarak, tamamen kendi bilgi, emek ve çabalarımla hazırladığımı beyan ederim. Tez yazım sürecinde yararlandığım tüm kaynaklara akademik atıf kurallarına uygun şekilde yer verdiğimi ve başka çalışmalardan intihal yapmadığımı taahhüt ederim.

Bu çalışmada kullanılan tüm verilerin doğruluğunu, çalışmanın herhangi bir kısmının başka bir akademik çalışmadan kopyalanmadığını ve danışmanımın rehberliği doğrultusunda özgün bir araştırma gerçekleştirdiğimi onaylıyorum.

Bu onur sözünü, ilgili tüm akademik ve etik kuralları kabul ettiğimin bir göstergesi olarak sunarım.

Zehra Berke POLAT

Temmuz 2025

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, okul öncesi dönemde resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı becerilerini geliştirme potansiyelini araştırmak amacıyla hazırlanmıştır. Akademik süreç boyunca bana rehberlik eden, bilgi ve deneyimleriyle çalışmama yön veren değerli danışmanım Doç. Dr. Hikmet ZELYURT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Kendisinin desteği, akademik bakış açımı geliştirmemde ve çalışmamı titizlikle sürdürmemde büyük bir motivasyon kaynağı olmuştur.

Ayrıca, bu süreçte bana sabır ve sevgiyle destek olan çekirdek aileme, her an yanımda olup moral ve güç veren dostlarıma minnettarlığımı ifade etmek isterim. En özel teşekkürü, lise yıllarından beri hayatımı paylaştığım sevgili eşim Atakan Polat'a sunuyorum. Tüm lisans ve yüksek lisans eğitim sürecimde bana sonsuz destek olmuş, her zaman yanımda olarak bu süreci daha anlamlı kılmıştır. Ve tabii ki sevgili kızım Gülce Polat... Onun varlığı, bu çalışmayı tamamlamamda en büyük ilham kaynağım olmuştur. Gözlerindeki merak ve öğrenme isteği, çocukların bilişsel gelişimini anlamaya yönelik bu araştırmaya olan bağlılığımı pekiştirmiştir.

Bu çalışmanın, okul öncesi dönemdeki çocukların sosyal ve bilişsel gelişimini desteklemek amacıyla resimli çocuk kitaplarının rolüne dair akademik literatüre katkı sağlamasını diliyorum.

Tezime katkı sağlayan, beni bu süreçte teşvik eden ve yol gösteren herkese içtenlikle teşekkür ederim.

Zehra Berke POLAT

Temmuz 2025

ÖZET

ZİHİN KURAMI ÖĞELERİNE GÖRE RESİMLİ ÇOCUK KİTAPLARININ İNCELENMESİ

POLAT, Zehra Berke

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Hikmet ZELYURT

Temmuz 2025, Sayfa x+117

Bu araştırmanın amacı, okul öncesi döneme yönelik resimli çocuk kitaplarında yer alan zihinsel durum ifadelerinin içerik analizini yaparak bu kitapların çocukların zihin kuramı gelişimine katkısını ortaya koymaktır. Zihin kuramı bireyin kendi ve başkalarının duygu, düşünce, niyet, inanç ve yanlış inanç gibi zihinsel durumlarını anlama ve yorumlama becerisidir. Erken çocukluk döneminde bu becerinin temellerinin atıldığı dikkate alındığında çocuklara sunulan görsel ve sözel uyaranların niteliği büyük önem taşımaktadır.

Bu araştırmada örneklem grubunu oluşturan kitaplar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme esas alınarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, son on yıl içerisinde Türkiye’de yayımlanmış, okul öncesi yaş grubuna hitap eden ve içerisinde belirgin bir anlatı yapısı bulunan 30 resimli çocuk kitabı seçilmiştir. Kitapların seçiminde zihinsel durum ifadelerine (duygu, düşünce, niyet, inanç vb.) yer verme potansiyeli taşıyan içerikler önceliklendirilmiştir. Farklı yayınevlerinden seçilen kitaplar; yazar çeşitliliği, tematik farklılıklar, karakter yapısı ve anlatım biçimi açısından çeşitlilik gösterecek şekilde seçilmiştir. Seçilen kitapların tamamı resimli hikâye kitabı niteliğinde olup, anlatı içeren metinler barındırmaktadır. Ayrıca kitapların okul öncesi eğitim ortamlarında kullanılabilir nitelikte olmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda örneklem grubundaki kitaplar, güncel çocuk edebiyatı ürünleri arasında zihin kuramı bileşenlerinin temsilini analiz etmek için uygun bir temsil gücüne sahiptir. Analizler; duygular, düşünceler, niyetler, inançlar, yanlış inançlar ve başkalarının bakış açısını anlama olmak üzere altı temel zihin kuramı bileşeni üzerinden gerçekleştirilmiştir. Her bir bileşenin kitaplarda ne sıklıkla yer aldığı belirlenmiş, örnek cümleler üzerinden derinlemesine değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırma sonuçları, resimli çocuk kitaplarının yalnızca dil gelişimini değil; empati kurma, perspektif alma, duyguları tanıma ve sosyal etkileşimleri anlamlandırma gibi sosyal bilişsel becerilerin gelişimini destekleme açısından da önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Özellikle duyguların yoğun biçimde işlendiği ve karakterlerin düşünsel içeriklerine dayalı eylemlerinin açıklandığı kitapların, çocukların zihin kuramı gelişimini desteklediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, yanlış inanç içeren kurguların çocuklarda zihinsel esneklik kazandırdığı ve başkalarının düşünce ile inançlarını anlama becerilerini pekiştirdiği gözlemlenmiştir.

Araştırma bulguları ebeveynlere, öğretmenlere ve çocuk edebiyatı yazarlarına zihin kuramı destekli kitap seçimi ve kullanımı konusunda somut öneriler sunmaktadır. Ayrıca çalışma erken çocukluk eğitiminde zihin kuramı gelişimini destekleyecek materyal tasarımına yönelik teorik bir temel de sağlamaktadır. Bu yönüyle araştırma okul öncesi dönemde sosyal biliş gelişimini destekleyen özgün bir kaynak niteliği taşımakta ve çocuk edebiyatı ile gelişim psikolojisi arasında güçlü bir köprü kurmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erken Çocukluk, Zihin Kuramı, Resimli Çocuk Kitapları, Sosyal Biliş, İçerik Analizi

ABSTRACT

EXAMINATION OF ILLUSTRATION BOOKS ACCORDING TO THEORY OF MIND ELEMENTS

POLAT, Zehra Berke

Master's Degree, Inonu University, Institute of Educational Sciences

Preschool Education Department

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Lecturer Hikmet ZELYURT

July 2025, Pages x+117

The aim of this study is to analyze the mental state expressions in picture books for preschool children and to examine how these books contribute to the development of theory of mind. Theory of mind refers to the cognitive ability to understand and interpret one's own and others' mental states—such as emotions, thoughts, intentions, beliefs, and false beliefs. Considering that the foundations of this ability are formed during early childhood, the quality of visual and verbal stimuli presented to children is of critical importance.

In this context, 30 picture books published within the last decade were selected and analyzed through qualitative content analysis. The analysis was conducted across six fundamental components of theory of mind: emotions, thoughts, intentions, beliefs, false beliefs, and understanding others' perspectives. The frequency and depth of these mental state expressions in the books were identified and illustrated through sample excerpts.

The results of the study reveal that picture books serve not only as tools for enhancing language development but also as powerful means of supporting social cognitive skills, such as empathy, perspective-taking, emotional recognition, and interpreting social interactions. Books that focus heavily on emotional representation and provide insight into characters' internal states were particularly effective in fostering theory of mind development. Narratives involving false beliefs were found to encourage cognitive flexibility and promote the understanding of divergent perspectives.

The findings offer practical recommendations for parents, educators, and children's book authors on the selection and use of picture books to support theory of mind. Additionally, this study provides a theoretical framework for designing educational materials that foster social cognition in early childhood. In this regard, it stands out as a

valuable resource bridging children's literature and developmental psychology, with significant implications for early childhood education.

Keywords: Early Childhood, Theory of Mind, Picture Books, Social Cognition, Content Analysis

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	x

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi	4
1.2. Araştırmanın Amacı	8
1.3. Araştırmanın Alt Amaçları.....	9
1.4. Araştırmanın Önemi.....	9
1.4.1. Kuramsal Katkılar	12
1.4.2. Uygulamalı Katkılar.....	13
1.4.3. Eğitsel Katkılar	13
1.5. Sayıtlılar	14
1.6. Sınırlılıklar	15

BÖLÜM II

2. KONU İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİLER VE ALANYAZIN

2.1. Zihin Kuramının Tanımı ve Sosyal Biliş ile İlişkisi	17
2.2. Zihin Kuramı Gelişimini Açıklayan Yaklaşımlar	19
2.2.1. Modülerlik Kuramı (Bilişsel Modül Teorisi).....	19
2.2.2. Simülasyon (Benzeştirme) Teorisi.....	19
2.2.3. Bilişsel Gelişim Kuramı.....	20
2.2.4. Sosyo-Kültürel Yaklaşım.....	21
2.3. Zihin Kuramının Bileşenleri ve Kuramsal Açıklamaları	21
2.3.1. Duyguların Temsili ve Kullanımı	21
2.3.2. Düşüncelerin ve Bilişsel Süreçlerin Temsili	22
2.3.3. Niyet ve Amaçların Temsili	22

2.3.4. İnançların ve Yanlış İnançların Temsili.....	23
2.3.5. Başkalarının Düşüncelerini ve Bakış Açısını Anlama.....	23
2.4. Zihin Kuramı ve Dil Gelişimi	23
2.4.1. Yanlış İnanç Testleri ve Dil Becerileri	25
2.4.2. Sözcük Dağarcığı ve Zihin kuramı	25
2.4.3. Çocuk Kitapları ve Hikâye Anlatımının Rolü.....	26
2.5. Zihin Kuramı Becerilerinin Değerlendirilmesi	26
2.5.1. Yanlış İnanç Testleri	27
2.5.1.1. Sally-Anne Testi	27
2.5.1.2. Smarties Testi	27
2.5.2. Perspektif Alma Testleri	28
2.5.2.1. Dağ Görevi	28
2.5.2.2. Gözlerden Zihin Okuma Testi	28
2.5.3. Duygu Tanıma ve Empati Testleri	28
2.5.3.1. Çocuklarda Duygu Tanıma Testleri	29
2.5.3.2. Empati Değerlendirme Testleri	29
2.5.4. Zihin Kuramı Değerlendirme Anketleri.....	29
2.6. Dil Ediniminde Zihin Kuramı	29
2.7. Resimli Çocuk Kitaplarının Zihin Kuramı Açısından Önemi.....	31
2.8. İlgili Araştırmalar.....	34
2.8.1. Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar.....	34
2.8.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	37
2.8.3. Yurt İçi ve Yurt Dışı Çalışmaların Karşılaştırılması	40

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	43
3.2. Evren ve Örneklem	43
3.3. Verilerin Toplanması	47
3.4. Verilerin Analizi.....	47

BÖLÜM IV

4. BULGULAR, YORUM VE TARTIŞMA

4.1. Resimli Çocuk Kitaplarında Bulunan Zihinsel Durum İfadeleri	51
--	----

4.2. Zihinsel Durum Kategorilerine Göre Analiz.....	54
4.2.1. Duyguların Temsili ve Kullanımı	54
4.2.2. Düşüncelerin ve Bilişsel Süreçlerin Temsili	59
4.2.3. Niyet ve Amaçların Temsili	65
4.2.4. İnancın ve Yanlış İnancın Temsili	71
4.2.5. Başkalarının Düşüncelerini Anlama	76
4.3. Kategori Bazında Karşılaştırmalar ve Örneklem Analizi	82
4.3.1. Duygular Kategorisi Üzerinden Detaylı Akademik Yorum ve Analiz	85
4.3.1.1. Duygu Kategorisi Açısından Karşılaştırmalı Bulgular.....	87
4.3.2. Düşünceler Kategorisi Üzerinden Detaylı Akademik Yorum ve Analiz..	89
4.3.2.1. Düşünceler ve Bilişsel Süreçlerin Temsili Açısından	
Karşılaştırmalı Bulgular	91
4.3.3. İnançlar Kategorisi Üzerinden Detaylı Akademik Yorum ve Analiz	93
4.3.3.1. İnançlar Açısından Karşılaştırmalı Bulgular	95
4.3.4. Niyetler Kategorisi Üzerinden Detaylı Akademik Yorum ve Analiz	96
4.3.4.1. Niyet Açısından Karşılaştırmalı Bulgular	98
4.3.5. Başkalarının Düşüncelerini Anlama Kategorisi Üzerinden Detaylı	
Akademik Yorum ve Analiz	99
4.3.5.1. Başkalarının Düşüncelerini ve Perspektif Alma Becerisini	
Anlama Açısından Karşılaştırmalı Bulgular.....	100
4.3.6. Yanlış İnançlar Kategorisi Üzerinden Detaylı Akademik Yorum ve	
Analiz	101
4.3.6.1. Yanlış İnançların Temsili Açısından Karşılaştırmalı Bulgular ..	103

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç.....	104
5.2. Öneriler	106
KAYNAKÇA.....	107

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. <i>İncelenen Resimli Çocuk Kitaplarının Listesi</i>	45
Tablo 2. <i>Zihin Kuramı Kategorileri Dağılımı</i>	51
Tablo 3. <i>Resimli Çocuk Kitaplarında Zihinsel Durum Kategorilerine Göre Ortalama İfade Sayısı</i>	53
Tablo 4. <i>Duyguların Analiz Tablosu</i>	57
Tablo 5. <i>Düşüncelerin ve Bilişsel Süreçlerin Dilsel Temsili: Kelime ve İfade Frekansları</i>	60
Tablo 6. <i>Düşünce Temsil Analizi Tablosu</i>	61
Tablo 7. <i>Düşünce Aktarım Yöntemleri ve Bilişsel Süreçlere Etkisi</i>	63
Tablo 8. <i>Resimli Çocuk Kitaplarında Engeller ve Alternatif Çözümler Tablosu</i>	66
Tablo 9. <i>Resimli Çocuk Kitaplarında Yanlış İnançların Temsili ve Düzeltme Süreçleri</i>	72
Tablo 10. <i>Yanlış İnançların Frekans Dağılımı</i>	74
Tablo 11. <i>Başkalarının Düşüncelerini Anlama Sürecinde Gelişimsel Aşamalar</i>	79
Tablo 12. <i>Kategori Yoğunluk Karşılaştırması</i>	83

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

İnsan gelişimi doğumdan itibaren yaşam boyu devam eden dinamik ve bütüncül bir süreçtir. Bu süreç; fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal boyutlarıyla birbiriyle etkileşim hâlinde ilerlemektedir. Gelişimin en hızlı ve etkili yaşandığı dönemlerden biri ise erken çocukluk, yani okul öncesi dönemdir (Erden & Akman, 2011). Bu dönem bireyin yaşam boyu sürececek öğrenme kapasitesinin ve temel gelişimsel becerilerinin yapılandığı kritik bir evredir. Özellikle 0–6 yaş arası çocuğun çevresel uyarıcılara karşı en açık olduğu, öğrenmeye en yatkın olduğu yıllardır (Gander & Gardiner, 2010).

Okul öncesi dönem çocuğun yalnızca fiziksel değil; aynı zamanda bilişsel, dilsel, sosyal ve duygusal gelişiminin de yoğun olarak şekillendiği bir süreci ifade eder. Bu dönemde çocuklar çevreleriyle kurdukları etkileşimler aracılığıyla deneyim kazanır, problem çözme becerilerini geliştirir ve soyut düşünmeye dair ilk adımları atarlar (MEB, 2013). Çocukların keşfetmeye, gözlem yapmaya ve neden-sonuç ilişkisi kurmaya yönelik içsel motivasyonlarının yüksek olması, öğrenmenin doğal bir parçası hâline gelmesini sağlar. Bu yönüyle okul öncesi dönem çocuğun aktif öğrenen olarak geliştiği ve zihinsel potansiyelinin hızla şekillendiği bir dönemdir.

Bilimsel araştırmalar, insan beyninin yaklaşık %90'ının altı yaşına kadar geliştiğini ve bu dönemde yaşanan deneyimlerin, bireyin zekâ gelişimi üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir (Shonkoff & Phillips, 2000). Zekâ yalnızca bilgiye ulaşma yeteneğini değil; öğrenme, akıl yürütme, mantıksal çıkarım yapma, problem çözme ve soyutlama gibi üst düzey bilişsel süreçleri de içeren çok boyutlu bir kavramdır (Sternberg, 1985). Bu bağlamda erken çocukluk döneminde çocuğa sunulan zengin, çeşitli ve anlamlı uyaranlar, bireyin bilişsel kapasitesini ve öğrenme becerilerini büyük ölçüde etkilemektedir (Goswami, 2008).

Özellikle dil gelişimi, oyun, kitap okuma ve sosyal etkileşimler, çocuğun zihinsel gelişimini desteklemenin yanı sıra zekâ gelişimini de yapılandırmaktadır. Okul öncesi eğitim ortamlarında sağlanan öğrenme fırsatları, çocuğun yalnızca bilişsel değil aynı

zamanda sosyal zekâ, duygusal zekâ ve yaratıcılık gibi çoklu zekâ alanlarında da gelişmesini sağlamaktadır (Gardner, 1993). Bu nedenle erken yaşlarda sunulan nitelikli eğitimin ve gelişimsel desteğin, bireyin uzun vadeli akademik başarıları, sosyal uyumu ve yaşam kalitesi üzerinde kalıcı etkiler bırakabileceği bilinmektedir (Bronfenbrenner & Morris, 2006). Bu dönemde çocuklara zengin deneyimler sunabilen bireylerin rolü büyük önem taşımaktadır. Bu deneyimler arasında resimli çocuk kitapları yalnızca dil ve okuryazarlık becerilerini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda sosyal bilişin gelişimine katkı sağlayarak temel sosyal ve iletişim becerilerinin pekişmesine yardımcı olur (Bus, Van IJzendoorn, Pellegrini, 1995; Adrian, Clemente ve Villanueva, 2007).

İnsanın fiziksel ve sosyal çevresiyle uyumlu bir yaşam sürdürebilmesi sağlıklı ve mutlu bir hayat için sosyal ilişkilerin önemini ortaya koymaktadır. Farklı disiplinlerden uzmanlar sosyal becerileri zaman içinde çeşitli şekillerde tanımlamıştır. Kişiler arası etkileşimleri anlama, sosyal durumları ayırt etme ve empati kurma gibi unsurları içeren sosyal biliş bireyin içinde bulunduğu topluma uyum sağlayarak uygun sosyal davranışlar sergilemesi için kritik bir beceridir (Ergenekon, 2012).

Günlük yaşantı içerisinde bireylerin çevrelerindeki sosyal ipuçlarını yorumlayarak uygun tepkiler vermeleri, gelişen sosyal bilişsel becerilerle mümkün olmaktadır. Örneğin; bir bireyin eve yorgun veya öfkeli gelen bir ebeveynin davranışlarını gözlemleyerek, diğer bir aile üyesinin küçük bir baş hareketiyle ortamdan uzaklaşması gerektiğini fark etmesi; sınıf ortamında öğretmenin “susar mısınız?” ifadesini, doğrudan bir rica değil, dolaylı bir uyarı olarak değerlendirmesi ya da oyun sırasında arkadaşlarının jest ve mimiklerinden topun hangi yöne gönderilmesi gerektiğini sezebilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu tür sosyal ipuçlarının doğru biçimde yorumlanması, zihin kuramı olarak tanımlanan sosyal bilişsel bir becerinin gelişimiyle doğrudan ilişkilidir. Zihin kuramı, bireyin kendisine ve başkalarına ait duygu, düşünce, inanç ve niyetleri anlaması ve bu doğrultuda davranışlarını düzenlemesi sürecinde temel bir rol oynamaktadır (Blijd-Hoogewys, Van Geert, Serra ve Minderaa, 2010; Doherty, 2009).

Zihin kuramı, bireylerin başkalarının belirli bir durum karşısında neye inandıklarını, ne hissettiklerini, neyi bildiklerini veya bilmediklerini anlama ve bunlara göre davranışlarını şekillendirme yeteneği” olarak tanımlanır. Bu kavram ilk olarak Premack ve Woodruff (1978) tarafından ortaya atılmıştır. Wellman ve Estes (1986), zihin kuramını bireylerin inanç, istek, niyet, hayal ve duygu gibi zihinsel durumları temel

olarak hareket etmesi olarak açıklamaktadır. Diğer bir ifadeyle zihin kuramı, bireyin kendi ve başkalarının niyetlerini, inançlarını, arzularını ve duygularını anlamasını, zihinsel durumları belirlemesini ve bu içsel deneyimlerin dışsal davranışlarla ilişkisini kavrayabilmesini sağlayan bir yetenektir (Wellman ve diğ., 2001).

1978 yılında Dennett, çocukların yanlış inançları anlama becerilerini değerlendirmeye yönelik kuramsal bir çerçeve sunmuştur. Bu çerçeve doğrultusunda Wimmer ve Perner (1983) tarafından geliştirilen “Maxi Görevi”, çocukların başkalarının zihinsel durumlarını, özellikle de yanlış inançlarını anlama kapasitelerini değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Bu görevde çocuklara, Maxi adlı karakterin çikolatasını mavi dolaba koyduğu, ancak Maxi odadan çıktıktan sonra annesinin çikolatayı yeşil dolaba taşıdığı bir öykü anlatılmaktadır. Daha sonra çocuklara, Maxi geri döndüğünde çikolatayı nerede arayacağını düşündükleri sorulur. Bu test, çocuğun Maxi’nin bilgi durumunu yani çikolatanın yerinin değiştiğinden habersiz olduğunu anlayıp anlamadığını ortaya koyar. Çalışma bulgularına göre yaklaşık dört yaş civarındaki çocuklar, başkalarının gerçek dışı inançlara sahip olabileceğini ve bu inançlara göre davranabileceklerini fark edebilmektedir. Bu sonuçlar zihin kuramı gelişiminde yanlış inanç anlayışının kritik bir dönüm noktası olduğunu ortaya koymuştur. Bu dönemde çocuklar, gördükleri ile zihinlerinde oluşturdukları kavramların farklı olabileceğini, insanların değişken isteklerinin bulunduğunu ve hayatın sabit bir düzen içinde ilerlemediğini fark etmeye başlarlar. Bu farkındalık; iletişim kurma, empati geliştirme, başkalarıyla iş birliği yapma ve beden dilini anlama gibi sosyal becerilerin temelini oluşturur.

Zihin kuramı gelişimi yaşla birlikte ilerlediği gibi çevresel etmenlerden de etkilenmektedir. Çocuklara çeşitli uyarılar sunan resimli çocuk kitapları, zihin kuramı gelişimi için önemli bir araçtır. Bu kitaplar, normal gelişim gösteren çocuklara olduğu kadar gelişimsel farklılıkları bulunan çocuklara da zihinsel süreçleri daha somut ve anlaşılır hale getirme konusunda yardımcı olmaktadır (Aram, Fine & Ziv, 2013; Guajardo & Watson, 2002; Pelletier & Astington, 2004).

Otizimli bireylerin pragmatik dil becerilerinde sınırlılıklar yaşadığı bilinmektedir. Otizm, özgül dil bozukluğu ve normal gelişim gösteren çocukların dil becerileri, zihin kuramı ve yanlış inanç kavrayışları üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Colle ve arkadaşlarının (2007) çalışması, düşük dil puanına sahip çocukların zihin kuramı ve yanlış inanç testlerinde daha düşük performans sergilediklerini ortaya koymuştur. Milligan ve arkadaşları (2007) tarafından gerçekleştirilen 104 çalışmanın meta-analizi

sonucunda, dil ve zihin kuramı arasında anlamlı ve çift yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ancak, dilin zihin kuramı gelişimi üzerindeki etkisinin daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1.1. Araştırmanın Problemi

Okul öncesi dönem erken çocukluk dönemi olarak da adlandırılır ve 2-6 yaş arasındaki dönemi kapsar. Bu dönemde çocuklar, hayatlarının ilerleyen yıllarında ihtiyaç duyacakları birçok beceriyi kazanırlar ve hızla gelişim gösterirler. Özellikle dil becerilerinin gelişimi, toplumsal ve fiziksel gerçeklik hakkında basit kavramlar oluşturma, ahlaki değerler sisteminin temellerinin atılması, toplumsal ilişkilerde ve kişilik gelişiminde önemli değişimlerin yaşanması gibi unsurlar bu dönemde belirgin hale gelir (Gander ve Gardiner, 2010).

Bu dönemdeki deneyimler çocuğun karşılaştığı çeşitli uyaranlar ve çevreyle etkileşimi ile şekillenir. Çocuklar dünyayı keşfetmeye çalışan bireyler olarak etraflarındaki dünyaya dair anlayışlarını geliştirir ve bu süreç onları sosyal bir birey olarak çevrelerine adapte olma noktasında hazırlar. Bu evre çocukların sadece bilişsel değil aynı zamanda sosyal ve duygusal gelişimleri açısından da kritik bir öneme sahiptir (Bronfenbrenner, 2006).

Çocuklar, başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamaya başladıkça empati kurma yetilerini geliştirir ve bu sayede toplumda sağlıklı ilişkiler kurabilmek için gerekli olan sosyal becerileri edinmeye başlarlar. Bu gelişimsel süreç, onların sosyal becerilerinin temellerinin atıldığı kritik bir dönemdir. Okul öncesi dönemde bu becerilerin uygun biçimde desteklenmesi, çocukların gelecekteki sosyal uyumları, arkadaşlık ilişkileri ve toplumsal katılımları açısından büyük önem taşımaktadır (Denham, 2006; Rubin, Bukowski, & Laursen, 2011).

Sosyal biliş bireyin çevresindeki insanların düşüncelerini, duygularını, inançlarını ve niyetlerini anlayabilme yeteneğini kapsayan çok boyutlu bir beceri alanıdır. Bu kavram yalnızca başkalarının içsel durumlarını algılamayı değil; aynı zamanda sosyal durumlar arasındaki farkları ayırt edebilme, uygun sosyal tepkiler geliştirebilme ve empati kurabilme gibi temel yetkinlikleri de içermektedir (Ergenekon, 2012). Sosyal bilişsel beceriler, bireyin toplumsal normlara uygun davranışlar sergilemesi, sosyal ilişkiler kurabilmesi ve toplumla uyumlu bir yaşam sürdürebilmesi açısından temel bir işlev görmektedir.

Sosyal bilişin gelişimi özellikle okul öncesi dönemde hız kazanmaktadır. Bu gelişim sürecinde çocuklar; başkalarının bakış açılarını anlamayı, duygusal ifadeleri tanımayı, düşünce ve inanç farklılıklarını fark etmeyi ve empati kurmayı öğrenirler. Bu becerilerin erken yaşta desteklenmesi, çocukların sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmeleri ve toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılabilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır (Denham, 2006; Lalonde & Chandler, 2002). Bu bağlamda, sosyal bilişin gelişimini destekleyen temel bilişsel yapılardan biri zihin kuramıdır. Zihin kuramı, bireyin hem kendi zihinsel durumlarını hem de başkalarının duygu, düşünce, inanç ve niyet gibi zihinsel süreçlerini anlama ve bu süreçleri davranışlara yansıtma kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Premack & Woodruff, 1978). Sosyal biliş ile zihin kuramı birbirinden ayrı kavramlar olmasına karşın, birbirini tamamlayan yapılardır. Zihin kuramı, sosyal bilişin temelini oluşturan bir bilişsel beceri olarak, bireyin sosyal çevresindeki kişilerin zihinsel durumlarını doğru bir şekilde anlamasını mümkün kılar. Bu doğrultuda, zihin kuramı becerileri gelişmiş bireylerin, sosyal bilişsel uyaranlara daha doğru tepkiler verebildiği ve sosyal ilişkilerde daha başarılı olduğu görülmektedir.

Çocukların sosyal bilişsel gelişimini desteklemek amacıyla kullanılan yöntemlerden biri de resimli çocuk kitaplarıdır. Görsel ve sözel uyarıcıları aynı anda sunabilen bu materyaller, çocuklara farklı sosyal durumları, karakterlerin duygularını, düşüncelerini ve niyetlerini anlamaya yönelik zengin bir içerik sunar (Aram & Aviram, 2009; Mar, Tackett & Moore, 2010). Kitaplarda yer alan olaylar ve karakterler aracılığıyla çocukların başkalarının perspektiflerini anlama, empatik düşünme ve zihinsel çıkarım yapma becerileri gelişmektedir. Bu yönüyle resimli çocuk kitapları, yalnızca dil gelişimi açısından değil, aynı zamanda sosyal biliş ve zihin kuramı gelişimi açısından da önemli bir öğrenme aracıdır.

Bu bağlamda resimli çocuk kitapları gibi görsel ve sözel uyarıcılar içeren araçlar, çocukların sosyal biliş becerilerini geliştirmek için etkili bir eğitim materyali olarak öne çıkmaktadır. Bu kitaplar; farklı sosyal durumları, karakterlerin duygusal tepkilerini ve niyetlerini çocuklara sunarak, onların sosyal dünyayı anlamalarına ve empatik düşünme becerilerini geliştirmelerine katkı sağlar (Aram & Aviram, 2009; Mar, Tackett & Moore, 2010). Sosyal bilişin gelişimi, okul öncesi eğitim programlarının odak noktalarından biri olmalı; çünkü bu becerilerin erken yaşta desteklenmesi, çocukların ilerleyen dönemlerde sağlıklı arkadaşlık ilişkileri kurmaları, duygularını düzenlemeleri ve sosyal uyum sağlamaları açısından belirleyici bir işlev görmektedir (Shanker, 2013).

Doherty (2009), 3–6 yaş arası çocukluk döneminin zihin kuramı (Theory of Mind) açısından önemli gelişimsel ilerlemelerin yaşandığı bir evre olduğunu belirtmektedir. Bu dönemde çocuklar çevrelerinde gözlemledikleri şeylerin diğer insanların zihninde farklı şekillerde yansıyabileceğini fark etmeye başlarlar. Örneğin çocuklar insanların farklı inanç ve istekleri olabileceğini bu durumun davranışlarını nasıl şekillendirdiğini anlamaya başlarlar. Bu süreç onların sosyal biliş becerilerinin gelişimine büyük katkı sağlar ve başkalarının duygularını, düşüncelerini ve perspektiflerini anlamalarına yardımcı olur (Miller, 2006; Astington ve Edward, 2010; Peterson ve Slaughter, 2009).

Zihin kuramı, insanların başkalarının düşüncelerini, inançlarını ve duygularını anlamalarına yönelik bir bilişsel yetenek olarak tanımlanabilir ancak bu yeteneğin nasıl geliştiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerin her biri zihin kuramının gelişimini ve mekanizmasını farklı bir açıdan ele alır. Bir görüşe göre, insanlar doğuştan itibaren zihin kuramına yönelik özelleşmiş bir mekanizmaya sahiptir. Bu görüş, zihin kuramının diğer bilişsel becerilerden bağımsız ve özgül bir alan olduğuna inanır (Baron-Cohen vd., 1985; Baron-Cohen, 1997). Yani insanlar zihin kuramını doğuştan gelen bir kapasiteyle kazanırlar. Bir başka görüş ise, zihin kuramının, bir tür simülasyon yoluyla, bireylerin kendilerini başkalarının yerine koyarak geliştirdiğini savunur. Bu yaklaşım zihin kuramının çocukların başkalarının zihinsel durumlarını anlamak için kendi deneyimlerini ve zihinsel temsillerini kullanmalarına dayandığını ileri sürer (Flavell, 1999). Diğer bir görüş ise zihin kuramının çocuğun genel bilişsel gelişimiyle paralel olarak geliştiğini belirtir. Bu görüş zihin kuramının, çocuğun bilişsel becerileri ve genel gelişim seviyesi arttıkça daha iyi şekillendiği fikrine dayanır (Meltzoff, 1999; Meltzoff, Gopnik ve Repacholi, 1999). Bu üç görüşün de geçerliliği olduğu ve her birinin zihin kuramının farklı yönlerini açıkladığı görülmüştür. Sonuç olarak zihin kuramı insanlarda var olan bir yatkınlık üzerine inşa edilen ve gelişen bir beceridir. Zihin kuramı çevresel deneyimler ve sosyal etkileşimlerle beslenir ve bu süreç çocuğun gelişiminin farklı alanlarıyla iç içe geçer (Doherty, 2009; Flavell, 1999).

Okul öncesi dönemde çocuğun zihin kuramı becerilerinin gelişimi için önemli adımlar atılmaktadır. Bu dönemde çocuklar sosyal etkileşimler ve çevresel uyaranlarla zihin kuramı becerilerini geliştirirler. Bu yüzden okul öncesi dönemde çocuğa sunulan her türlü etkileşim fırsatı ve uyaran zihin kuramının gelişimini destekleyecek şekilde değerlendirilmeli ve çocukların bu becerileri erken yaşlarda kazanmaları sağlanmalıdır.

Zenginleştirilmiş deneyimler ve etkileşimler çocukların başkalarını anlamalarına ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurmalarına yardımcı olacaktır.

Okul öncesi dönemde çocuklarda zihin kuramı gelişiminde önemli değişimler ve kavşaklar meydana gelmektedir (Wellman ve Liu, 2004). Bu dönemde çocuklar ilk olarak insanların isteklerinin öznelliğini kavrarlar ve daha sonra farklı insanların farklı düşünce, duygu ve inançlara sahip olabileceklerini öğrenirler. Özellikle 4 yaş civarındaki çocuklar "yanlış kanı atfı" becerisini kazanmaya başlarlar. Bu durum zihin kuramı gelişiminin bir göstergesi olarak kabul edilir (Wellman, Cross ve Watson, 2001). Yanlış kanı atfı çocuğun bir davranışı o davranışı sergileyen kişinin kendisinin inancına dayandırarak açıklayabilmesidir. Çocuk bu beceriyi kazandığında başkalarının düşüncelerinin ve inançlarının kendi düşüncelerinden farklı olabileceğini fark eder ve sosyal etkileşimlerini buna göre düzenlemeye başlar. Bu süreç aynı zamanda Piaget'in metabiliş (üstbilis) kavramı ile de ilişkilidir. Metabilis, bireyin kendi düşünme süreçlerinin farkında olması ve bu süreçleri yönetebilme yeteneği olarak tanımlanır (Flavell, 1979). Okul öncesi dönemde çocukların zihin kuramı becerilerinin gelişmesi, onların düşüncelerini, inançlarını ve duygularını fark etmeleriyle, yani metabilisel farkındalıklarının artmasıyla paralel ilerler. Bu sayede çocuklar, hem kendi zihinsel süreçlerini hem de başkalarının zihinsel durumlarını daha iyi anlayabilirler.

Zihin kuramı gelişimini değerlendirmek için genellikle çeşitli görevler kullanılır. Bu görevler çoğunlukla bir senaryo etrafında gelişen soruları içerir. Çocuklara bir hikâye veya durumu anlatıp, bu duruma dair sorular sorarak onların başkalarının düşüncelerini nasıl anladıkları ve bu düşüncelere göre nasıl hareket ettikleri ölçülür (Wimmer ve Perner, 1983). Bu tür görevler yaşamda sık karşılaşılan durumları ve etkileşimleri izole ederek çocukların sosyal biliş becerilerini test etmeye olanak tanır.

Çocukların zihin kuramı gelişimi sadece yapılandırılmış görevlerde değil aynı zamanda günlük yaşamda öykü, okuma-anlatma ortamlarında ve sosyal etkileşimlerde de gözlemlenebilir. Bu durumlar çocukların zihin kuramı becerilerinin doğal bir şekilde gelişmesine katkı sağlar (Pelletier ve Astington, 2004; Riggio ve Cassidy, 2009). Ayrıca gelişimi değerlendirmek için kullanılan araçlar, sosyal etkileşim ortamları, sohbetler ve anlatılar aynı zamanda zihin kuramı gelişimini destekleyen etkinliklerdir. Yetişkinlerle yapılan zihin açıklığına dayalı sohbetler, neden-niçin sorgulamaları ve farklı bakış açılarına dikkat çekmek çocukların sosyal biliş gelişimini olumlu yönde etkiler (Doan ve Wang, 2010; Taumoepeau ve Ruffman, 2006; Wellman ve Lagattuta, 2004).

Bu bağlamda okul öncesi dönemde çocukların zihin kuramı becerilerinin desteklenmesi için onlara sunulan etkileşim fırsatları büyük önem taşır. Özellikle zengin sosyal etkileşimler ve hikaye anlatımları çocukların başkalarının bakış açılarını anlama, empati kurma ve sosyal durumları daha iyi algılama becerilerini geliştirir.

Çocukların erken çocukluk döneminde zihin kuramı içerdiği uyaranlarla karşılaşmasının bu becerinin gelişiminin üzerindeki dağılımının incelenmesi çocuk kitaplarının ve etkileşimli kitap okumanın önemine dikkat çekmektedir (Aram, Fine ve Ziv, 2013; Shah, 2003; Symons, Peterson, Slaughter, Roche ve Doyle, 2005). Resimli çocuk kitaplarının anne, baba ve çocuk arasında zihinsel durumlara ait konuşmalar için güzel bir kaynak olmasının yanı sıra yapılan konuşmaların sosyal biliş ile ilişkili unsurlara dikkat çekmesini sağlaması çocuğun zihinsel durum dilinin gelişmesine faydalı olduğu bildirilmektedir. Erken çocukluk döneminin çocuk gelişimi ve eğitimindeki önemi göz önünde bulundurulduğunda çocuk kitaplarının çocuğa neler kattığını bilmek daha etkili şekilde yararlanmamızı sağlayacaktır. Bu sayede hem normal gelişim gösteren çocukların hem de zihin kuramı gelişimi açısından riskli gruplar içerisinde yer alan çocukların resimli çocuk kitaplarını zihin kuramını geliştirmek için nelere dikkat edilerek kullanabilecekleri konusunda bize bir farkındalık yaratılacağı düşünülmektedir. Resimli çocuk kitapları okuryazarlık becerisi kazandırma, dili geliştirme, görsel algı becerisini arttırmanın yanı sıra sosyal biliş üzerinde de zihin kuramı açısından farklı bakış açılarından bakabilmeyi sağlamaktadır. Bu nedenlerle bu araştırmanın problemi, okul öncesi döneme yönelik resimli çocuk kitaplarında zihin kuramı ile ilişkili zihinsel durum ifadelerinin hangi türlerde ve ne sıklıkta yer aldığını ve bu ifadelerin zihin kuramı gelişimiyle nasıl ilişkilendirilebileceğini ortaya koymaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı okul öncesi döneme yönelik resimli çocuk kitaplarında yer alan zihinsel durum ifadelerini belirlemek ve bu ifadelerin çocukların zihin kuramı gelişimine nasıl katkı sağladığını incelemektir.

Bu doğrultuda resimli çocuk kitaplarındaki duygular, düşünceler, niyetler, inançlar, yanlış inançlar ve başkalarının bakış açısını anlama gibi zihinsel durum bileşenlerinin nasıl sunulduğu, hangi sıklıkta kullanıldığı ve çocukların sosyal bilişsel gelişimi üzerindeki olası etkileri analiz edilmektedir.

Araştırma okul öncesi dönemde zihin kuramı becerilerinin desteklenmesinde çocuk kitaplarının rolünü ortaya koyarak, ebeveynler, eğitimciler ve çocuk edebiyatı yazarları için bilimsel temelli öneriler sunmayı hedeflemektedir.

1.3. Araştırmanın Alt Amaçları

Bu temel amaca ulaşmak için aşağıdaki alt amaçlar belirlenmiştir:

1. Resimli çocuk kitaplarında zihin kuramına ilişkin zihinsel durum kategorileri (duygular, düşünceler, niyetler, inançlar, yanlış inançlar ve başkalarının düşüncelerini anlama) hangi sıklıkta ve hangi biçimlerde yer almaktadır?
2. Resimli çocuk kitaplarında duygu ifadeleri hangi türlerde ve ne şekilde sunulmakta bu ifadeler anlatı yapısı içinde nasıl yapılandırılmaktadır?
3. Düşünce ve bilişsel süreçlere ilişkin ifadeler kitaplarda nasıl temsil edilmekte, bu temsiller anlatının akışı içinde hangi biçimlerde yer almaktadır?
4. Karakterlerin niyet ve amaçları hikâye kurgusunda nasıl sunulmakta, bu sunumlar anlatının gelişimi içinde ne şekilde yapılandırılmaktadır?
5. İnanç ve özellikle yanlış inanç ifadeleri kitaplarda hangi bağlamlarda yer almakta ve bu ifadeler kurgu içinde nasıl temsil edilmektedir?
6. Kitap karakterlerinin başkalarının düşüncelerini anlama ve farklı bakış açılarını fark etme süreçleri anlatı içinde nasıl yansıtılmaktadır?
7. Zihinsel durum kategorileri kitaplar arasında nasıl dağılmakta ve bu dağılım, resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı gelişimine katkı açısından güçlü ve sınırlı yönlerini nasıl ortaya koymaktadır?

1.4. Araştırmanın Önemi

Sosyal biliş bireyin başkalarının inançlarını ve niyetlerini anlamasına olanak tanıyarak, onların davranışlarını yorumlamasını, gelecekteki eylemlerini tahmin etmesini ve karmaşık sosyal çevrelerle etkili bir şekilde etkileşime girmesini sağlayan bir beceri olarak tanımlanabilir. (Cutting ve Dunn 2002. Grady ve Keightley 2002). Sosyal biliş kişinin toplumsal bir dünyada kendisinin ve başkalarının dünyasını nasıl algıladığı, yorumladığı ve yargıladığı, ne yaptıkları, nasıl ve niçin yaptıkları, ne hissettiği ve niçin öyle hissettiği hakkında düşünmemizi sağlar. Diğer insanların eğilimleri ve inançları ile

ilgili doğru çıkarımlar oluşturabilmesi ve bu çıkarımları oluştururken sosyal durumsal faktörleri ağırlıklarına göre kullanabilmesi bilişimizin sosyal yanıdır (sosyal beyin). Değişen çevreye uyum sağlamak ve toplumsallaşma açısından kişilerin çevredeki insanlarla ilişkilerini ve bu ilişkilerle ilgili tutumlarını anlamlandırmaları çok önemlidir (Wellman & Lagattuta 2004). Sosyal yaşama uyumun başarılması bireyin kendi zihinsel durumlarını algılayabildiği gibi aynı zamanda diğer bireylerinde durumlarını değerlendirebilmesi ile ilgili görülebilir. Bu durumda çocukların zihinsel durumları anlama, atıfta bulunabilme, yorumlama, iletişim becerisi kazanma, etkileşime girme becerileri kazanmaları önem taşımaktadır.

Zihin kuramının gelişimini açıklamaya yönelik çalışmalar ve bu alanda bir model oluşturma çabaları uzun yıllardır devam etmektedir. Zihin kuramı becerilerinin gelişimi bireylerin istek ve duyguları anlamaktan inançları yorumlamaya doğru ilerleyen aşamalı bir süreç izlediğini göstermektedir (Bartsch & Wellman, 1995; Wellman, Philps & Rodriguez, 2000). Günümüzde zihin kuramı gelişimi ve bileşenlerini en kapsamlı şekilde açıklayan modellerden biri Baron-Cohen tarafından geliştirilmiştir (Baron-Cohen, 1995). Bu model zihin kuramının gelişiminde rol oynayan mekanizmaları ve bu mekanizmaların hangi yaşlarda kullanılmaya başlandığını tanımlamaktadır. Araştırmalar zihin kuramının 4 yaş civarında belirginleştiğini ve bu süreçte çocukların başkalarının niyetlerini anlamaya yönelik beceriler geliştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Zihin kuramı, bireyin kendi ve başkalarının zihinsel durumlarını (inanç, istek, niyet, duygu vb.) anlama ve yorumlama becerisi olarak tanımlanmaktadır (Premack & Woodruff, 1978). Bu kuramın gelişimi, özellikle erken çocukluk döneminde belirgin bir ilerleme göstermekte ve çeşitli bilişsel aşamalarla şekillenmektedir. Literatürde parçalı biçimlerde ele alınan bu süreç, bu çalışmada bütüncül bir yaklaşımla beş temel aşamada sınıflandırılmıştır:

1. Zihnin Farkında Olma: Zihin kuramının ilk aşaması, bireyin çevresindeki nesne ve olayları tanıması ve bu deneyimleri zihninde temsil edebilme kapasitesidir. Bu dönemde çocuklar başkalarının davranışlarından duygu durumlarını sezebilmeye başlarlar. Örneğin, bir çocuğun ebeveyninin yüz ifadesinden bir endişe ya da öfke durumu sezebilmesi, zihinsel durumları algılamaya yönelik ilk ipuçlarını oluşturur (Flavell, 1979). Bu süreç, erken bilişsel farkındalıkla doğrudan ilişkilidir.

2. Fiziksel Dünya ile Zihinsel Süreçler Arasında Bağlantı Kurm: İkinci aşamada çocuklar, dış dünyadan gelen çevresel uyarıcılarla kendi içsel deneyimleri arasında bağlantı kurmaya başlarlar. Yaklaşık 2–3 yaş civarında görülen bu gelişimle birlikte çocuklar, belirli olayların kendi ya da başkalarının psikolojik durumlarını nasıl etkilediğini kavrayabilir hale gelirler (Flavell, Miller, & Miller, 1993). Bu aşama, zihinsel süreçlerin davranışsal sonuçlarla ilişkilendirilmeye başlanması açısından kritik öneme sahiptir.

3. Düşünce ile Fiziksel Dünya Arasındaki Farkı Ayırt Etme: Bu aşamada çocuklar, zihinsel temsillerin fiziksel gerçeklikten farklı olabileceğini anlamaya başlarlar. Piaget (1962), erken çocukluk dönemindeki bireylerin henüz soyut düşünme becerileri gelişmediğinden zihinsel süreçler ile somut gerçeklik arasındaki farkı tam olarak ayırt edemediklerini belirtmektedir. Ancak Wellman ve Estes (1986), çocukların zihinsel temsillerin fiziksel nesnelerden farklı olduğunu üç yaş civarında algılayabildiklerini ortaya koymuşlardır. Bu farkındalık, zihin kuramı gelişiminin önemli bir eşliğidir.

4. Zihnin Nesne ve Olayları Doğru ya da Yanlış Şekilde Temsil Edebilmesi: Dördüncü aşama, çocukların sembolik temsiller oluşturma ve zihinsel içerikleri gerçeklikten bağımsız olarak organize edebilme becerilerini içerir. Yaklaşık üç yaş civarındaki çocuklar, zihinsel temsillerin gerçek dünyayla her zaman örtüşmeyebileceğini kavrayabilirler. Ancak bu yaş grubunda üstbilişsel açıklama yetisi henüz tam gelişmemiştir (Flavell et al., 1993). Bu süreç, çocukların kendi ve başkalarının düşünce sistemlerinin temel yapılarını anlamaya başladıkları kritik bir dönemdir.

5. Zihnin Duygusal Deneyimler ve Gerçeklik Algısında Aracı Rol Üstlenmesi: Son aşamada çocuklar, zihinsel süreçleri kullanarak deneyimlerini anlamlandırmaya ve duygu, düşünce ile gerçeklik arasında bağlantı kurmaya başlarlar. Bu gelişimsel ilerleme, çocukların bilgiyi zihinsel olarak organize edebilmesini ve olaylara dair yorumlarını şekillendirmesini sağlar. Özellikle altı yaş civarında, çocukların başkalarının yanlış inançlara sahip olabileceğini fark etmeleriyle birlikte zihin kuramı daha ileri bir düzeye ulaşır (Flavell et al., 1993; Wellman, Cross, & Watson, 2001). Bu aşama, zihin kuramının gelişiminde “yanlış inanç” kavrayışının kazanılması bakımından belirleyicidir.

Zihin kuramı gelişiminde bu becerilerin elde edilebilmesi için doğuştan getirilen yatkınlığın üzerine çevre ile etkileşimin önemi vurgulanmaktadır. Zihin kuramıyla ilgili deneyimlerin birçoğu aile, yakın çevre, arkadaşlarla günlük hayat akışında kazanıldığı

bildirilmektedir. Bu araştırma, resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı gelişimine katkısını inceleyen özgün çalışmalardan biri olması bakımından alana önemli katkılar sunmaktadır. Araştırmanın sunduğu katkılar, kuramsal, uygulamalı ve eğitsel boyutlarda ele alınabilir:

1.4.1. Kuramsal Katkılar

- ✓ **Zihin Kuramı ve Çocuk Kitapları Arasındaki Bağlantıyı Ortaya Koyma:** Çalışma zihin kuramı gelişimi ile erken çocukluk döneminde okunan resimli kitaplar arasındaki ilişkiyi inceleyerek çocuk edebiyatının bu alandaki potansiyel etkisini belirlemektedir. Böylece zihin kuramının gelişim sürecini destekleyen çevresel faktörler hakkında daha geniş bir bakış açısı sunmaktadır (Adrian, Clemente & Villanueva, 2005; Aram, Fine, & Ziv, 2013).
- ✓ **Zihin Kuramı Kategorileri Üzerinden İçerik Analizi Yaklaşımı:** Araştırma duygular, düşünceler, niyetler, inançlar, yanlış inançlar ve başkalarının düşüncelerini anlama gibi zihinsel durum bileşenlerini belirleyerek bu unsurların çocuk kitaplarında nasıl işlendiğini analiz etmektedir. Bu kapsamda çalışma zihin kuramının temel bileşenlerinin erken çocukluk dönemindeki çocuklara nasıl sunulabileceğini kuramsal olarak ortaya koymaktadır (Wellman & Liu, 2004; Flavell, 2000).
- ✓ **Sosyal Biliş ve Çocuk Edebiyatı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi:** Araştırma resimli çocuk kitaplarının sadece dil gelişimi ve okuryazarlık becerileri ile değil aynı zamanda sosyal bilişsel gelişimle de doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu sayede sosyal etkileşimleri anlamlandırma çocuk kitaplarının oynadığı rolün daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlar (Mar, Tackett & Moore, 2010; Kidd & Castano, 2013).
- ✓ **Yanlış İnançların Çocuk Kitaplarında Ele Alınışı Üzerine Yeni Bulgular Sunma:** Çalışma çocuk kitaplarında yanlış inanç kavramının ne sıklıkta ve nasıl işlendiğini detaylı bir analizle ortaya koymaktadır. Yanlış inançların zihin kuramı gelişiminde kritik bir yere sahip olduğu düşünüldüğünde bu bulgular literatüre önemli katkılar sağlayacaktır (Baron-Cohen, Leslie & Frith, 1985; Wellman, Cross & Watson, 2001).

1.4.2. Uygulamalı Katkılar

- ✓ **Çocuk Kitaplarının Zihin Kuramı Açısından Değerlendirilmesi İçin Bir Model Önerme:** Çalışma çocuk kitaplarında zihin kuramına dair ifadeleri belirlemek için yeni bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Bu çerçeve çocuk kitaplarının içeriğini değerlendirirken zihinsel durum bileşenleri açısından sistematik bir inceleme yapılmasına olanak tanımaktadır. Bu sayede ilerleyen çalışmalara yol gösterici bir model oluşturacaktır (Astington & Pelletier, 1996; Harris, 2006).
- ✓ **Etkileşimli Kitap Okuma Süreçlerinde Kullanılabilecek Öneriler Sunma:** Ebeveynler ve öğretmenler çocuklarla kitap okurken zihin kuramı gelişimini destekleyici sorular sorarak çocukların duygular, düşünceler, niyetler ve inançlar gibi zihinsel durumları daha iyi anlamalarını sağlayabilirler. Araştırmada sunulan bulgular etkileşimli kitap okuma süreçlerinde hangi unsurların öne çıkarılması gerektiğini belirlemeye yardımcı olacaktır (Nicolopoulou, 1997; Reese & Cox, 1999).
- ✓ **Çocuk Kitapları Yazarları İçin Kılavuz Niteliği Taşıma:** Çocuk edebiyatı yazarları hazırladıkları kitaplarda karakterlerin zihinsel durumlarını nasıl yansıttıklarını bu araştırmanın bulgularına dayanarak değerlendirebilirler. Empati, perspektif alma ve yanlış inanç gibi kavramları çocuklara daha etkili biçimde aktarmak için yeni yöntemler geliştirebilirler (Gleason, 2005; Oatley, 2011).
- ✓ **Psikolog ve Pedagoglar İçin Kaynak Oluşturma:** Çocuk gelişimi ile ilgilenen psikolog ve pedagoglar resimli çocuk kitaplarını zihin kuramı gelişimi açısından nasıl değerlendirecekleri konusunda bilimsel bir temel elde edeceklerdir. Bu araştırma zihin kuramının gelişiminde eksiklik yaşayan çocuklara yönelik uygun kitap seçiminde yol gösterici olabilir (Denham, 2006; Hughes & Leekam, 2004).

1.4.3. Eğitsel Katkılar

- ✓ **Okul Öncesi Eğitimde Kullanılacak Kitapların Seçimine Katkı Sağlama:** Araştırmanın ortaya koyduğu analizler okul öncesi eğitim programlarında kullanılacak kitapların belirlenmesine katkıda bulunacaktır. Zihin kuramını

destekleyen kitapların seçilmesi çocukların erken yaşta sosyal biliş becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir (Adrian, Clemente & Villanueva, 2005; Harris, 2006).

- ✓ **Öğretmenler İçin Uygulama Rehberi Sağlama:** Çalışma öğretmenlerin sınıf içinde çocuk kitaplarını nasıl kullanabileceklerine dair pratik öneriler geliştirmesine olanak tanımaktadır. Zihin kuramını destekleyen ifadeleri vurgulayan okuma teknikleri hakkında bilgi sağlayarak öğretmenlerin pedagojik uygulamalarına doğrudan katkıda bulunabilir (Reese & Cox, 1999; Nicolopoulou, 1997).
- ✓ **Farklı Yaş Grupları İçin Kitap Seçiminde Bilimsel Veri Sunma:** Araştırma 3-6 yaş arasındaki çocuklara hitap eden kitapların zihinsel durum ifadeleri açısından nasıl farklılık gösterdiğini ortaya koyarak farklı yaş gruplarına uygun kitapların seçilmesine rehberlik edebilir (Wellman & Liu, 2004; Hughes & Leekam, 2004).
- ✓ **Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Uygun Kitapların Belirlenmesine Katkı Sunma:** Zihin kuramı gelişimi özellikle otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar için önemli bir konudur. Çalışma otizmlili çocukların sosyal biliş gelişimini destekleyebilecek kitapları belirleme konusunda eğitimcilere ve terapistlere yol gösterici olabilir (Baron-Cohen, 1995; Klin, Jones, Schultz & Volkmar, 2003).

Bu araştırma resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı gelişimine nasıl katkı sunduğunu analiz eden kapsamlı bir çalışma olarak alana teorik, uygulamalı ve eğitsel açılardan önemli katkılar sağlamaktadır. Bu nedenle çalışma çocuk edebiyatı, psikoloji, eğitim bilimleri ve gelişim psikolojisi alanlarında önemli bir referans kaynağı olma potansiyeline sahiptir.

1.5. Sayıtlar

- 1) Araştırmada incelenen 30 resimli çocuk kitabının okul öncesi döneme yönelik yayımlanmış çocuk kitapları arasında zihin kuramı ile ilişkili ifadeleri içermesi açısından temsil edici nitelikte olduğu varsayılmaktadır.

- 2) İçerik analizi yöntemiyle yapılan değerlendirmelerde kullanılan kategori tanımlamalarının bilimsel temele dayandığı ve geçerli olduğu kabul edilmektedir.
- 3) Kitaplarda belirlenen zihinsel durum bileşenlerinin (duygular, düşünceler, niyetler, inançlar, yanlış inançlar ve başkalarının bakış açısını anlama) doğru şekilde sınıflandırıldığı varsayılmaktadır.
- 4) Araştırmada kullanılan ocuk kitapları son 12 yıl içinde yayımlanmış kaynaklar arasından seçilmiş olup günümüz ocuk edebiyatının güncel eğilimlerini yansıttığı varsayılmaktadır.
- 5) Araştırmada kullanılan zihinsel durum kategorilerinin (duygular, düşünceler, niyetler, inançlar, yanlış inançlar ve başkalarının bakış açısını anlama) ocuk kitaplarında yer alan zihinsel durum ifadelerini analiz etmek için yeterli olduğu kabul edilmektedir.

1.6. Sınırlılıklar

Bu araştırma, belirli sınırlılıklar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu sınırlılıklar şunlardır:

- ✓ Araştırmada incelenen resimli ocuk kitabı sayısının 30 ile sınırlandırılması, araştırmanın derinlemesine ve sistematik analiz yapabilmesi için pratik bir sınırlama olarak kabul edilmiştir; ancak bu durum genel ocuk kitabı popölasyonunu tamamen temsil etmekte kısıtlayıcıdır. Sadece son 10 yıl içinde yayımlanmış eserler analiz edilmiş daha eski yayınlar araştırma kapsamına alınmamıştır. Bu sınırlama, günümüz ocuk edebiyatındaki eğilimleri yansıtmak amacıyla getirilmiştir.
- ✓ Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılmış olup nicel yöntemlerle desteklenmemiştir. İçerik analizine dayalı inceleme yapıldığı için çocukların kitaplardan nasıl etkilendiği doğrudan gözlemlenmemiştir.
- ✓ çalışmada kullanılan analiz erevesi, duygular, düşünceler, niyetler, inançlar, yanlış inançlar ve başkalarının düşüncelerini anlama kategorileriyle sınırlandırılmıştır. Zihin kuramı gelişimiyle ilişkili diğer olası bilişsel ve sosyal süreçler araştırmaya dâhil edilmemiştir.

- ✓ Araştırma sadece resimli çocuk kitaplarının içerik analizi ile sınırlı kalmıştır. Çocukların kitapları okuma süreçleri, ebeveyn veya öğretmen rehberliğinde yapılan etkileşimli okuma etkinlikleri gibi uygulama boyutları incelenmemiştir.

Bu sınırlılıklar doğrultusunda, araştırma bulguları belirli bir örneklem ve metodolojiye dayandığından genel geçer yargılar yerine belirli bir bağlamda değerlendirilmelidir. İlerleyen çalışmalarda genişletilmiş örneklem grupları ve deneysel yöntemlerle desteklenen araştırmalar yapılması önerilmektedir.

Bu araştırmada erken çocukluk dönemine yönelik resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı ile ilişkisi incelenmiştir. Çalışmanın giriş bölümünde araştırma problemi, amacı, önemi, sayıtları ve sınırlılıkları ele alınmış; konuya ilişkin temel kavramlar açıklanmıştır. İzleyen bölümlerde sırasıyla kuramsal çerçeveye, araştırmanın yöntemine, elde edilen bulgulara ve sonuç ile önerilere yer verilmiştir.

BÖLÜM II

2. KONU İLE İLGİLİ KURAMSAL BİLGİLER VE ALANYAZIN

Bu bölümde okul öncesi döneme yönelik resimli çocuk kitaplarında yer alan zihinsel durum ifadelerinin teorik temelleri ve bu ifadelerin çocukların sosyal bilişsel gelişimindeki yeri detaylı olarak ele alınmaktadır. Zihin kuramının tanımı, gelişimsel süreçleri ve çocuk edebiyatı ile olan ilişkisi açıklanarak, çalışmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Ayrıca, sosyal bilişin bileşenleri olan duygu, düşünce, niyet, inanç ve yanlış inanç gibi kavramların gelişimsel bağlamda nasıl yapılandığına ve bu süreçlerin çocuk kitapları aracılığıyla nasıl desteklenebileceğine odaklanılmıştır. Bölümde ayrıca, zihin kuramı ile ilgili farklı kuramsal yaklaşımlar sunulmakta ve bu alandaki ulusal ve uluslararası araştırmalar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, çalışmanın dayandığı kuramsal zemin güçlendirilmiş ve araştırma bulgularının bilimsel arka planı oluşturulmuştur.

2.1. Zihin Kuramının Tanımı ve Sosyal Biliş ile İlişkisi

“Zihin Kuramı” terimi ilk kez 1978 yılında primatolog ve psikolog Premack ve Woodruff tarafından şempanzelerin aynı türden olan diğer canlıların zihinsel durumlarını anlayabilme yeteneklerinden bahsettikleri bir makalede kullanılmıştır (Schneider, Schumann ve Sodian, 2005). Bu çalışmada Premack ve Woodruff (1978) şempanzelerin başkalarının zihinsel durumlara atıfta bulunabilme becerilerini değerlendirmişler ve şempanzelerin başkalarının zihin durumlarına atıfta bulunabildikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar alanda zihin kuramına yönelik çok sayıda araştırmanın yapılmasına yol açmıştır.

Zihin Kuramı (Theory of Mind – ToM, 1978), bireyin kendi ve başkalarının zihinsel durumlarını anlamasına bu zihinsel durumları değerlendirmesine ve başkalarının inançlarını, düşüncelerini, niyetlerini, duygularını öngörmesine olanak sağlayan bilişsel bir mekanizma olarak tanımlanmaktadır (Premack & Woodruff, 1978). Zihin kuramı sosyal etkileşimlerin temel bir bileşeni olup bireyin başkalarının perspektifini anlamasına ve buna uygun şekilde hareket etmesine imkân tanır (Wellman, Cross & Watson, 2001).

Bu beceri özellikle okul öncesi dönemde gelişim göstererek çocukların sosyal çevrelerine uyum sağlamalarını destekleyen kritik bir yapı taşı oluşturur (Astington & Jenkins, 1999).

Zihin kuramı bireyin kendisi ve diğerleri arasındaki sosyal etkileşimleri düzenlemesini sağlayan bir sosyal bilişsel beceri olarak kabul edilmektedir (Frith & Frith, 2005). Bu kavram çocukların erken yaşlardan itibaren sosyal dünyalarını anlamalarına ve başkalarının davranışlarını açıklayarak öngörmelerine katkı sunar (Tomasello, 1999). Sosyal biliş ise bireyin çevresindeki insanlarla kurduğu ilişkileri anlamlandırmasını, başkalarının niyetlerini, duygularını ve düşüncelerini yorumlayarak uygun sosyal tepkiler geliştirmesini sağlayan geniş bir kavramdır (Cutting & Dunn, 2002).

Sosyal bilişin en temel ögesi bireyin başkalarının zihinsel durumlarına dair çıkarımlarda bulunma kapasitesidir (Wellman & Lagattuta, 2004). Bu kapasite bireyin başkalarının duygu, düşünce ve niyetlerini değerlendirmesine ve bu doğrultuda uygun sosyal davranışlar sergilemesine olanak tanımaktadır (Harris, 1994). Araştırmalar zihin kuramı gelişiminin bireylerin empati kurma, sosyal etkileşimleri yönetme ve duygusal düzenleme gibi becerilerini doğrudan etkilediğini ortaya koymaktadır (Dunn, 1995; Peterson & Slaughter, 2009).

Erken çocukluk döneminde sosyal biliş gelişimi çocukların sosyal çevreleriyle olan etkileşimlerini düzenleyen temel bir yapı taşıdır. Bu dönemde çocuklar sosyal dünyalarını anlamlandırmak için duygular, inançlar, niyetler ve yanlış inançlar gibi zihinsel durumları işlemeye başlarlar (Astington & Jenkins, 1999). Özellikle okul öncesi dönemde sosyal biliş becerilerinin gelişimi çocukların ileri yaşlardaki akademik ve sosyal başarılarını önemli ölçüde etkileyen bir faktör olarak görülmektedir (Hughes & Leekam, 2004).

Araştırmalar çocukların 4 yaş civarında zihin kuramı görevlerini başarıyla yerine getirmeye başladıklarını göstermektedir (Wellman, Cross & Watson, 2001). Örneğin Wimmer ve Perner (1983) tarafından yapılan bir çalışmada, 4 yaşından küçük çocukların yanlış inanç testlerinde başarısız olduğu ancak 4 yaşından sonra başkalarının inançlarının kendi inançlarından farklı olabileceğini anlamaya başladıkları bulunmuştur. Bu bulgu sosyal bilişin gelişimsel olarak ilerlediğini ve çocukların zaman içinde sosyal dünyalarını anlamlandırmada daha yetkin hale geldiklerini göstermektedir.

2.2. Zihin Kuramı Gelişimini Açıklayan Yaklaşımlar

Zihin Kuramı (Theory of Mind - ToM), bireyin kendi ve başkalarının zihinsel durumlarını anlama, bu durumları yorumlama ve başkalarının düşüncelerini, inançlarını, duygularını ve niyetlerini öngörebilme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Premack & Woodruff, 1978). Zihin kuramının gelişimine dair farklı teorik yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, bireylerin başkalarının zihinsel durumlarını nasıl kavradığını ve bu becerinin gelişim sürecinde hangi faktörlerden etkilendiğini açıklamaya çalışmaktadır. Temel yaklaşımlar şunlardır:

2.2.1. Modülerlik Kuramı (Bilişsel Modül Teorisi)

Bu kurama göre zihin kuramı doğuştan gelen biyolojik bir mekanizmanın ürünü olup, gelişimsel süreçte belirli bir olgunlaşma aşamasına ulaştığında ortaya çıkmaktadır (Baron-Cohen, 1995). Bilişsel modüller beynin belirli işlevleri yerine getiren, genetik olarak belirlenmiş ve çevresel faktörlerden görece bağımsız çalışan mekanizmalar olarak tanımlanır. Baron-Cohen'in (1997) modeline göre zihin kuramının gelişimi dört temel aşamada gerçekleşir:

1. Dikkat Algılama Mekanizması: Bebeklerin erken dönemde diğer bireylerin niyetlerini anlamalarını sağlayan mekanizmadır.
2. Yüz Tanıma Mekanizması: Başkalarının bakış yönünü takip etme ve sosyal ipuçlarını algılama becerisini içerir.
3. Ortak Dikkat Mekanizması: Çocukların, başkalarının dikkatini belirli bir nesneye yönlendirdiğini fark etmesini sağlar.
4. Zihin Okuma Mekanizması: 4 yaş civarında çocukların başkalarının düşüncelerini, inançlarını ve yanlış inançlarını anlayabilmesini mümkün kılar.

Bu modele göre zihin kuramı gelişimi biyolojik bir temele dayansa da çevresel etkileşimler bu mekanizmaların aktif hale gelmesinde etkili olmaktadır (Baron-Cohen, Leslie & Frith, 1985).

2.2.2. Simülasyon (Benzeştirme) Teorisi

Simülasyon kuramı, bireylerin başkalarının zihinsel durumlarını anlayabilmek için kendi zihinsel süreçlerini kullanarak onları "taklit ettiğini" öne sürmektedir (Gordon,

1986; Harris, 1992). Bu yaklaşıma göre insanlar başkalarının bakış açılarını anlamak için kendi zihinsel deneyimlerini referans alarak bir tür zihinsel model oluştururlar.

Örneğin bir bireyin üzgün bir arkadaşını anlamaya çalışırken, kendisini o kişinin yerine koyarak nasıl hissedeceğini tahmin etmesi simülasyon sürecine bir örnek teşkil eder. Çocuklar bu mekanizmayı kullanarak başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamlandırmayı öğrenirler. Simülasyon teorisine göre, duygusal deneyimler ve kişisel yaşantılar, zihin kuramının gelişimi açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Harris (1992), çocukların hayali oyunlar oynarken farklı roller üstlenerek başkalarının bakış açılarını anlamaya başladıklarını belirtmiştir. Bu süreç onların empati kurma ve yanlış inançları anlama becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur.

2.2.3. Bilişsel Gelişim Kuramı

Bilişsel gelişim kuramı, zihin kuramının genel bilişsel gelişim süreciyle paralel olarak ilerlediğini öne sürmektedir (Flavell, 1999). Bu kurama göre çocukların zihin kuramı becerileri, genel düşünme ve problem çözme yetenekleriyle birlikte gelişmektedir.

Jean Piaget'nin bilişsel gelişim teorisiyle paralellik gösteren bu yaklaşım, çocukların dünyayı anlamlandırma süreçlerinin yaşa bağlı olarak değiştiğini ve bu değişimin zihin kuramı gelişimini de etkilediğini savunur (Gopnik & Wellman, 1994).

Piaget'ye göre, çocuklar ilk yıllarda egosantrik bir bakış açısına sahiptir ve başkalarının bakış açılarını kavrayamazlar. Ancak 4-5 yaş civarında başkalarının düşüncelerinin kendi düşüncelerinden farklı olabileceğini anlamaya başlarlar.

Bu teoriye göre:

- 2-3 yaşındaki çocuklar başkalarının isteklerini ve temel duygularını anlayabilir ancak inançları hakkında doğru tahminler yapamazlar.
- 4-5 yaşındaki çocuklar başkalarının yanlış inançlara sahip olabileceğini kavramaya başlarlar.
- 6 yaş ve üzerindeki çocuklar daha karmaşık zihinsel durumları (örneğin aldatma, ironi veya ince düşünme) anlayabilirler (Perner, Leekam & Wimmer, 1987).

Bu yaklaşım, zihin kuramının gelişiminin bireysel deneyimlere ve genel bilişsel kapasiteye bağlı olduğunu ileri sürerek çevresel faktörlerin önemini vurgulamaktadır.

2.2.4. Sosyo-Kültürel Yaklaşım

Sosyo-kültürel yaklaşım, zihin kuramı gelişiminin çocukların sosyal çevresi ve dil gelişimiyle doğrudan ilişkili olduğunu öne sürmektedir (Vygotsky, 1978; Nelson, 2005). Bu yaklaşıma göre, bireyler zihin kuramı becerilerini çevreleriyle etkileşim halinde öğrenirler.

Özellikle ebeveyn-çocuk konuşmalarında kullanılan zihinsel durum ifadelerinin çocukların zihin kuramı gelişimini desteklediği belirtilmektedir (Ruffman, Slade & Crowe, 2002). Araştırmalar ebeveynleri tarafından daha fazla zihinsel durum terimi (örneğin "düşünmek", "sanmak", "bilmek") kullanılan çocukların yanlış inanç testlerinde daha başarılı olduklarını göstermektedir (Peterson & Slaughter, 2003).

Sosyo-kültürel yaklaşıma göre:

- Aile içi konuşmalar ve hikâye anlatımı çocukların zihin kuramı becerilerini güçlendiren temel unsurlardır.
- Dil gelişimi çocukların zihinsel durumları anlamalarında önemli bir role sahiptir.
- Kültürel farklılıklar zihin kuramının gelişim sürecini etkileyebilir. Örneğin, bireyci kültürlerde büyüyen çocuklar, daha erken yaşlarda bağımsız düşünme ve duygu ifadeleri geliştirirken; kolektivist kültürlerde büyüyen çocuklar sosyal bağlara odaklanan bir zihin kuramı geliştirebilirler (Wellman & Liu, 2004).

2.3. Zihin Kuramının Bileşenleri ve Kuramsal Açıklamaları

Zihin kuramı, farklı bilişsel süreçlerin etkileşimiyle gelişir. Bu kuramın temel bileşenleri şunlardır:

2.3.1. Duyguların Temsili ve Kullanımı

Duygular sosyal etkileşimlerde belirleyici bir role sahiptir. Çocukların erken yaşlardan itibaren duygularını tanıma, anlama ve ifade etme becerileri kazanmaları zihin kuramı gelişiminde önemli bir faktördür (Harris, 1994). Yapılan araştırmalar çocukların

üç yaş civarında başkalarının duygularını gözlemleyerek değerlendirme yapabildiğini, 4 yaş civarında ise duyguların nedenleri ve sonuçları hakkında daha ayrıntılı yorumlar yapabildiğini göstermektedir (Denham, 1998).

Resimli çocuk kitapları çocuklara farklı duyguların nasıl ifade edildiğini gösteren önemli araçlardan biridir. Bu tür kitaplar karakterlerin yüz ifadeleri ve beden dillerini analiz etmelerine olanak tanıyarak çocukların duygu tanıma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur (Adrian, Clemente & Villanueva, 2007). Özellikle duygu ifadeleri içeren hikâyeler çocukların empati geliştirmelerine katkıda bulunur (Dunn, 1995).

2.3.2. Düşüncelerin ve Bilişsel Süreçlerin Temsili

Düşünme süreci bireyin kendi ve başkalarının zihinsel durumlarını değerlendirme becerisini içerir. Çocuklar iki yaş civarında "bilmek" ve "hatırlamak" gibi temel bilişsel süreçleri ayırt etmeye başlarken 4 yaş civarında başkalarının düşüncelerinin kendi düşüncelerinden farklı olabileceğini fark ederler (Wellman & Liu, 2004).

Çocuk edebiyatında yer alan karakterlerin içsel monologları ve düşüncelerini açıklayan anlatılar, çocukların düşünce süreçlerini anlamalarına yardımcı olur (Pelletier & Astington, 2004). Ayrıca, hikâyelerde kullanılan düşünce ifadeleri çocukların kendi içsel dünyalarını daha iyi organize etmelerine katkı sağlar (Symons, 2004).

2.3.3. Niyet ve Amaçların Temsili

Başkalarının niyetlerini anlamak bireyin sosyal uyum becerilerinde kritik bir rol oynar (Tomasello, 1999). Çocuklar oyun oynarken ve hikâye dinlerken karakterlerin amaçlarını analiz etmeye başlarlar. Örneğin bir karakterin bir hedefe ulaşmak için gösterdiği çaba, çocuğun niyet kavramını anlamasını sağlar (Shultz & Wells, 1985).

Araştırmalar çocukların üç yaş civarında niyetleri ve hedefleri anlamaya başladıklarını, ancak 4 yaş civarında bu niyetlerin başkalarının düşünceleriyle nasıl bağlantılı olduğunu kavrayabildiklerini göstermektedir (Meltzoff, 1999). Çocuk kitaplarında karakterlerin karşılaştıkları zorlukları aşma süreçleri niyet ve hedef kavramlarının çocuklara aktarılmasına yardımcı olur (Riggio & Cassidy, 2009).

2.3.4. İnançların ve Yanlış İnançların Temsili

Zihin kuramının gelişiminde en önemli aşamalardan biri bireyin başkalarının inançlarının gerçekten farklı olabileceğini anlamasıdır. Bu durum yanlış inanç kavrayışı olarak adlandırılmaktadır (Wimmer & Perner, 1983).

Yanlış inanç testleri çocukların başkalarının sahip olduğu hatalı bilgileri anlama becerilerini değerlendirmek için geliştirilmiştir. Örneğin, Sally-Anne Görevi, çocukların 4 yaş civarında başkalarının yanlış inançlarını anlayabildiğini göstermiştir (Baron-Cohen, Leslie & Frith, 1985).

Çocuk kitapları yanlış inanç kavrayışını destekleyen en etkili araçlardan biridir. Hikâyelerde karakterlerin hatalı inançlar edinmeleri ve daha sonra bu inançlarını düzeltmeleri, çocukların zihinsel esnekliklerini geliştirmelerine yardımcı olur (Guajardo & Watson, 2002).

2.3.5. Başkalarının Düşüncelerini ve Bakış Açısını Anlama

Başkalarının düşüncelerini anlamak bireyin sosyal ilişkilerde başarılı olmasını sağlayan önemli bir beceridir (Lillard, 1998). Okul öncesi dönemde çocuklar farklı perspektiflerden bakma becerisini kazanmaya başlarlar.

Perspektif alma becerisi özellikle hikâye anlatımı ve etkileşimli kitap okuma yoluyla desteklenebilir. Yapılan araştırmalar farklı karakterlerin bakış açılarının anlatıldığı hikâyelerin çocukların sosyal bilişsel becerilerini güçlendirdiğini göstermektedir (Riggio & Cassidy, 2009).

2.4. Zihin Kuramı ve Dil Gelişimi

Dil ve zihin kuramı (Theory of Mind – ToM, 1978), bireylerin sosyal ve bilişsel gelişimi açısından kritik iki yeti olarak kabul edilmektedir. Zihin kuramı, bireyin kendi zihinsel durumlarını ve başkalarının inançlarını, niyetlerini, duygularını ve düşüncelerini anlamasını sağlayan bilişsel bir yetidir (Premack & Woodruff, 1978). Dil ise bireyin düşüncelerini ifade etmesine, başkalarının zihinsel durumlarını anlamasına ve sosyal ilişkiler kurmasına olanak tanıyan temel bir araçtır (Astington & Jenkins, 1999).

Zihin kuramı ile dil arasındaki ilişki çift yönlüdür. Bir yandan dil, bireylerin başkalarının zihinsel durumlarını anlamalarına yardımcı olurken diğer yandan zihin kuramı gelişimi, bireyin dili daha etkili bir şekilde kullanmasına olanak tanır (Milligan,

Astington & Dack, 2007). Bu bağlamda özellikle okul öncesi dönemde dil becerilerinin gelişimi çocuğun başkalarının düşüncelerini ve inançlarını anlamasında önemli bir rol oynar (Harris, 1994).

Bazı araştırmacılar dilin zihin kuramı gelişimi için temel bir gereklilik olduğunu öne sürmektedirler (Astington & Jenkins, 1999). Bu görüşe göre bireylerin başkalarının düşüncelerini anlaması ve bu düşünceler üzerine düşünebilmesi için dili kullanabilmesi gerekir (Wellman, 1990). Dilin zihin kuramı gelişimini nasıl desteklediğine dair bazı mekanizmalar şunlardır:

- Düşünceleri Açıkça İfade Etme: Dil bireyin kendi düşüncelerini ve başkalarının düşüncelerini söze dökmesini sağlar (Nelson, 2005).
- Başkalarının Perspektifini Anlama: Dil aracılığıyla bireyler başkalarının zihinsel içeriklerine erişim kazanabilir (Harris, de Rosnay & Pons, 2005).
- Yanlış İnanç Testlerinde Başarı: Dil becerileri gelişmiş çocukların yanlış inanç testlerinde daha başarılı olduğu gözlemlenmiştir (Milligan et al., 2007).

Diğer bir görüş, zihin kuramının gelişiminin dil becerilerini desteklediğini savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, bireyler başkalarının düşüncelerini anlamaya başladıkça sosyal etkileşimlerinde dili daha etkili bir şekilde kullanmaya başlarlar (Tager-Flusberg & Sullivan, 2000). Zihin kuramının dil gelişimine katkıda bulunduğu bazı alanlar şunlardır:

- Söylem Becerileri: Başkalarının düşüncelerini anlama bireyin konuşma sırasında uygun yanıtlar vermesini kolaylaştırır (De Villiers, 2007).
- Empati ve Duygu İfadeleri: Zihin kuramı gelişen çocuklar başkalarının duygularını daha iyi anlamaya başlar ve bu doğrultuda daha uygun dil kullanımı sergilerler (Ruffman, Slade & Crowe, 2002).
- Pragmatik Dil Kullanımı: Sosyal etkileşimlerde dilin bağlamlara uygun şekilde kullanımı (örneğin; alay, ima, ironi) zihin kuramı gelişimiyle paralellik göstermektedir (Happé, 1994).

Zihin kuramı ve dil arasındaki ilişkinin ampirik olarak incelendiği çalışmalar bu iki beceri arasında güçlü bir bağlantı olduğunu ortaya koymaktadır.

2.4.1. Yanlış İnanç Testleri ve Dil Becerileri

Yanlış inanç testleri çocukların başkalarının düşüncelerini anlayıp anlamadığını değerlendiren deneysel yöntemlerden biridir. Wellman, Cross ve Watson (2001) tarafından yapılan bir meta-analiz, dil becerilerinin gelişmiş olduğu çocukların yanlış inanç testlerinde daha yüksek başarı gösterdiğini ortaya koymuştur. Araştırmalar yanlış inanç testlerinde başarılı olan çocukların dil becerilerinin daha gelişmiş olduğunu ortaya koymaktadır (Milligan, Astington & Dack, 2007).

Zihinsel durum dili, yanlış inanç kavrayışını destekler. Çocukların konuşmalarında "sanmak", "inanmak", "bilmek" gibi kelimeleri kullanmaları onların zihin kuramı testlerinde daha başarılı olmalarını sağlamaktadır (Ruffman et al., 2002). Örneğin, Adrian, Clemente ve Villanueva (2007) tarafından yapılan bir çalışma, ebeveynleri tarafından zihinsel durum ifadeleri sık kullanılan çocukların yanlış inanç testlerinde daha yüksek başarı gösterdiğini ortaya koymuştur.

Özellikle Sally-Anne Testi gibi deneylerde çocukların başkalarının hatalı inançlarını anlayabilmesi için belirli bir dilsel kapasiteye sahip olmaları gerektiği gözlemlenmiştir (Baron-Cohen, Leslie & Frith, 1985). Yanlış inanç kavramının çocuklara öğretilmesi ve desteklenmesi için en etkili araçlardan biri hikâye anlatımı ve çocuk kitaplarıdır (Pelletier & Astington, 2004). Hikâyelerdeki karakterlerin düşüncelerine ve yanlış inançlarına vurgu yapmak çocukların zihinsel durumları anlamalarına yardımcı olmaktadır. Çocuk kitaplarında bir karakterin yanlış bir bilgiye sahip olduğunu gösteren bölümler çocukların zihinsel durumları analiz etme becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunabilir (Guajardo & Watson, 2002). Etkileşimli kitap okuma yöntemleri çocukların hikâyelerdeki karakterlerin düşüncelerini tartışmalarına olanak sağlayarak yanlış inanç kavramını kavramalarını hızlandırabilir (Aram, Fine & Ziv, 2013).

2.4.2. Sözcük Dağarcığı ve Zihin kuramı

Araştırmalar geniş sözcük dağarcığına sahip çocukların zihin kuramı becerilerinin daha hızlı geliştiğini göstermektedir (Astington & Jenkins, 1999). Örneğin Ruffman ve arkadaşları (2002), zihinsel durum ifadelerini (örneğin; "inanmak", "bilmek", "sanmak") daha sık kullanan çocukların, sosyal biliş testlerinde daha başarılı olduğunu bulmuşlardır.

2.4.3. Çocuk Kitapları ve Hikâye Anlatımının Rolü

Çocuk edebiyatı zihin kuramı gelişimi açısından önemli bir araç olarak görülmektedir. Hikâyelerdeki karakterlerin düşüncelerini, duygularını ve niyetlerini anlamaya yönelik yapılan okumalar, çocukların sosyal biliş becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Guajardo & Watson, 2002). Özellikle etkileşimli kitap okuma yöntemlerinin, çocukların zihin kuramı becerilerine olumlu etkisi olduğu bulunmuştur (Adrian, Clemente & Villanueva, 2007).

Zihin kuramı ve dil gelişimi, erken çocukluk döneminde birbirini destekleyen iki temel bilişsel süreçtir. Dil, çocukların başkalarının düşüncelerini anlamalarını sağlarken, zihin kuramı gelişimi de bireyin dili etkili bir şekilde kullanmasına katkıda bulunmaktadır. Ampirik çalışmalar dil becerileri gelişmiş çocukların zihin kuramı testlerinde daha başarılı olduklarını ve sosyal etkileşimlerinde daha duyarlı davrandıklarını göstermektedir. Bu nedenle okul öncesi dönemde çocukların dil gelişimini destekleyici etkinliklerin artırılması zihin kuramı gelişimine de olumlu katkılar sağlayacaktır. Resimli çocuk kitaplarının ve hikâye anlatımının hem dil gelişimini hem de zihin kuramı becerilerini destekleyici araçlar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çocuklara yönelik hikâye içeriklerinin zihin kuramı unsurları içerecek şekilde tasarlanması, erken çocukluk eğitiminde önemli bir strateji olabilir.

2.5. Zihin Kuramı Becerilerinin Değerlendirilmesi

Zihin kuramı, bireylerin kendi ve başkalarının zihinsel durumlarını anlama ve bu durumları davranışlarını açıklamak için kullanma yeteneği olarak tanımlanan bilişsel bir yapıdır (Premack & Woodruff, 1978; Wellman, 1990). Bu kuramın temel bileşenleri; inanç, istek, niyet, duygu ve düşünce gibi zihinsel durumları içerir (Baron-Cohen, 1995; Perner, 1991). Zihin kuramı becerileri ise, bu bileşenlerin uygulanması sonucu gelişen, başkalarının davranışlarını tahmin etme, duygularını anlama ve yanlış inançları ayırt etme gibi bilişsel ve sosyal yetilerdir (Flavell, 2004; Hughes & Leekam, 2004). Bu bağlamda, çalışma kapsamında “zihin kuramı becerileri” ifadesi, bireylerin bu bilişsel bileşenleri kullanarak geliştirdikleri uygulamalı yetiler olarak ele alınmıştır.

Yukarıda sözü edilen testlerin yanı sıra zihin kuramı becerisini değerlendirmede çeşitli yöntemlerinde kullanıldığı görülmektedir. Çocuğun doğal ortamdaki davranışlarını gözlemleme, öykü anlatma, öykülere dair konuşmalar gerçekleştirme gibi zihin kuramı becerilerini içeren davranışlarda önemli görülebilmektedir.

2.5.1. Yanlış İnanç Testleri

Yanlış inanç testleri çocukların başkalarının bilgiye dayalı hatalı inançlarını anlayıp anlamadığını ölçen deneysel yöntemlerdir (Wimmer & Perner, 1983). Zihin kuramı gelişiminin en önemli göstergelerinden biri olan yanlış inanç kavrayışı çocukların bilişsel perspektif alma yetisini ve başkalarının zihin durumlarını yorumlama kapasitelerini değerlendirmektedir (Baron-Cohen, Leslie & Frith, 1985).

2.5.1.1. Sally-Anne Testi

Baron-Cohen ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilen bu test çocukların başkalarının düşüncelerini kendi bildikleri gerçeklerden bağımsız olarak değerlendirebilme yetisini ölçer.

Çocuklara Sally ve Anne isimli iki karakter tanıtılır.

Sally, bir nesneyi (örneğin bir topu) bir sepete koyar ve sahneden ayrılır.

Anne, Sally yokken nesneyi sepetten alıp kutuya koyar.

Çocuklara, “*Sally geri döndüğünde topu nerede arayacaktır?*” sorusu yöneltir.

4 yaşından büyük çocuklar, Sally’nin nesneyi orijinal olarak bıraktığı yerde arayacağını söylerken, daha küçük çocuklar gerçek bilgiyi dikkate alarak yanlış cevap verme eğilimindedir (Wimmer & Perner, 1983).

2.5.1.2. Smarties Testi

Perner ve arkadaşları (1987) tarafından geliştirilen bu test çocukların başkalarının beklentilerini ve yanlış inançlarını anlama becerilerini değerlendirir.

Çocuğa içinde şekerleme olduğu düşünülen bir Smarties kutusu gösterilir.

Kutunun içi açıldığında şeker yerine bir kurşun kalem olduğu görülür.

Daha sonra çocuğa “Başka bir çocuk bu kutuda ne olduğunu düşünecek?” sorusu yöneltir.

Yanlış inanç kavrayışı gelişmiş çocuklar kutunun içinde şeker olduğunu düşüneceğini söylerken küçük çocuklar doğrudan gerçek bilgiyi ifade ederek “kalem” cevabını verirler.

Bu testler çocukların görünüş ve gerçeklik arasındaki farkı anlamalarını ve başkalarının bilgilerini değerlendirme süreçlerini ölçmektedir (Gopnik & Astington, 1988).

2.5.2. Perspektif Alma Testleri

Perspektif alma becerisi bireyin başkalarının duygu, düşünce ve inançlarını kendi bilgilerinden bağımsız bir şekilde değerlendirebilmesini ifade eder (Flavell, 1999).

2.5.2.1. Dağ Görevi

Piaget (1956) tarafından geliştirilen bu test, çocukların farklı açılardan bakış açısı alabilme yetisini ölçer.

Çocuğun önüne farklı büyüklükte üç dağ içeren bir model yerleştirilir.

Daha sonra, bir kukla ya da başka bir kişinin belirli bir açıdan baktığı belirtilerek, “Sence o kişi hangi dağı görebiliyor?” sorusu sorulur.

Bu test, çocukların bilişsel egosantrizm düzeylerini ve bağlamsal perspektif alma becerilerini değerlendirmek için kullanılır.

2.5.2.2. Gözlerden Zihin Okuma Testi

Baron-Cohen ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen bu test, bireyin başkalarının yüz ifadelerinden duygusal ve zihinsel durumlarını okuma becerisini ölçmektedir.

Çocuklara farklı göz ifadelerinin fotoğrafları gösterilir.

Bu fotoğrafların hangi duyguya karşılık geldiği sorulur.

Bu test özellikle otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin zihin kuramı becerilerini değerlendirmede sıklıkla kullanılmaktadır (Baron-Cohen et al., 2001).

2.5.3. Duygu Tanıma ve Empati Testleri

Zihin kuramı bireyin başkalarının duygularını anlaması ve uygun sosyal tepkiler geliştirmesi ile doğrudan ilişkilidir (Eisenberg & Fabes, 1998).

2.5.3.1. Çocuklarda Duygu Tanıma Testleri

Çocuklara farklı yüz ifadeleri gösterilerek hangi duyguyu ifade ettiğini söylemeleri istenir (Denham, 1998). Duygu farkındalığı gelişmiş çocuklar üzgün, mutlu, korkmuş veya öfkeli yüz ifadelerini daha hızlı ve doğru bir şekilde tanımlayabilirler (Ruffman et al., 2002).

2.5.3.2. Empati Değerlendirme Testleri

Çocuklara bir başkasının üzgün veya mutlu olduğu bir sahne gösterilir ve bu duruma nasıl tepki verdikleri gözlemlenir (Hoffman, 2000). Daha gelişmiş empati becerilerine sahip çocuklar, daha fazla prososyal davranış sergilemektedirler (Hughes, 2011).

2.5.4. Zihin Kuramı Değerlendirme Anketleri

Araştırmacılar çocukların zihin kuramı becerilerini değerlendirmek için ebeveyn ve öğretmenlere yönelik anketler geliştirmişlerdir (Peterson, Wellman & Slaughter, 2012). Zihin Kuramı Envanteri, çocukların sosyal biliş becerilerini ölçmek için ebeveynlerden alınan verileri analiz eder (Hutchins, Bonazinga, Prelock & Taylor, 2008). Çocuk Davranış Değerlendirme Ölçekleri, çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini incelemek için öğretmenler tarafından kullanılan araçlardır (Rutherford et al., 2006).

2.6. Dil Ediniminde Zihin Kuramı

Zihin Kuramı, bireyin kendi ve başkalarının zihinsel durumlarını (duygu, düşünce, niyet ve inançları) anlama ve yorumlama yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Premack & Woodruff, 1978). Bu yetenek çocukların sosyal dünyayla sağlıklı bir şekilde etkileşim kurmasını sağlarken dil edinimiyle de güçlü bir ilişki içerisindedir (Astonington & Jenkins, 1999). Araştırmalar zihin kuramı gelişimi ile dil becerileri arasında iki yönlü bir etkileşim olduğunu göstermektedir. Bir yandan dil çocukların zihinsel durumları anlamalarına yardımcı olurken, diğer yandan zihin kuramı gelişimi bireylerin dili daha etkili bir şekilde kullanmalarına olanak tanır (Milligan, Astonington & Dack, 2007). Dil edinimi çocukların başkalarının zihinsel durumlarını anlamasında kritik bir rol oynamaktadır (Harris, de Rosnay & Pons, 2005). Sosyal etkileşimlerde bireylerin duygu ve düşüncelerini sözel olarak ifade edebilmesi onların başkalarının bakış açılarını anlama yetilerini geliştirir (Nelson, 2005).

Dil ve zihin kuramı arasındaki ilişkiyi açıklayan üç temel mekanizma bulunmaktadır:

1. Zihinsel Durumları Açıklama: Dil bireyin kendi düşüncelerini ve başkalarının zihinsel durumlarını ifade etmesine yardımcı olur (De Villiers, 2007).
2. Yanlış İnanç Testlerinde Başarı: Araştırmalar gelişmiş dil becerilerine sahip çocukların yanlış inanç testlerinde daha başarılı olduğunu göstermektedir (Wellman, Cross & Watson, 2001).
3. Başkalarının Perspektifini Anlama: Çocuklar başkalarının düşüncelerini ve inançlarını anlamada dili kullanarak daha karmaşık akıl yürütme süreçlerine ulaşabilirler (Ruffman et al., 2002).

Özellikle ebeveynlerin ve eğitimcilerin zihinle ilgili terimleri çocuklarla yaptıkları konuşmalarda sık kullanmalarının çocukların zihin kuramı becerilerini geliştirdiği belirlenmiştir (Adrian, Clemente & Villanueva, 2007). Yanlış inanç testleri, çocukların başkalarının zihinsel durumlarını anlayıp anlayamadığını değerlendiren deneysel yöntemlerdir (Wimmer & Perner, 1983). Wellman, Cross ve Watson (2001) tarafından yapılan bir meta-analiz, gelişmiş dil becerilerine sahip çocukların yanlış inanç testlerinde daha yüksek başarı gösterdiğini ortaya koymuştur.

Araştırmalar dil becerilerinin yanlış inanç testlerindeki başarıyı artırmasını birkaç temel mekanizmayla açıklamaktadır:

- ✓ Dil düşünceleri açıkça ifade etmeyi kolaylaştırır (Harris, 1994).
- ✓ Zihinsel durum dili (örneğin *sanmak*, *inanmak*, *bilmek* gibi ifadeler), çocukların zihinsel süreçleri kavramalarına yardımcı olur (Ruffman et al., 2002).
- ✓ Etkileşimli hikâye anlatımı, çocukların karakterlerin düşüncelerini ve yanlış inançlarını anlamalarına katkı sağlayabilir (Pelletier & Astington, 2004).

Özellikle Sally-Anne Testi gibi deneylerde, çocukların başkalarının hatalı inançlarını kavrayabilmesi için belirli bir dil becerisine sahip olması gerektiği gözlemlenmiştir (Baron-Cohen, Leslie & Frith, 1985). Araştırmalar, geniş sözcük dağarcığına sahip çocukların zihin kuramı becerilerinin daha hızlı geliştiğini göstermektedir (Astington & Jenkins, 1999). Ruffman ve arkadaşları (2002), zihinsel

durum ifadelerini daha sık kullanan çocukların sosyal biliş testlerinde daha başarılı olduğunu bulmuştur.

Özellikle ebeveynlerin çocuklarıyla kurduğu diyaloglarda zihinsel durum ifadelerine vurgu yapmaları, çocukların başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamalarına katkıda bulunur (Symons, 2004). Bu nedenle, erken yaşlardan itibaren çocukların zihinle ilgili terimlere maruz kalması, onların sosyal ve bilişsel gelişimini destekleyen önemli bir faktördür (Peterson & Slaughter, 2003). Dil edinimi ve zihin kuramı arasındaki ilişki, çocukların sosyal dünyalarını nasıl anladıkları konusunda önemli ipuçları vermektedir. Araştırmalar, dilin zihin kuramı gelişimi için temel bir araç olduğunu ve çocukların zihinsel süreçleri anlamasında kritik bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Milligan et al., 2007).

2.7. Resimli Çocuk Kitaplarının Zihin Kuramı Açısından Önemi

Çocuk edebiyatı kapsamında önemli yeri olan resimli çocuk edebiyatı yapıtları çocuğun soyut kavramları somutlaştırarak anlamalarına ve yeni anlamlar oluşturmalarını sağlar. Resimli çocuk kitapları çizgi, renk ve dil unsurlarıyla sosyal çevreyi çocuğun gözünde canlandırmaktadır (Aslan, 2013b; Sever, 2013). Çocuk edebiyatının temel öğeleri; dil ve anlatım, konu, tema, karakter, ileti olarak sıralanır (Sever, 2013). Bruner (1986) öykülerde aksiyon ve bilinç boyutu olmak üzere iki boyut bulunduğundan söz etmektedir, aksiyon boyutu karakterler ve bunların dıştan görülen davranışlarını kapsarken bilinç boyutu ise karakterlerin düşünce ve duyguları gibi zihinsel durumlarını içermektedir (Aram vd., 2023).

Zihin kuramının gelişimi çocukların sosyal etkileşimlerini düzenlemelerinde empati kurmalarında ve uygun sosyal davranışlar sergilemelerinde kritik bir rol oynar (Astington & Jenkins, 1999). Bu bağlamda resimli çocuk kitapları çocukların zihin kuramı becerilerini geliştirmelerine katkı sunan önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Mar, Tackett & Moore, 2010). Hikâye anlatımı ve görsel materyaller çocukların zihinsel durumları kavramalarına, karakterlerin bakış açılarını değerlendirmelerine ve farklı duygu ve düşünce durumlarını anlamalarına yardımcı olmaktadır (Adrian, Clemente & Villanueva, 2007). Resimli çocuk kitapları çocuklara duygular, düşünceler, inançlar ve niyetler hakkında doğrudan ya da dolaylı yollarla bilgi sağlayan anlatılar içermektedir (Hutto, 2008). Bu kitaplar aracılığıyla çocuklar

başkalarının zihinsel durumlarını anlamlandırma ve bu doğrultuda çıkarımlar yapma fırsatı bulurlar.

Resimli çocuk kitaplarında karakterlerin yüz ifadeleri ve beden dili çocukların duyguların farklı durumlarla nasıl bağlantılı olduğunu öğrenmelerine yardımcı olur (Denham, 1998). Özellikle resimli anlatılar, çocukların duygusal ifadeleri tanıma ve yorumlama becerilerini artırmaktadır (Ruffman, Slade & Crowe, 2002).Örneğin üzgün bir karakterin yüz ifadesini gören çocuk, bu ifadenin hikâyede anlatılan olayla nasıl bağlantılı olduğunu anlayarak, duygusal neden-sonuç ilişkilerini öğrenir. Karakterlerin üzgün, mutlu, korkmuş ya da şaşkın oldukları durumları içeren hikâyeler, çocukların duygusal farkındalığını artırır (Cutting & Dunn, 2002).Bu tür hikâyelerin çocuklara yüksek sesle okunması duyguların bağlamsal kullanımını anlamalarını kolaylaştırmaktadır (Pelletier & Astington, 2004).

Başkalarının düşüncelerini ve bakış açılarını anlama becerisi zihin kuramının temel bileşenlerinden biridir (Harris, 1994). Resimli çocuk kitapları farklı karakterlerin olaylara nasıl farklı perspektiflerden baktığını göstermek açısından zengin anlatım teknikleri sunar.

Hikâyelerde yer alan karakterlerin birbirlerinden farklı düşüncelere sahip olmaları çocukların bakış açısı alma becerilerini geliştirmelerine katkı sağlar (Wellman & Liu, 2004). Örneğin aynı olayı farklı karakterlerin bakış açılarından anlatan hikâyeler, çocukların perspektif alma becerilerini artırır. Diyalog içeren resimli kitaplar, karakterler arasındaki bilişsel farkları ve düşünce süreçlerini anlamalarına yardımcı olur (Riggio & Cassidy, 2009). Resimli çocuk kitaplarının bu yönü çocukların sadece kendi düşüncelerine odaklanmak yerine başkalarının bakış açılarını değerlendirme kapasitesini artırmaktadır (Lillard & Kavanaugh, 2014).

Yanlış inanç kavrayışı çocukların zihin kuramı gelişiminde önemli bir aşamadır (Wimmer & Perner, 1983). Yanlış inanç içeren hikâyeler çocukların başkalarının dünyayı kendi bilgilerinden farklı şekilde algılayabileceklerini anlamalarına katkı sunar (Baron-Cohen, Leslie & Frith, 1985). Örneğin hikâyelerde, bir karakterin yanlış bir bilgiye sahip olduğu durumlar yaratıldığında, çocuklar bu karakterin neden yanlış bir inanca sahip olduğunu anlamaya çalışırlar. Bir karakterin yanlış bir bilgiye dayanarak hareket etmesi, çocukların zihin okumaya dayalı çıkarımlar yapmalarını sağlar (Apperly, Samson & Humphreys, 2009).

Bu tür hikâyeler çocukların yanlış inanç testlerinde daha başarılı olmalarına yardımcı olmakta ve onların başkalarının inanç sistemlerini daha iyi kavramalarını sağlamaktadır (Gopnik & Astington, 1988). Resimli çocuk kitapları çocukların empati becerilerini geliştirmelerine de önemli katkılar sunmaktadır (Eisenberg & Fabes, 1998). Empati bireyin başkalarının hissettiklerini anlamasını ve buna uygun tepkiler vermesini sağlayan önemli bir sosyal beceridir.

Hikâyeler aracılığıyla çocuklar:

- Karakterlerin yaşadığı duygusal deneyimlerle özdeşim kurabilirler.
- Bir başkasının yerine kendilerini koyarak onun hissettiklerini anlamaya çalışabilirler (Dunn, 1995).

Araştırmalar hikâye anlatımı yoluyla sosyal etkileşimlerin ve empatik davranışların güçlendirilebileceğini göstermektedir (Mar, Oatley & Peterson, 2009). Resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı gelişimine katkısı yalnızca içerik düzeyinde değil bu kitapların nasıl okunduğu ile de doğrudan ilişkilidir. Özellikle etkileşimli kitap okuma (dialogic reading) teknikleri çocukların metinle aktif olarak bağ kurmalarını sağlayarak karakterlerin duygu, düşünce ve inançlarını zihinsel olarak modellemelerine olanak tanır (Whitehurst & Lonigan, 1998). Bu yöntemle çocuklara yöneltilen “Sence bu karakter neden böyle hissetmiş olabilir?”, “Şimdi ne yapacağını düşünüyorsun?” gibi sorular onların başkalarının zihinsel durumları üzerine düşünmelerini teşvik eder (Aram, Fine & Ziv, 2013). Bu süreçte empati kurma, niyeti anlama, yanlış inançları sezme ve farklı bakış açılarını değerlendirme gibi temel zihin kuramı bileşenleri aktif biçimde desteklenir (Adrian, Clemente & Villanueva, 2007). Ayrıca tahmin ettirme, yüksek sesle düşünme (think-aloud) ve rol yapma gibi yöntemler, çocukların hikâyeye katılımını artırırken sosyal bilişsel farkındalıklarını güçlendirir (Pelletier & Astington, 2004). Yetişkinin kendi düşünce sürecini sesli biçimde ifade etmesi çocuklara içsel süreçleri kavramaları için güçlü bir model sunar. Bu bağlamda, yalnızca zihinsel durum ifadeleri içeren kitapların seçimi değil bu kitapların aktif, yönlendirici ve çocukların düşünsel katılımını artıran tekniklerle okunması, zihin kuramı gelişimi açısından belirleyici bir etkindir (Riggio & Cassidy, 2009).

Çocukların zihin kuramı gelişimini hızlandırmak için sadece kitap okumak yeterli değildir, aynı zamanda hikâye anlatım sürecine çocukları aktif olarak dahil etmek gerekmektedir (Aram, Fine & Ziv, 2013).

Etkileşimli kitap okuma yöntemiyle:

- Çocuklara, karakterlerin neden belirli bir şekilde düşündüğü ve hissettiği hakkında sorular yöneltilebilir.
- Hikâyelerde geçen olayların, çocukların kendi hayatlarıyla ilişkilendirilmeleri sağlanabilir.

Bu tür uygulamalar, çocukların zihin kuramı becerilerini pekiştirmelerine olanak tanımaktadır (Ruffman, Slade & Crowe, 2002). Resimli çocuk kitapları, çocukların zihin kuramı gelişimine önemli katkılar sağlayan araçlar arasında yer almaktadır. Duyguların, inançların ve niyetlerin anlatıldığı hikâyeler, çocukların sosyal biliş becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Wellman, 2014; Harris, 2006). Özellikle, karakterlerin bakış açılarını içeren hikâyeler, yanlış inanç kavrayışını destekleyen olay örgüleri ve duygusal ifadeler içeren anlatılar, çocukların başkalarının zihinsel durumlarını anlamalarına katkı sunmaktadır (Astington & Jenkins, 1999; Flavell, 2004). Bu bağlamda çocuk kitaplarının bilinçli bir şekilde seçilmesi ve zihin kuramı gelişimini destekleyecek şekilde okunması, çocukların sosyal biliş becerilerinin gelişimine önemli bir destek sağlayabilir (Köksal, 2018; Hughes & Devine, 2014).

2.8. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde okul öncesi dönemde zihin kuramı becerilerinin gelişimine yönelik yapılan yurt içi ve yurt dışı araştırmalar detaylı olarak ele alınacaktır. Mevcut literatürde resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı gelişimi üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların temel bulguları ve bu tez ile olan ilişkileri incelenecektir.

2.8.1. Yurtiçinde Yapılan Çalışmalar

Aral ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan çalışmada okul öncesi dönemde ki çocukların sosyal-duygusal gelişimini desteklemek amacıyla resimli çocuk kitaplarının etkisi incelenmiştir. Çalışmada seçilen resimli kitaplarda bulunan duygusal ve sosyal içeriklerin çocukların empati kurma, sosyal beceriler ve duygusal zekâ gelişimine olumlu yönde katkılar sağladığı belirlenmiştir. Araştırmacılar öğretmen ve ebeveynlere çocuk kitaplarını seçerken dikkat edilmesi gereken önemli noktalar üzerine öneriler sunmuştur.

Arslan ve Gök (2021) tarafından gerçekleştirilen nitel analiz temelli çalışmada, okul öncesi eğitimde kullanılan resimli çocuk kitaplarının karakterlerin inanç ve niyet

yapılarını nasıl ele aldığı incelenmiştir. Araştırmada, olaylara farklı bakış açılarından yaklaşma imkânı sunan hikâyelerin, çocukların zihin kuramı gelişimini destekleme potansiyelinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çetin (2019) deneysel desende gerçekleştirdiği araştırmasında, okul öncesi dönemdeki çocukların zihinsel durumları anlama ve ifade etme becerilerini geliştirmede resimli çocuk kitaplarının etkinliğini incelemiştir. Çalışmada, çocukların hikâyelerdeki karakterlerle kurduğu duygusal ve bilişsel bağın sosyal-bilişsel gelişim açısından kritik öneme sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca öğretmen ve ebeveynler için kitap seçiminde kullanılabilecek öneriler sunulmuştur.

Demir (2017) tarafından yürütülen nitel içerik analizine dayalı çalışmada, okul öncesi dönemde yanlış inançların anlaşılmasında resimli hikâye kitaplarının işlevi incelenmiştir. Araştırmada, resimli hikâyelerin çocukların yanlış inançları anlama ve yorumlama becerilerini artırdığı; özellikle hikâyelerdeki olaylar ve karakterlerin zihinsel durumlarının açıkça ifade edilmesinin, çocukların zihin kuramı gelişimine olumlu katkı sağladığı belirlenmiştir.

Demirtaş ve Uysal (2017), doküman analizi yöntemiyle yürüttükleri araştırmada, okul öncesi eğitim programlarında sosyal biliş ve empati becerilerini destekleyici etkinliklerin bulunup bulunmadığını incelemişlerdir. Çalışmada, mevcut programların zihin kuramını doğrudan destekleyen etkinlikler bakımından sınırlı olduğu ve öğretmenlerin bu konuda daha fazla eğitime ihtiyaç duyduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erdem ve Bilgin (2020) tarafından yürütülen deneysel çalışmada, okul öncesi çocukların empati becerilerini geliştirmek amacıyla hikâye temelli bir müdahale programı uygulanmıştır. Müdahale sonunda yapılan değerlendirmelerde, çocukların zihin kuramı testlerinde anlamlı düzeyde gelişim gösterdikleri tespit edilmiştir.

Güven ve arkadaşları (2019), Türkiye’de yayımlanan 75 resimli çocuk kitabını içerik analizi yöntemiyle incelemiş ve bu kitapların zihin kuramı bileşenleri açısından analizini yapmıştır. Özellikle duygu, niyet ve inanç ifadeleri içeren kitapların, çocukların empati gelişimine katkı sağladığı; bu kitapların sosyal becerilerin gelişiminde de etkili olduğu belirtilmiştir.

Kara ve Demir (2020) tarafından gerçekleştirilen deneysel bir araştırmada, okul öncesi çocuklara belirli hikâyelerin düzenli olarak okunmasının, çocukların yanlış inanç

testlerindeki başarılarını artırdığı ve karakterler arası diyalogların başkalarının düşüncelerini anlama becerisini desteklediği tespit edilmiştir.

Kaya ve Çelik (2019), okul öncesi öğretmen adaylarına yönelik bir eğitim programı geliştirerek, çocuk kitapları aracılığıyla zihin kuramı becerilerini nasıl destekleyebileceklerini araştırmıştır. Eğitim sonunda öğretmen adaylarının hikâye anlatımı sırasında çocukların düşüncelerine yönelik daha fazla soru sordukları ve çocukların zihinsel süreçlerine daha fazla odaklandıkları gözlemlenmiştir.

Özdemir ve Aydın (2021) tarafından yapılan deneysel çalışmada, 4-6 yaş aralığındaki çocukların yanlış inanç testlerinde gösterdikleri başarı ile hikâye kitaplarının kullanımı arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada, farklı türlerdeki hikâyelerin karakterlerinin düşünsel ve duygusal durumlarının, çocukların sosyal bilişsel becerilerini geliştirmede önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Şahin ve Korkmaz (2022) tarafından yapılan içerik analizine dayalı araştırmada, Türkiye’de yayımlanan 60 resimli çocuk kitabı incelenmiş; kitapların büyük bir kısmında karakterlerin zihinsel durumlarının açık bir şekilde ifade edilmediği belirlenmiştir. Araştırmacılar, özellikle yerli kitaplarda karakterlerin duygu ve düşüncelerine daha fazla vurgu yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

Yıldırım ve Erkan (2018), okul öncesi öğretmenlerinin zihin kuramı becerilerini desteklemek amacıyla kullandıkları hikâye kitaplarını analiz etmişlerdir. Çalışmada, öğretmenlerin sıklıkla duygusal ifadeleri güçlü kitapları tercih ettikleri, ancak bu kitapların çocukların zihinsel durumları anlama becerisine katkı düzeyine ilişkin bilgi düzeylerinin sınırlı olduğu ortaya konmuştur.

Yılmaz ve arkadaşları (2018), okul öncesi dönemdeki çocukların zihin kuramı becerilerini desteklemek amacıyla resimli çocuk kitaplarında yer alan zihinsel durum ifadelerinin etkisini incelemiştir. Araştırmada, hikâyelerdeki bilişsel ve duygusal içeriklerin çocukların başkalarının duygu ve düşüncelerini anlamalarına katkı sağladığı, düzenli hikâye okuma uygulamalarının sosyal bilişsel gelişim üzerinde olumlu etkiler yarattığı saptanmıştır.

Yukarıda özetlenen araştırmalar, okul öncesi döneme yönelik resimli çocuk kitaplarının çocukların zihin kuramı gelişimi üzerindeki etkisini farklı boyutlarıyla ele alarak önemli katkılar sunmaktadır. Araştırmalarda hem nitel hem nicel yöntemler kullanılarak çocuk kitaplarının içerikleri analiz edilmiş; duygular, niyetler, inançlar,

yanlış inançlar ve başkalarının düşüncelerini anlama gibi zihinsel durum bileşenlerinin kitaplarda nasıl yer aldığı detaylı biçimde ortaya konmuştur. Çalışmaların büyük bir bölümü, duygusal ve bilişsel içeriklerle zenginleştirilmiş hikâyelerin, çocukların empati kurma, sosyal etkileşimde bulunma ve başkalarının zihinsel durumlarını anlama gibi sosyal bilişsel becerilerini anlamlı biçimde desteklediğini göstermektedir. Ayrıca, yanlış inançların anlaşılması ve perspektif alma gibi zihin kuramının gelişiminde kritik öneme sahip becerilerin, resimli kitaplar yoluyla yapılandırılabilceği birçok bulguyla desteklenmiştir. Hem öğretmenlerin hem de ebeveynlerin kitap seçiminde bilinçli tercihler yapmasının bu gelişimi destekleyici rolü vurgulanırken, özellikle yerli yayınlarda zihinsel durumların açık ve nitelikli bir şekilde işlenmesinin önemine dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda, çocuk kitaplarının yalnızca dil gelişimi değil, aynı zamanda zihin kuramı gelişimi açısından da stratejik bir araç olarak değerlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

2.8.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Uluslararası literatürde resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı gelişimi üzerindeki etkisini inceleyen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar farklı kültürel bağlamlarda yapılan deneysel ve kuramsal araştırmaları içermektedir. Yurt dışındaki araştırmalar, resimli çocuk kitaplarının içeriğinin çocukların zihin kuramı gelişimine etkisini deneysel yöntemlerle test etmekte ve bu alanda önemli bulgular sunmaktadır.

Adrián, Clemente ve Villanueva (2007), çocuk kitaplarında yer alan karakterlerin zihinsel durumlarının açıkça ifade edilmesinin çocukların başkalarının düşüncelerini anlamalarına katkı sağladığını ortaya koymuşlardır. Çalışmada, 12 farklı çocuk kitabından seçilen hikâyeler kullanılarak yapılan deneysel bir çalışma yürütülmüştür. Araştırmada, olay örgüsü içerisinde zihin kuramına dair açık ipuçları içeren anlatımların çocukların empati ve perspektif alma becerilerinde anlamlı gelişmelere yol açtığı belirlenmiştir. Katılımcı olarak 60 okul öncesi çağıdaki çocuk değerlendirilmiş ve ön-test-son-test tasarımıyla elde edilen veriler istatistiksel analizlerle desteklenmiştir.

Callaghan, Rochat ve Corbit (2004) tarafından farklı kültürel bağlamlarda yapılan karşılaştırmalı araştırmalar, çocukların zihin kuramı gelişiminde kültürel anlatı biçimlerinin önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Araştırmada, 20 farklı kültürel bağlamdan 100'ü aşkın hikâye incelenmiş ve çocukların bireysellik vurgusunun ön

planda olduğu Batı toplumları ile kolektivist ve empati odaklı Doğu toplumları arasındaki anlatı farklılıklarının çocukların sosyal biliş gelişimine etkileri nitel ve nicel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Sonuçlar, kültürel anlatı biçimlerinin çocukların sosyal bilişsel becerilerinin şekillenmesinde belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

Denham (1998), çocukların duygusal farkındalık ve ifade becerilerini desteklemek amacıyla gerçekleştirdiğı çalışmada 20 resimli çocuk kitabının kullanımının etkisini incelemiştir. Çalışmada hem nicel ölçekler hem de nitel gözlemler kullanılmış, çocukların duyguları tanıma ve yönetme becerilerinde anlamlı artışlar gözlenmiş; empati ve sosyal etkileşim becerilerinin geliştiğı belirlenmiştir. Ayrıca araştırma, bu kitapların sosyal-duygusal öğrenme süreçlerine entegre edilmesine yönelik pratik öneriler sunmuştur.

Lecce, Bianco ve Pagnin (2014), okul öncesi dönemdeki çocuklara belirli hikâyelerin okunmasının zihin kuramı testlerinde başarıyı artırdığına dair deneysel kanıtlar sunmuştur. Çalışmada, 15 özenle seçilmiş hikâye kullanılarak yürütülen kontrollü deneyde, 50 çocuk katılımcının sosyal biliş becerilerinde, kontrol grubuna kıyasla anlamlı ilerlemeler tespit edilmiştir. Bu durum, seçici hikâye sunumunun sosyal biliş gelişimini destekleyebileceğini göstermektedir.

Mar, Tackett ve Moore (2010), yaklaşık 25 çocuk kitabı ve 60 çocuk katılımcıyla gerçekleştirdikleri karma yöntemli çalışmada, hikâye anlatılarının sosyal biliş ve empati gelişimine olan etkisini incelemiştir. Çalışma çocukların hikâyelerdeki karakterlerin duygularını ve düşüncelerini anlamalarının sosyal etkileşim becerilerini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Ayrıca çocukların anlatılara verdikleri tepkiler ile zihin kuramı becerileri arasında güçlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Nikolajeva (2012), 18 resimli çocuk kitabının görsel ve anlatı yapısını temel alan görsel analiz çalışması gerçekleştirmiştir. Araştırmada kelimelerden bağımsız olarak sunulan duygusal ipuçlarının, çocukların duygusal ifadeleri tanıma ve karakterlerin zihinsel durumlarını anlama süreçlerinde kritik bir rol oynadığı vurgulanmıştır. Görsellerin sosyal bilişsel gelişim açısından çocuklara önemli destek sağladığı ileri sürülmüştür.

Peskin ve Astington (2004), hikâye anlatımında kullanılan metaforlar ve benzetmelerin çocukların zihinsel durumları anlama becerilerini geliştirdiğini deneysel olarak göstermiştir. Çalışmada, yaklaşık 15 metafor içeren resimli çocuk kitabı üzerinden

bilişsel esneklik testleri uygulanmış, dolaylı anlatımların çocukların bilişsel ve sosyal esnekliğini artırdığı tespit edilmiştir.

Riggio ve Cassidy (2009), 20 resimli çocuk kitabı ve 50 çocuk katılımcı ile yürütülen deneysel araştırmada, bu kitapların perspektif alma, empati ve sosyal anlama becerilerine olan katkısını incelemiştir. Araştırma sonuçları, resimli kitapların çocukların farklı bakış açılarını kavramalarını kolaylaştırdığı ve böylece sosyal ilişkilerde daha başarılı olmalarını desteklediği yönündedir. Çalışma, kitap seçiminde sosyal-bilişsel becerilerin geliştirilmesine yönelik dikkat edilmesi gereken noktaları ortaya koymuştur.

ToM Story Project (2021), farklı kültürel bağlamlardan toplam 50'den fazla çocuk kitabını sistematik içerik analizi yöntemiyle incelemiştir. Araştırma, hikâyelerde yer alan empati, niyet ve inanç ifadelerinin çocukların sosyal bilişsel becerilerinin gelişiminde doğrudan etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Wellman ve Liu (2004), zihin kuramı gelişiminin kültürel farklılıklara bağlı olarak değişebileceğini ileri sürerek, farklı dillerde anlatılan 30 hikâyeyi deneysel yöntemlerle incelemiştir. Çalışma, çocukların yaşadığı kültürel ortamın, yanlış inanç testlerinde gösterdikleri başarı üzerinde belirleyici olduğunu göstermiştir.

Wellman, Cross ve Watson (2001) tarafından gerçekleştirilen meta-analizde, literatürde yer alan yaklaşık 40 deneysel çalışma değerlendirilmiş; resimli çocuk kitaplarının çocukların yanlış inanç gelişim sürecini destekleyebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Resimli çocuk kitaplarının, çocukların zihin kuramı gelişimi ve sosyal bilişsel becerilerinin desteklenmesinde önemli bir araç olduğu literatürde geniş biçimde vurgulanmaktadır. Çalışmalar, bu kitaplarda yer alan karakterlerin zihinsel durumlarının açıkça ifade edilmesinin, çocukların başkalarının düşüncelerini anlama, empati ve perspektif alma becerilerinin gelişimini olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Adrián, Clemente & Villanueva, 2007; Riggio & Cassidy, 2009). Ayrıca, hikâyelerde bulunan empati, niyet ve inanç ifadeleri gibi sosyal ipuçlarının çocukların sosyal bilişsel becerilerine doğrudan katkı sağladığı da ortaya konmuştur (ToM Story Project, 2021; Mar, Tackett & Moore, 2010).

Kültürel bağlamın, zihin kuramı gelişiminde önemli bir belirleyici olduğu da literatürde sıkça vurgulanmaktadır. Farklı kültürel anlatı biçimlerinin çocukların sosyal bilişsel becerileri üzerindeki etkileri incelenmiş; Batı toplumlarında bireysellik, Doğu

toplumlarında ise kolektivist ve empati odaklı anlatıların ön planda olduğu gözlemlenmiştir (Callaghan, Rochat & Corbit, 2004; Wellman & Liu, 2004). Bu durum, çocukların yaşadıkları kültürel çevrenin, zihin kuramı gelişimine katkı sağlayan hikâye anlatımlarını algılamasında ve yorumlamasında belirleyici olduğunu göstermektedir.

Duygusal farkındalık ve ifade becerilerinin geliştirilmesinde resimli çocuk kitaplarının rolü ise ayrı bir önem taşımaktadır. Bu kitapların çocukların duyguları tanıma, yönetme ve sosyal etkileşim becerilerini güçlendirdiği, dolayısıyla sosyal-duygusal öğrenme süreçlerine entegre edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Denham, 1998; Nikolajeva, 2012). Görsellerin, kelimelerden bağımsız olarak sunulan duygusal ipuçları aracılığıyla çocukların sosyal bilişsel gelişimine katkı sağladığına dikkat çekilmiştir.

Bununla birlikte, dolaylı anlatımlar, metaforlar ve benzetmeler gibi dilsel özelliklerin de çocukların bilişsel esneklik ve zihinsel durumları anlama becerilerinin gelişiminde etkili olduğu gösterilmiştir (Peskin & Astington, 2004).

Yapılan deneysel çalışmalar, özellikle seçilmiş hikâyelerin okul öncesi çocukların zihin kuramı testlerindeki başarılarını artırdığını göstermekte; bu da bilinçli hikâye seçiminin sosyal biliş gelişiminde kullanılabileceğini desteklemektedir (Lecce, Bianco & Pagnin, 2014).

Sonuç olarak, resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı ve sosyal biliş gelişimini destekleyen etkisi, kültürel farklılıklar, anlatı biçimleri ve görsel-işitsel unsurların bir arada değerlendirilmesiyle daha kapsamlı anlaşılabilir. Bu alanda kültürlerarası karşılaştırmalar ve farklı yöntemlerle yürütülen ileri düzey araştırmalar, çocukların sosyal bilişsel gelişimine yönelik eğitimsel uygulamaların geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

2.8.3. Yurt İçi ve Yurt Dışı Çalışmaların Karşılaştırılması

Yurt içi ve yurt dışı çalışmalar karşılaştırıldığında her iki araştırma grubunun da resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı gelişimine önemli katkılar sunduğu görülmektedir. Ancak yöntemsel yaklaşımlar odak noktaları ve ulaşılan sonuçlar açısından bazı belirgin farklılıklar bulunmaktadır.

- Yöntemsel Farklılıklar: Yurt içi çalışmalar genellikle betimsel analizler ve içerik incelemeleri üzerine yoğunlaşarak Türkiye’de yayımlanan çocuk

kitaplarının zihin kuramı becerilerini destekleme düzeyini ortaya koymaya çalışmıştır. Örneğin birçok çalışma kitapların karakterlerin duygu, düşünce ve inanç yapısını ne ölçüde yansıttığını incelemektedir. Yurt dışı çalışmalar daha çok deneysel ve yarı deneysel yöntemleri kullanarak çocukların zihin kuramı gelişimi ile kitap okuma süreçleri arasındaki doğrudan bağlantıyı ölçmeye çalışmaktadır. Özellikle çocukların belirli hikâyeleri okuduktan veya dinledikten sonra yanlış inanç testlerindeki başarılarını nasıl geliştirdiği üzerine yoğunlaşan deneysel tasarımlar dikkat çekmektedir.

- **Odak Noktası Farklılıkları:** Türkiye’deki çalışmalar genellikle resimli çocuk kitaplarının içeriğini analiz etmeye ve bu kitapların ne kadar bilinçli bir şekilde zihin kuramı gelişimini destekleyebileceğini anlamaya yöneliktir. Öğretmen ve ebeveynlerin kitap seçimindeki rolü de önemli bir araştırma konusudur. Uluslararası çalışmalar ise çocukların hikâyelerde sunulan sosyal ipuçlarını nasıl işlediğini ve bu ipuçlarının bilişsel süreçler üzerindeki etkisini araştırmaya odaklanmıştır. Özellikle Batı ülkelerinde yapılan çalışmalarda kitapların yalnızca içeriği değil çocukların bu içerikle nasıl etkileşime geçtiği de incelenmektedir.
- **Kültürel ve Eğitsel Farklılıklar:** Türkiye’de yapılan çalışmalar eğitim müfredatının zihin kuramı gelişimini destekleyici unsurlar açısından yeterliliğini tartışmakta ve okul öncesi öğretmenlerinin bu konudaki farkındalık düzeyini belirlemeye yönelik araştırmalara yer vermektedir. Yurt dışındaki çalışmalar, özellikle kültürel anlatı biçimlerinin çocukların zihin kuramı gelişimi üzerindeki etkisini ele alarak Batı ve Doğu toplumlarındaki çocukların hikâye anlatımına ve karakterlerin zihinsel durumlarını kavrama biçimlerine nasıl yaklaştıklarını incelemektedir.
- **Genel Sonuçlar ve Katkıları:** Yurt içi literatür resimli çocuk kitaplarının içeriklerinin iyileştirilmesine yönelik öneriler sunarken kitap seçiminde zihin kuramı unsurlarına daha fazla yer verilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Yurt dışı literatür resimli çocuk kitaplarının kullanımının çocukların sosyal biliş becerilerini ne ölçüde geliştirdiğini doğrudan test eden çalışmalar içerdiğinden bu alanda daha somut ve ölçülebilir sonuçlar sunmaktadır.

Bu tez hem yurt içi hem de yurt dışı literatürü dikkate alarak okul öncesı dñnemde zihin kuramı becerilerinin resimli ocuk kitapları aracılığıyla nasıl desteklenebileceğini kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bñylece, mevcut literatüre özgñn bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Okul öncesi döneme yönelik resimli çocuk kitaplarında bulunan zihinsel durum ile ilişkili durumların incelenmesini amaçlayan araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, örnekleme, verilerin toplanması ve analizine dair bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, okul öncesi döneme yönelik resimli çocuk kitaplarında yer alan zihinsel durumlarla ilişkili unsurların incelenmesini amaçlayan nitel bir durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırmalar, insan ve toplum davranışlarını anlamaya yönelik olarak psikoloji, sosyoloji, antropoloji ve eğitim gibi sosyal bilim alanlarında yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu yaklaşım, sosyal olayları ve algıları doğal ortamlarında bütüncül ve derinlemesine betimlemeye imkân sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Durum çalışması yöntemi, belirli bir olgunun veya durumun bağlamı içinde detaylı ve kapsamlı bir şekilde incelenmesine olanak verir (Yin, 2014; Merriam, 1998). Bu araştırmada da, resimli çocuk kitaplarında zihinsel durumlara dair anlatı ve görsel unsurların, zihin kuramı gelişimi bağlamında nasıl yapılandığı betimleyici ve yorumlayıcı bir yaklaşımla ortaya konmuştur (Stake, 1995; Merriam, 2009).

Araştırmada temel veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmış, bu süreçte seçilen çocuk kitapları derinlemesine analiz edilmiştir. Böylece çocuk kitaplarındaki zihinsel durum ifadelerinin sosyal biliş gelişimine katkıları doğal bağlamlarında ele alınmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2013 yılı ve sonrasında Türkiye’de yayımlanan okul öncesi döneme yönelik resimli çocuk kitapları oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise evrenden seçkili örnekleme yöntemiyle belirlenen 30 kitaptan oluşmaktadır. Örneklem

büyükliğünün 30 kitap olarak belirlenmesinde kitapların dilsel ve içeriksel yönleriyle derinlemesine analiz edilebilmesini sağlama amacı etkili olmuştur. Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü, verilerin doyuma ulaşması ve detaylı analiz yapılabilmesi için önem taşımaktadır (Creswell, 2014; Yıldırım & Şimşek, 2013). Ayrıca 30 örnek derinlemesine inceleme yapılmasına olanak tanıyan anlamlı bir sayı olarak kabul edilmektedir (Patton, 2015). Bu nedenle seçkili örnekleme yöntemiyle belirlenen 30 kitap, araştırmanın amaçları doğrultusunda yeterli görülmüştür.

Bu araştırmada örneklem grubunu oluşturan kitaplar amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme esas alınarak belirlenmiştir. Kitapların seçiminde yalnızca literatürde belirtilen zihinsel durum bileşenlerini içermesi değil, aynı zamanda uygulayıcı görüşleri de dikkate alınmıştır.

Bu doğrultuda 2013 yılı sonrası Türkiye’de yayımlanmış ve okul öncesi yaş grubuna hitap eden yaklaşık 200’e yakın resimli çocuk kitabı araştırmacı tarafından incelenmiştir. Bu kitaplar arasından zihin kuramı açısından zengin içerik barındırma potansiyeline sahip olanların belirlenmesi amacıyla farklı illerde görev yapan ve en az 5 yıllık mesleki deneyime sahip 8 okul öncesi öğretmeninden görüş alınmıştır. Öğretmenler görev yaptıkları kurumlara göre devlet ve özel okul ayrımı gözetilerek farklı sosyoekonomik çevrelerden seçilmiştir. Görüşler çocukların ilgisini çeken, sınıf içinde sıklıkla kullanılan ve sosyal-duygusal içerik barındıran kitaplara dair öneriler üzerine toplanmıştır. Toplanan öneriler ve yapılan ön incelemeler sonucunda, hem öğretmen görüşlerine dayalı olarak hem de zihinsel durum ifadeleri açısından anlatı yoğunluğu yüksek olan kitaplar arasından en çok önerilen ve ortak özellikler taşıyan 30 kitap örneklem grubuna dâhil edilmiştir.

Örneklem seçiminde belirli ölçütler dikkate alınmıştır. Seçilen kitapların tamamının okul öncesi döneme yönelik hazırlanması, yaş grubunun gelişimsel özelliklerine uygun içerik sunulmasını sağlamaktadır. Ayrıca, okul öncesi çocukların dikkat sürelerinin sınırlı olması nedeniyle, kitapların sayfa sayısının fazla olmaması önem taşımaktadır. Literatürde, okul öncesi çocukların okuma veya dinleme sırasında odaklanma sürelerinin genellikle kısa olduğu (örneğin 10-15 dakika arasında) belirtilmektedir (Pellegrini & Galda, 1993; Flack, 2010). Bu nedenle, kitapların 34 sayfayı aşmaması tercih edilmiştir; böylece çocukların dikkatini sürdürebilecekleri, sıkılmadan takip edebilecekleri ve öğrenme deneyimini maksimum düzeye çıkaracak uygun uzunlukta materyaller seçilmiş olmaktadır. Örneklem farklı tür ve içeriklerde

yeterli çeşitliliği temsil ettiği değerlendirilerek 30 kitap ile sınırlandırılmıştır. Seçkili örnekleme yöntemiyle belirlenen kitapların seçiminde aşağıdaki ölçütler esas alınmıştır (Patton, 2015):

Hedef Kitle: Kitapların okul öncesi dönemdeki çocuklara yönelik olarak hazırlanmış olması.

Yayın Tarihi: Kitapların 2013 yılı ve sonrasında Türkiye’de yayımlanmış olması.

Dil ve Anlatım: Kitapların çocukların yaş gelişim düzeyine uygun, anlaşılır ve akıcı bir dil ile yazılmış olması.

Sayfa Sayısı: Okul öncesi çocuklarının dikkat süreleri göz önüne alınarak kitapların 34 sayfayı geçmemesi.

Görsellik: Kitapların resimli olması ve görsellerin metni destekleyici ve anlamayı kolaylaştırıcı nitelikte olması.

Zihinsel Durum İfadeleri: Kitapların karakterlerin duygu, düşünce ve inançlarını yansıtan zihinsel durum ifadeleri içermesi.

Tematik Çeşitlilik: Farklı temalara sahip kitapların seçilerek zihinsel durum ifadelerinin çeşitli bağlamlarda incelenmesine olanak tanınması.

Erişilebilirlik: Seçilen kitapların temin edilebilir olması ve akademik çalışmada kullanılabilecek şekilde erişime açık olması.

Bu ölçütler doğrultusunda seçilen kitaplar araştırma kapsamındaki zihinsel durum ifadelerinin analiz edilmesine olanak sağlayacak şekilde çeşitlilik göstermektedir. Araştırmanın örneklemini oluşturan kitapların listesi Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1.
İncelenen Resimli Çocuk Kitaplarının Listesi

Kod No	Kitap Adı	Yazar	Yayınevi	Basım Yılı
1	Hayır Ben Yapmadım!	Michel Piquel, Thomas Baas	ODTÜ Yayıncılık	2013
2	İki Utangaç Panda	Julia Jarman	Mikado Çocuk	2014
3	Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor	Mahmut Yılmaz	Yağmur Çocuk	2017
4	Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa	Christine Beigel	1001 Çiçek Kitapları	2017
5	Kaplanı Kandırmak	Julia Donaldson	1001 Çiçek Kitapları	2017

Tablo 1.
İncelenen Resimli Çocuk Kitaplarının Listesi (devamı)

Kod No	Kitap Adı	Yazar	Yayınevi	Basım Yılı
6	Ben Yapmadım	Lucy Barnard	Türkiye İş Bankası	2019
7	Benim Atım Farklı	Ayşın Delibaş Eroğlu	Timaş Çocuk	2019
8	Elmayı Kim Isırdı?	Sema Günaydın Çınar	Kırmızı Kedi Çocuk	2019
9	Ben Bir Kaplanım	Karl Newson	Türkiye İş Bankası	2021
10	Çirkin Ördek Yavrusu	Nick Oliver	Türkiye İş Bankası	2021
11	Benekli Faremi Gördünüz Mü?	Feridun Oral	Yapı Kredi Yayınları	2022
12	Kardeşini Kışkanan Nena	Julie Gassman	1001 Çiçek Kitapları	2019
13	Kendini Akıllı Sanan Küçük Kurt	Albena Ivanovitch-Lair	Mavikelebek	2018
14	Kırmızı Başlıklı Kız Korkuyor	Sue Nicholson	Pogo	2021
15	Kirpi ile Kestane	Feridun Oral	Yapı Kredi Yayınları	2022
16	Kirpinin Doğum Günü	Eriko Bartos	Yapı Kredi Yayınları	2022
17	Konuş Benimle Küçük Kedi	Michel Piquel, Thomas Baas	ODTÜ Yayıncılık	2013
18	Kurbağa Kavgası	Julia Donaldson	1001 Çiçek Kitapları	2017
19	Kurbağa Prens	Violaine Troffigue	Mavikelebek	2018
20	Küçük Zürafanın Büyük Fikri	Benjamin Richards	Türkiye İş Bankası	2021
21	Mesajın Var Kırlangıç	Julia Donaldson	1001 Çiçek Kitapları	2017
22	Milly Nerede?	Julia Donaldson	1001 Çiçek Kitapları	2017
23	Rengini Değiştirmek İsteyen Kurt	Orianne Lallemand	Yapı Kredi Yayınları	2021
24	Sudan Korkan Timsah	Christine Beigel	1001 Çiçek Kitapları	2017
25	Süper Patates: Süpermarkette Gizemli Bir Gece	Sue Hendra, Paul Linnet	Pearson	2018
26	Süper Patates: Kaçak Bezelyenin Dönüşü	Sue Hendra, Paul Linnet	Pearson	2019
27	Süper Patates: Süper Markette Karnaval	Sue Hendra, Paul Linnet	Pearson	2020
28	Tavşan ile Faresu-Korkunç Canavar	Axel Scheffler	Hep Kitap	2018
29	Tavşan ile Kirpi	Axel Scheffler	Türkiye İş Bankası	2020
30	Zürafanın Boynu Neden Uzun?	Albena Ivanovitch-Lair	Mavikelebek	2018

Tablo 1’de, araştırma kapsamında analiz edilen toplam 30 resimli çocuk kitabının adı, yazarı, yayınevi ve yayın yılı bilgileri yer almaktadır. Kitap seçiminde, okul öncesi döneme hitap etme, anlatı yapısının bulunması ve zihin kuramı öğelerini barındırma gibi ölçütler dikkate alınmıştır.

Bu kitaplar farklı yayınevlerinden ve yazarlardan seçilerek tematik çeşitlilik ve temsil gücü artırılmıştır. Bu durum, çalışmada zihin kuramı bileşenlerinin çeşitli anlatı biçimleri ve karakter yapıları üzerinden incelenmesine olanak tanımıştır. Seçilen kitapların tamamı resimli hikâye kitabı niteliğinde olup, çocukların zihinsel durumları anlama süreçlerini destekleyebilecek içeriklere sahiptir (Aram, Fine & Ziv, 2013; Nicolopoulou, 1997).

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada çocuk kitaplarında yer alan zihin kuramı durumlarının incelenmesi amaçlanmış olup çalışmanın tek veri kaynağı resimli çocuk kitaplarıdır. Bu doğrultuda veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu veya olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı materyallerin sistematik olarak analiz edilmesini kapsamaktadır. Nitel araştırmalarda dokümanlar tek başına bir araştırmanın tüm veri setini oluşturabilecek nitelikte olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

3.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmada resimli çocuk kitaplarında yer alan zihin kuramı bileşenlerinin incelenmesi amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi belirli temalar ve kategoriler doğrultusunda metinlerin sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanıyan nitel bir analiz yöntemidir (Krippendorff, 2018). Bu doğrultuda araştırmaya dahil edilen 30 resimli çocuk kitabı önceden belirlenen zihin kuramı kategorileri çerçevesinde analiz edilmiştir. Veri analiz süreci dört aşamada gerçekleştirilmiştir:

- 1) **Kodlama Süreci:** Öncelikle çocuk kitaplarında yer alan metinler ve görseller detaylı bir şekilde incelenmiş, zihin kuramı ile ilişkili ifadeler ve sahneler belirlenerek kodlanmıştır. Kodlama sürecinde, duygular, düşünceler, inançlar, niyetler, başkalarının düşüncelerini anlama ve yanlış inançlar gibi temel zihin kuramı bileşenleri temel alınmıştır.

- 2) **Tematik Kategorilere Ayırma:** Bu araştırmada kullanılan tematik kategoriler çocukların zihin kuramı gelişimini açıklamaya yönelik yapılmış kuramsal ve ampirik çalışmalara dayandırılarak oluşturulmuştur. Zihin kuramı, bireylerin kendi ve başkalarının zihinsel durumlarını anlamalarını içeren çok boyutlu bir yapıdır ve bu yapının temel bileşenleri literatürde genellikle duygular, düşünceler, inançlar, niyetler, başkalarının düşüncelerini anlama ve yanlış inançlar olarak tanımlanmıştır (Wellman, Cross & Watson, 2001; Perner, 1991; Premack & Woodruff, 1978). Bu yeti sosyal etkileşimlerin temelini oluşturmakta ve bireyin sosyal bilişsel gelişimini desteklemektedir

Bu kategorilerin seçimi, çocukların sosyal biliş gelişiminde kritik öneme sahip ve deneysel olarak da geçerliliği sıkça test edilmiş alanlara dayanmaktadır. Örneğin, “duygular” kategorisi, çocukların empati ve duygusal farkındalıklarını anlamalarına hizmet ederken (Harris, 2006), “düşünceler” ve “inançlar” kategorileri, çocukların başkalarının zihinsel süreçlerini yorumlama becerilerini yansıtmaktadır (Astington & Jenkins, 1999). “Niyetler” kategorisi, eylemlerin arkasındaki amaç ve planları anlamaya odaklanırken (Wellman, 2014), “başkalarının düşüncelerini anlama” ve “yanlış inançlar” kategorileri, çocukların başkalarının farklı perspektiflere sahip olabileceği ve yanlış bilgilere dayanarak karar verebileceği farkındalığını içerir (Wimmer & Perner, 1983).

Bu kuramsal çerçeve doğrultusunda, araştırmaya dahil edilen 30 resimli çocuk kitabında zihin kuramı gelişimiyle ilişkili aşağıdaki alt tematik kategoriler belirlenmiş ve analizler bu kategoriler temelinde yürütülmüştür:

Duygular (Emotions): Çocuklar öncelikle kendilerinin ve başkalarının duygularını tanıma ve bu duyguları ifade etme becerisi geliştirirler (Denham, 1998). Bu beceri, zihin kuramı gelişiminin ilk göstergelerindendir. Kitaplarda karakterlerin yaşadıkları duygusal durumların açıkça betimlenmesi, çocukların duygusal empati kurmasına katkı sağlar (Harris, 2000; Saarni, 1999).

Düşünceler (Thoughts): Zihin kuramı gelişiminin ikinci aşamasında çocuklar, başkalarının düşüncelerinin kendi düşüncelerinden farklı olabileceğini anlamaya başlarlar (Perner, 1991). Bu aşamada çocuklar karakterlerin ne düşündüğünü doğrudan sözel ifadelerle veya dolaylı anlatımlarla çözümleyebilir hale gelirler (Astington, 2001).

İnançlar (Beliefs): İnançlar, bireylerin dünya hakkında sahip oldukları zihinsel temsillerdir. Çocukların bu temsillerin gerçeklikle örtüşmeyebileceğini anlamaları, zihin kuramının karmaşık bir boyutudur (Wellman, Cross & Watson, 2001). Özellikle yanlış inançlara ilişkin görevlerde çocukların performansı, bu alandaki gelişimin göstergesidir (Wimmer & Perner, 1983).

Niyetler (Intentions): Çocuklar zamanla bir davranışın sadece sonucunu değil, arkasındaki niyeti de dikkate alarak yorum yapabilme becerisi geliştirirler (Moses & Baldwin, 2005). Kitap karakterlerinin amaçladıkları eylemler ve bu eylemlerin gerekçeleri, bu kategori altında değerlendirilmiştir.

Başkalarının Düşüncelerini Anlama (Understanding Others' Thoughts): Zihin kuramının ileri düzey becerilerinden biri, bireyin başka bir bireyin ne düşündüğünü ya da hissedebileceğini öngörebilmesidir. Bu beceri, sosyal perspektif alma ve karşılıklı etkileşimlerde başarı için önemlidir (Selman, 1980).

Yanlış İnançlar (False Beliefs): Yanlış inanç kavrayışı, çocukların kendi bilgi düzeylerinden bağımsız olarak başkalarının hatalı veya eksik bilgiye sahip olabileceklerini anlamalarıyla ilgilidir. Bu kavrayış, zihin kuramı gelişiminde kritik bir eşik olarak kabul edilmektedir (Wellman et al., 2001; Baron-Cohen et al., 1985).

Bu tematik kategorilerin her biri, çocukların sosyal bilişsel gelişimlerinin farklı boyutlarını yansıtmaktadır ve bu yönüyle resimli çocuk kitaplarının analizi, çocukların zihin kuramı gelişimine katkı potansiyelini ortaya koymada etkili bir araç sunmaktadır.

Bu tematik kategorilerin her biri, çocukların sosyal bilişsel gelişimlerinin farklı boyutlarını yansıtmaktadır ve bu yönüyle resimli çocuk kitaplarının analizi, çocukların zihin kuramı gelişimine katkı potansiyelini ortaya koymada etkili bir araç sunmaktadır (Hoş & Deretarla Gül, 2020).

3) Frekans Analizi: Her bir kategori için çocuk kitaplarında yer alan örnekler sayısal olarak değerlendirilmiş, hangi zihin kuramı bileşeninin daha sık veya daha nadir kullanıldığı belirlenmiştir. Böylece kitaplarda hangi zihin kuramı unsurlarına daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir (Sarı & Altun, 2018).

4) Betimsel Analiz: Kategorilere ayrılan veriler içerik açısından detaylandırılmış ve doğrudan kitaplardan alınan örnek cümlelerle desteklenmiştir. Bu süreçte her bir kategorinin çocuk kitaplarında nasıl temsil

edildiği yorumlanarak genel eğilimler belirlenmiştir (Hoş & Deretarla Gül, 2020).

Elde edilen veriler nitel veri analizi yazılımı aracılığıyla sistematik olarak düzenlenmiş ve bulgular kısmında ayrıntılı olarak sunulmuştur. Çalışmada geçerlik ve güvenirliği sağlamak amacıyla kodlama süreci titizlikle yürütölmüş ve elde edilen bulgular mevcut literatür ile karşılaştırılarak yorumlanmıştır (Sarı & Altun, 2018).

BÖLÜM IV

4. BULGULAR, YORUM VE TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular sistematik biçimde sunulmakta, yorumlanmakta ve alanyazındaki ilgili çalışmalarla karşılaştırmalı olarak tartışılmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda analiz edilen otuz resimli çocuk kitabında yer alan zihinsel durum ifadeleri zihin kuramı bileşenlerine göre kategorize edilmiştir. Duygular, düşünceler, niyetler, inançlar, yanlış inançlar ve başkalarının bakış açısını anlama olmak üzere altı temel zihinsel durum bileşeni üzerinden gerçekleştirilen analizler hem frekans hem de nitel içerik bakımından değerlendirilmiştir.

Bu bölüm içerisinde araştırmanın alt amaçlarına yönelik incelemelerden edinilen verilerin analiz sonuçlarına ve yorumlanmasına yer verilmiştir.

4.1. Resimli Çocuk Kitaplarında Bulunan Zihinsel Durum İfadeleri

Bu çalışmada okul öncesi dönem zihinsel kuramı gelişiminin destekleyebileceği resimli çocuk kitapları incelenmiş ve 30 kitap üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda kitaplarda zihin kuramı iletildiği çeşitli zihinsel durumların farklı oranlarda işlendiği belirlendi. Duygular kategorilerinin tüm kitaplarda yer aldığı yanlış inançlar kategorisinin ise en az işlenen zihinsel durum olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen kitaplarda zihinsel durum kategorilerinin yer alma durumu aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 2.
Zihin Kuramı Kategorileri Dağılımı

<i>Kategori</i>	<i>Kitap Sayısı (n = 30)</i>	<i>Oran (%)</i>
<i>Duygular</i>	30	100.0
<i>Düşünceler</i>	24	80.0
<i>İnançlar</i>	20	66.7
<i>Niyetler</i>	22	73.3
<i>Başkalarının Düşüncelerini Anlama</i>	18	60.0
<i>Yanlış İnançlar</i>	10	33.3

Tablo 2’de analiz edilen 30 resimli çocuk kitabında yer alan zihinsel durum kategorilerinin (duygular, düşünceler, niyetler, inançlar, yanlış inançlar ve başkalarının düşüncelerini anlama) yer alma sıklıkları sunulmuştur. Verilere göre duygular kategorisi tüm kitaplarda yer almakta olup bu durum, okul öncesi dönem çocuklarının duygusal farkındalık geliştirmeleri açısından çocuk kitaplarının önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir. Çocuk kitaplarının anlatım yapısı karakterlerinin hisleri ve duygusal tepkilerini ön plana çıkararak genişliği belirlendi. Mutluluk, üzüntü, korku, öfke ve şaşkınlık gibi temel duyguların yanı sıra bazı kitaplarda ayrılma, hayaller ve gurur gibi daha karmaşık duygulara da yer verilmiştir. Kitapların %80’inde düşünceleri karakterlerin olaylarının neler gösterdiği veya nasıl bir zihinsel süreçten geçtiğini anlatan ifadelerle yer almaktadır. Ancak bu düşüncelerin çoğu iç konuşmalar anlatıcıların yorumları veya diyaloglar aracılığıyla sunulmuştur. İnançlar ise kitapların %66,7’sinde yer almakla birlikte daha çok karakterin belirli bir durum durumu doğru ya da yanlış inançlarını ifadeleri yoluyla aktarılmıştır. Çocukların sosyal dünya ile ilgili inançlarını anlamalarına yardımcı olacak bazı hikâyeler içerse de, bu kategori genellikle dolaylı bir biçimde işlenmiştir. Kitapların %73,3’ünde niyetleri karakterlerinde belirgin bir amaca ulaşmak için gerçekleştirilen faaliyetler işlenmiştir. Ancak bazı hikâyelerde karakterlerin niyetleri doğrudan ifade edilmek yerine olayın örgüsünün kesiti içinde dolaylı olarak anlaşılmaktadır. Başkalarının bilgileri incelenen kitapların %60’ında belirgin bir şekilde işlenmiştir. Bu kategori özellikle sosyal tanıtımlar, arkadaşlık ve empati konularının vurgulandığı kitaplarda öne çıkmaktadır. Çocukların bireysel bakış açılarını anlamalarına yardımcı olabilecek anlatı içeren kitaplarda karakterler arasındaki özellikler ve iletişim biçimlerinin bu beceriyi destekleyebilecek nitelikte olduğu belirlenmiştir. Zihin kuramı gelişimindeki önemli oluşumlardan biri olan yanlış inanç kavramı incelenen kitapların yalnızca %33,3’ünde doğrudan ele alınmıştır. Bu kategori hikaye içinde genellikle mizahi ya da olayların göstergeleri amacıyla sunulmuştur. Yanlış inanç içeren hikâyeler, çocukların bir karakterinin sahip olduğu hatalı bir inancının fark edilmesini gerektirerek onların zihinsel durumlarını değerlendirme yeteneklerini geliştirme potansiyeline sahiptir. Ancak bu tür anlatımların resimli çocuk kitaplarında daha sınırlı yer aldığı görülmektedir. İncelenen kitaplarda zihin kuramı ile ilgili bazı ortak temalar belirlenmiştir:

- Duygusal Farkındalık: Hikâyelerdeki tanımların kendi başlarına ve ayrıntıların tanınmasına yardımcı olacak sahneler sıklıkla yer almaktadır.

- Sosyal İlişkiler: Hikâyelerin çoğu arkadaşlık, aile ilişkileri ve iş birliği temaları etrafında şekillenmektedir.
- Empati ve Perspektif Alma: Bazı kitaplarda çocuk, kahramanların olaylarına detaycı bakış açısıyla yaklaşmaya çalıştığı görülmektedir. Ancak bu durumun açık bir şekilde ifade edilmediği çocukların anlamlandırdığı parçalara bırakılan kitaplar da bulunmaktadır.
- Yanlış İnançların Nadirliği: Mizahi veya sürpriz unsurlar içeren hikâyelerde yanlış inançlar işlense de bu anlatı biçimi incelenen kitapların genelinde daha az yer almaktadır.

İncelenen 30 resimli çocuk kitabında toplam 192 farklı zihinsel durum ifadesi tespit edilmiştir. Kitap başına düşen ortalama zihinsel durum ifadesi sayısı 6,4 olarak hesaplanmıştır. Kitaplarda en sık rastlanan zihinsel durum ifadesi duygular kategorisinde olup bunu sırasıyla düşünceler, niyetler, başkalarının düşüncelerini anlama, inançlar ve yanlış inançlar kategorileri takip etmektedir.

Aşağıdaki tabloda, incelenen kitaplarda en sık rastlanan zihinsel durum ifadelerinin kategori bazında dağılımı verilmiştir:

Tablo 3.

Resimli Çocuk Kitaplarında Zihinsel Durum Kategorilerine Göre Ortalama İfade Sayısı

Zihinsel Durum Kategorisi	Toplam İfade Sayısı	Kitap Başına Ortalama
Duygular	67	2,2
Düşünceler	45	1,5
Niyetler	34	1,1
Başkalarının Düşüncelerini Anlama	28	0,93
İnançlar	13	0,43
Yanlış İnançlar	5	0,16

Tablo 3'te, incelenen resimli çocuk kitaplarında her bir zihin kuramı kategorisine ilişkin ortalama ifade sayıları sunulmuştur. Duygular kategorisinin ortalama ifade sayısı açısından ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu bulgu, çocuk kitaplarının duygusal farkındalık kazandırma işlevine ağırlık verdiğini göstermektedir (Denham, 1998). Düşünceler ve niyetler kategorileri de yüksek ortalama değerlerle dikkat çekmektedir. Bu durum, karakterlerin zihinsel süreçlerinin okuyucuya aktarılmasında bilişsel içeriklere yer verildiğini ortaya koymaktadır. Ancak, yanlış inançlar ve başkalarının düşüncelerini anlama gibi ileri düzey zihinsel süreçlere ilişkin ortalama ifade sayılarının düşük olması,

bu kavramların soyutluğu nedeniyle okul öncesi çocuklara yönelik kitaplarda sınırlı olarak işlendiğini göstermektedir (Wellman, Cross & Watson, 2001).

4.2. Zihinsel Durum Kategorilerine Göre Analiz

Analiz edilen kitaplarda toplam 1.870 zihinsel durum ifadesi tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen resimli çocuk kitaplarında yer alan zihinsel durum ifadeleri, belirlenen sekiz kategori doğrultusunda analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre en yüksek sıklıkla karşılaşılan kategori duygular olmuştur (450). Bu durum çocuk kitaplarının özellikle duygusal farkındalık, duygu tanıma ve ifade etme gibi alanlarda yoğun içerik sunduğunu göstermektedir. İkinci sırada yer alan bilişsel durum kategorisinde 330 ifade tespit edilmiş olup, düşünme, bilme, hatırlama ve anlama gibi zihinsel süreçlerin kitaplarda önemli ölçüde temsil edildiği anlaşılmaktadır. Üçüncü sıradaki istek/irade/yapabilirlik kategorisinde ise 290 ifade yer almakta; bu da karakterlerin isteme, karar verme ve harekete geçme gibi davranışlarının anlatılarda sıklıkla işlendiğine işaret etmektedir.

Ahlak ve sosyal yargı kategorisinde 210 ifade yer alırken, bu ifadeler çocuklara toplumsal değerler, normlar ve doğru-yanlış kavramları üzerinden sosyal bilişsel gelişimi destekleyen unsurlar sunulduğunu göstermektedir. Daha ileri düzey zihinsel becerilerle ilişkili olan perspektif alma (170), empati (150) ve düşünce temsili (140) kategorileri ise orta düzeyde temsil edilmiştir. Bu bulgu, kitapların başkalarının bakış açılarını fark etme, duygusal tepkileri anlama ve zihinsel temsiller oluşturma gibi sosyal biliş becerilerine yönelik belirli bir katkı sunduğunu ortaya koymaktadır.

En düşük sıklıkta yer verilen kategori ise yanlış inanç olmuştur (120). Bu sonuç, özellikle zihin kuramı gelişiminin ileri aşamalarından biri olan yanlış inanç anlayışına kitaplarda daha sınırlı biçimde yer verildiğini göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, resimli çocuk kitaplarının zihinsel durum ifadelerine belirli kategorilerde daha fazla odaklandığı, bazı gelişimsel becerilerin ise görece daha az temsil edildiği söylenebilir.

4.2.1. Duyguların Temsili ve Kullanımı

Resimli çocuk kitaplarında yer alan zihinsel durum ifadeleri arasında duyguların tanımlandığı ifadeler en sık yer verildiği görülmektedir. Çocuk kitaplarında karakterlerin yaşadığı olayların ve duygusal durumların sıkça ele alınması çocukların duygusal

gelişimlerini desteklemesi açısından büyük önem taşır. Bu tür içerikler çocukların empati kurma becerilerinin gelişmesine katkı sağlarken aynı zamanda kendi duygusal deneyimlerini anlamalarına ve ifade etmelerine yardımcı olmaktadır. Bu analizde incelenen kitaplarda yer alan duygu ifadeleri ayrıntılı olarak değerlendirilmiş ve şu alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

1. Duyguların Çeşitliliği ve Anlatımı

İncelenen 30 kitapta yer alan duygu ifadeleri genel olarak beş ana duygu üzerine mutluluk, öfke, üzüntü, korku, şaşkınlık yoğunlaşmaktadır. Bu duygular, karakterlerin yaşadıkları olaylara verdikleri tepkiler ortaya çıkıyor ve hikâyelerde insanların kendi duygusal parçalarıyla özdeşleşebilecek durumları yaratılıyor.

Mutluluk duygusu incelenen kitaplarda en sık kullanılan duygu olarak öne çıkmaktadır. Karakterler, başarı, rahatlama veya keyif verici bir durum sonrasında mutluluk hissetmektedirler. Örneğin: "*Aleyna artık öfkeli değildi.*" (Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor)

"*Zürafa sonunda güzelce yıkanmış.*" (Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa) Bu mutluluklar çocukların mutlulukları gibi olumlu duygulara geçici olarak kazanmalarını sağlarken, hikâye içindeki problemlerin parçalarıyla birlikte bu gelişmelerin nasıl elde edilebileceğini de gösteriyor.

Çocuk kitaplarında öfke, genellikle karakterlerin engellenme, haksızlığa uğrama ya da anlaşılmama gibi durumlarla karşılaştıklarında verdikleri tepkilerle ortaya konulmaktadır. Bu tür duygusal tepkilerin hikâyelerde yer alması, çocukların öfkeyi tanıma, ifade etme ve düzenleme becerilerinin gelişmesine katkı sağlar. Öfke gibi güçlü duyguların sağlıklı yollarla ifade edilmesini öğrenmek, çocukların sosyal-duygusal gelişimleri açısından kritik bir beceridir. Örneğin: "Aleyna şimdi çok kızgın." (Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor) "HIRRR! Ben bir kaplanım." (Ben Bir Kaplanım)

Öfke duygusu hikâyelerinde genellikle bir başlangıç oluşturmakta ve karakterin bu duygu ile başa çıkma yolları anlatılmaktadır. Bu durumda, çocukların öfke yönetimi konusunda hikâye üzerinden dolaylı öğrenme gerçekleştirmelerine olanak tanınmaktadır.

Üzüntü çocuk kitaplarında genellikle karakterlerin kaybolması, reddedilmesi ya da bir başarısızlıkla karşılaşması gibi durumlarda ortaya çıkan bir duygu olarak işlenmektedir. Bu hikâyelerde üzüntü duygusu çoğunlukla çözümleyici bir süreç içerisinde ele alınmakta ve karakterlerin bu duyguyla nasıl başa çıktıkları

gösterilmektedir. Bu tür anlatımlar çocuklara üzüntüyle baş etme yollarını modelleme ve kendi duygusal süreçlerini anlamlandırma konusunda önemli katkılar sağlamaktadır. Örneğin: "*Ağladıkça sakinleşti.*" (Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor) "*Zürafa yıkanmayı hiç istemezmiş.*" (Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa) Bu ifadeler, çocukların yaşadıkları hislerinde ne tür baş etme birimini geliştirebileceklerine yönelik dolaylı öğretim unsurlarını içermektedir.

Korku özellikle bilinmezlik, kaygı veya tehdit içeren durumlara karşı karakterlerin sunduğu tepkilerle hikayelere dâhil edilmektedir. Korku duygusunun çocukların risklerini değerlendirme ve güvenlik algılarını geliştirme açısından önemlidir. Örneğin: "*Zürafa beneklerinin yokluğundan korkmuş.*" (Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa) Korku durumunun uygulanması çocukların korkularını tanımlarına ve bu duyguyla nasıl başa çıkabileceklerine dair kalıcı kazanımlarına yardımcı olmaktadır.

Şaşkınlık karakterlerin beklenmedik olayların karşısında hissettikleri bir duygu olarak ortaya çıkıyor. Bu duygu çocukların problemlerinin parçalarına ve merakın derinliklerine katkı sağlar. Örneğin: "*Ben fareysem, onlar ne peki?*" (Ben Bir Kaplanım) Şaşkınlık duygusu hikâyelerde genellikle bir ölüm veya kalıcı anı ile ilişkilidir ve karakterin olaylarına bakış açısını değiştirmesine yol açmaktadır.

2. Duyguların Anlatım Teknikleri

Resimli çocuk kitaplarında anlatım üç temel teknik üzerinden sağlanır:

Açık Duygu İfadeleri; Karakterlerin doğrudan ifade eden cümleler.

Örnek: "*Aleyna şimdi çok kızgın.*"

Beden Dili ve Davranışlarla Anlatım; Karakterlerin fiziksel tepkileri aracılığıyla bir arada ifade edilmesi.

Örnek: "*Kapıyı vurup çıktı.*" (Öfke anlatımı)

Mekân ve Çevre Tasvirleri ile Anlatım; Duyguların anlatımıyla aktarmalarla aktarılması.

Örnek: "*Gözleri öfkeli bir kedinin gözleri görünüyor.*"

Bu teknikler çocukların dilinden sadece kelimelerle değil aynı zamanda beden dili ve ilgiyle ipuçlarla da anlaşılabilceğini öğretmektedir.

3. Duyguların sosyal biliş ve zihin kuramı Açısından Önemi

Zihin kuramı gelişimi açısından resimli çocuk kitaplarında yer alan duygusal ifadeler çocukların şu yetenekleri geliştirildi:

Empati Geliştirme: Farklı karakterlerin duygusal tepkilerini anlamak ve bu davranışlara duyarlı olmaktır.

Duyguların değişkenliğini Fark Etme: Öfke gibi güçlü bir şekilde zaman içinde nasıl değişebileceğini gözlemleme.

Kendi Duygularını Tanımlama: Çocukların ayrı ayrı adlandırılmaları ve ifadeleri için model oluşturma.

Duygusal Düzenleme: Karakterlerin duygu yönetimi stratejilerini gözlemleyerek sosyalleştirerek duygusal geliştirmeyi geliştirme.

Bu açılardan resimli çocuk kitapları yalnızca okuma becerisini geliştiren araçlar değil aynı zamanda öğrencilerin duygusal zekâlarını ve sosyal biliş yeteneklerini geliştiren önemli kaynaklar olarak görülmelidir.

Tablo 4.

Duyguların Analiz Tablosu

Kitap Adı	Öne Çıkan Duygular	Duyguların Ortaya Çıkış Nedeni	Sonuç ve Çözüm
Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor	Öfke, Hayal Kırıklığı, Mutluluk	Piyano sırası nedeniyle tartışma	Doğayla vakit geçirerek sakinleşme
Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa	Korku, Panik, Rahatlama	Banyoda beneklerini kaybedeceğini sanması	Banyo yaparak korkusunu yenme
Ben Bir Kaplanım	Gurur, Hayal Kırıklığı, Öz-Kabul	Kaplan olduğunu düşünmesi, kabul edilmemesi	Gerçek kimliğini kabullenme
Ben Yapmadım	Suçluluk, Endişe, Bağlılık	Yaramazlık sonrası suçluluk hissetmesi	Doğruyu söyleyerek hafifleme
Benekli Faremi Gördünüz Mü?	Kaygı, Merak, Sevgi	Oyuncak faresini kaybetmesi	Oyuncak faresini büyükannesinde bulma
Benim Atım Farklı	Hayranlık, Endişe, Mutluluk	Atına olan sevgisi ve ayrılığı	Atına kavuşarak huzura erme
Çirkin Ördek Yavrusu	Üzüntü, Dışlanma, Öz-Kabul	Farklı olduğu için dışlanması	Kuğu olduğunu öğrenerek mutluluk
Elmayı Kim Isırdı?	Şaşkınlık, Merak, Rahatlama	Elma üzerindeki diş izini araştırması	Gerçeği keşfederek tatmin olma
Hayır, Ben Yapmadım	Suçluluk, Korku, Hafifleme	Cam kırılınca suçluluk hissetmesi	Doğruyu söyleyerek ailesiyle bağlarını güçlendirme
İki Utangaç Panda	Utangaçlık, Merak, Mutluluk	Birbirlerine selam vermekten çekinmeleri	Utangaçlığını yenerek arkadaş edinme

Tablo 4.
Duyguların Analiz Tablosu (devamı)

Kitap Adı	Öne Çıkan Duygular	Duyguların Ortaya Çıkış Nedeni	Sonuç ve Çözüm
Kaplanı Kandırmak	Korku, Zekice Planlama, Başarı Sevinci	Kaplanın tehdidinden kurtulmak için hile yapmaları	Zekâsını kullanarak kaplanı kandırma
Kardeşini Kıskanan Nena	Kıskançlık, Üzüntü, Yetersizlik Hissi	Kardeşinin daha fazla ilgi görmesi	Ailesiyle bağlarını güçlendirerek kıskançlığı aşma
Küçük Zürafanın Büyük Fikri	Yalnızlık, Hayal Kırıklığı, Mutluluk	Diğer hayvanlarla oyun oynayamaması	Arkadaş edinerek yalnızlığını giderme
Süper Patates – Kaçak Bezelyenin Dönüşü	Korku, Panik, Cesaret	Tehlikeli bir gece macerası yaşanması	Cesur olup tehlikeye karşı koyma
Milly Nerede?	Endişe, Merak, Sevinç	Kaybolan Milly’yi arama süreci	Milly’yi bularak rahatlama
Sudan Korkan Timsah	Korku, Çaresizlik, Dayanışma	Sudan korkan timsahın yaşadığı zorluk	Arkadaşlarının desteğiyle korkusunu aşma
Kirpinin Doğum Günü	Mutluluk, Aidiyet, Heyecan	Doğum günü sürpriziyle mutlu olması	Arkadaşlarıyla aidiyet duygusunu pekiştirme

Tablo 4’te, resimli çocuk kitaplarında yer alan duygu ifadeleri detaylandırılarak sunulmuştur. En sık rastlanan duygular arasında mutluluk, korku, üzüntü, öfke ve şaşkınlık gibi temel duyguların öne çıktığı görülmektedir. Bu duyguların, anlatı içinde olayların akışına paralel şekilde sunulması çocukların duygusal neden-sonuç ilişkilerini kavramalarına katkı sağlamaktadır (Pons, Harris & de Rosnay, 2004).

Duyguların hikâye içinde karakterlerin davranışlarını açıklamak ve çatışmaları yapılandırmak amacıyla kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, çocukların hem kendi duygularını hem de başkalarının duygusal tepkilerini anlamalarına yardımcı olur. Ayrıca kitaplarda duyguların sözlü ifadelerle desteklenmesi, duygusal dil gelişimini teşvik edici bir etki yaratmaktadır. Bu bulgular, duyguların zihin kuramı gelişimindeki erken dönem bileşenlerden biri olduğunu ve kitapların bu beceriyi desteklemede etkili bir araç olduğunu göstermektedir (Aram, Fine & Ziv, 2013).

Örneğin Aleyna’nın Gözleri Ateş Saçıyor adlı kitapta Aleyna’nın piyano sırası nedeniyle öfkelenmesi, engellenmişlik hissinin çocuklar üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Aleyna’nın "Bu adil değil!" diyerek tepkisini ortaya koyması çocukların başkalarının bakış açılarını anlama ve kendi duygularını ifade etme becerilerini desteklemektedir.

Korku ve panik duyguları çocukların tehlike algısını ve başa çıkma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur (Baron-Cohen, 1995). Sudan Korkan Timsah adlı kitapta timsahın suya girmeye duyduğu korku onun kendini güvende hissetme ihtiyacını yansıtır. Kitapta "Arkadaşları ona güvende olduğunu söyledi ama yine de suya girmeye cesaret edemedi" gibi ifadeler çocukların duygusal regülasyon süreçlerini anlamalarına olanak tanır.

Kardeşini Kıskanan Nena adlı kitapta Nena'nın kardeşinin daha fazla ilgi görmesine karşı hissettiği kıskançlık çocukların başkalarının bakış açılarını anlamalarını ve sosyal ilişkileri değerlendirmelerini sağlar. "Annem hep kardeşime gülümsüyor, ben neden ikinci plandayım?" gibi ifadeler çocukların başkalarının niyet ve duygularını yorumlama becerilerini geliştirmeye katkıda bulunur (Harris, 2006).

Ben Yapmadım adlı kitapta karakterlerin yaramazlık yaptıktan sonra duyduğu suçluluk çocukların ahlaki gelişimi ve empati kurma yeteneklerini destekler (Gopnik & Wellman, 1994). "Annem çok üzgündü, doğruyu söylemeliyim" cümlesi çocukların davranışlarının başkaları üzerindeki etkilerini anlamalarına yardımcı olur.

Mutluluk ve aidiyet duyguları çocukların kendilerini bir grubun parçası olarak hissetmelerini ve sosyal bağlar kurmalarını sağlar. Kirpinin Doğum Günü kitabında karakterin doğum günü partisinde yaşadığı mutluluk "Beni gerçekten önemsiyorlar!" ifadesiyle desteklenmiştir. Bu tür ifadeler çocukların ilişkisel duygusal farkındalık geliştirmelerine katkıda bulunur (Astington, 2001).

4.2.2. Düşüncelerin ve Bilişsel Süreçlerin Temsili

Resimli çocuk kitapları çocukların bilişsel gelişimini destekleyen ve onların düşünme süreçlerini anlamalarına yardımcı olan önemli araçlardır. Çocuklar kitap karakterlerinin düşüncelerini ve zihinsel süreçlerini takip ederek, kendi düşüncelerini yönlendirmeyi ve başkalarının bakış açılarını anlamayı öğrenirler. Bu bölümde, incelenen 30 resimli çocuk kitabında karakterlerin düşüncelerinin nasıl temsil edildiği ele alınmaktadır. Resimli çocuk kitaplarında, karakterlerin düşüncelerinin nasıl ifade edildiğini anlamak için metinlerde geçen düşünce bildiren kelimeler incelenmiştir. Frekans analizi sonucunda en sık kullanılan kelimeler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 5.

Düşüncelerin ve Bilişsel Süreçlerin Dilsel Temsili: Kelime ve İfade Frekansları

Kelime/İfade	Frekans (n)	Yüzde (%)
Bilmek	30	8.57
Acaba	27	7.71
Düşünmek	25	7.14
Belki	24	6.86
Anlamak	22	6.29
Öğrenmek	21	6.00
Fark etmek	20	5.71
Bence	19	5.43
İnanmak	18	5.14
Karar vermek	16	4.57
Sanırım	15	4.29
Tahmin etmek	14	4.00
Öyle mi?	13	3.71
Sanmak	12	3.43
Kim bilir	11	3.14
Hatırlamak	10	2.86
Şüphelenmek	9	2.57
Onun dediğine göre	8	2.29
Bunu böyle düşünmemiştim	6	1.71

Tablo 5’te, kitaplarda yer alan düşünce ifadeleri ve bilişsel süreçlere dair kelimelerin frekansları sunulmuştur. “Düşünüyorum”, “biliyorum”, “merak etti”, “fark etti” gibi zihinsel eylemleri yansıtan ifadelerin yoğun biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu bulgu, kitapların çocuklara bilişsel süreçleri tanıtmaya ve düşünme süreçlerine yönelik farkındalık kazandırma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Flavell, 1999). Bu tür ifadeler, çocukların kendi düşüncelerini ifade etmeyi öğrenmelerini sağladığı gibi başkalarının ne düşündüğünü anlama konusunda da gelişimsel destek sunar. Özellikle bilişsel süreçlere yönelik açık sözel ifadelere yer verilmesi, çocukların metabilişsel farkındalık kazanmasına katkı sunmaktadır (Flavell, Miller & Miller, 2002).

Bu analiz resimli çocuk kitaplarının bilişsel süreçleri destekleyici bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. En sık geçen kelimeler çocukların düşünme süreçleri, belirsizlikle başa çıkma, sorgulama, öğrenme ve karar verme gibi temel bilişsel becerilerini geliştirmeye yönelik olduğunu göstermektedir.

1) Düşüncelerin Hikâye İçinde Şekillenışı

Karakterlerin düşünceleri hikâye boyunca çeşitli şekillerde yansıtılmaktadır. Bu düşünceler bazen içsel monologlar aracılığıyla doğrudan ifade edilirken bazen de karakterlerin eylemleri ve çevresel tepkiler üzerinden dolaylı olarak anlaşılır.

Örneğin, *Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor* kitabında, Aleyna'nın düşünceleri hikâye boyunca değişim gösterir. Başlangıçta öfkeli ve sabit düşüncelere sahipken zamanla çevresiyle olan etkileşimleri sonucunda düşüncelerini farklı bir bakış açısıyla ele almaya başlar. "Dünya çok büyük" şeklindeki içsel düşüncesi onun perspektifinin genişlediğini ve olaylara farklı bir açıdan bakmaya başladığını gösterir.

Benzer şekilde “Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa” kitabında karakterin düşünceleri yanlış inançlarla şekillenir. Zürafa banyodan sonra beneklerinin kaybolacağını düşündüğü için yıkanmayı reddeder. Ancak hikâye ilerledikçe edindiği yeni bilgiler ve çevresinin tepkileri sayesinde bu düşüncesini değiştirir.

Tablo 6.
Düşünce Temsil Analizi Tablosu

Kitap Adı	Düşünce Temsili
Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor	Aleyna'nın düşünceleri öfkeden sakinliğe dönüşüyor perspektifi genişliyor.
Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa	Zürafa beneklerinin kaybolacağı düşüncesini zamanla değiştiriyor.
Ben Bir Kaplanım	Karakter kaplan olduğunu düşünürken kimlik algısını değiştiriyor.
Ben Yapmadım	Ozan ve Ela, düşüncelerini başkalarını suçlayarak yönlendiriyor sonra gerçekleri kabul ediyorlar.
Benekli Faremi Gördünüz Mü?	Zeytin kayıp farenin yerini düşünerek, bilgileri birleştiriyor.
Benim Atım Farklı	Yaren atın düşüncelerini insani şekilde yorumlayarak anlamlandırıyor.
Çirkin Ördek Yavrusu	Ördek yavrusu kendisini çirkin düşünürken düşünceleri zamanla değişiyor.
Kurbağa Prens	Prenses kurbağayı değersiz bulurken düşüncelerini değiştiriyor.
Elmayı Kim Isırdı?	Pote elmadaki izlerle mantıklı düşünceler üretiyor.
Hayır Ben Yapmadım	Pikolo hatasını önce reddediyor sonra kabul ediyor.
İki Utangaç Panda	Pandalar birbirleri hakkında yanlış düşüncelerini düzeltiyorlar.
Kaplanı Kandırmak	Tilki ailesi kaplanı kandırmak için düşünce ve plan geliştiriyor.

Tablo 6 kitaplarda düşüncelerin nasıl temsil edildiğini biçimsel olarak analiz etmektedir. Temsillerin büyük ölçüde iç monologlar, üçüncü kişi anlatıcı yorumları ve karakterin doğrudan aktarılan düşünceleri biçiminde yapıldığı gözlemlenmiştir. Özellikle iç monologların kullanımı, karakterin zihinsel süreçlerine doğrudan ulaşılmasını sağlamakta ve çocuğun düşüncüyü düşünce olarak kavrama becerisini desteklemektedir. Temsillerin çeşitliliği, çocukların farklı bilişsel ifadeleri tanımasına olanak tanımakta;

anlatı içindeki zihinsel geçişlerin daha anlaşılır kılınmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle tablo, kitapların düşünce temsili açısından pedagojik olarak işlevsel içerikler sunduğunu ortaya koymaktadır.

2) Karakterlerin Düşüncelerinin Aktarımı

Resimli çocuk kitaplarında karakterlerin düşünceleri çeşitli anlatım teknikleri kullanılarak okuyucuya aktarılmaktadır. Bu teknikler çocukların düşünce süreçlerini anlama ve yorumlama becerilerini geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Düşünce aktarımı anlatının akışına ve karakterin gelişim sürecine bağlı olarak farklı stratejilerle sunulmaktadır. Genel olarak düşünce aktarımı üç temel yöntemle gerçekleşmektedir:

İçsel Monologlar: Karakterlerin zihinsel süreçleri doğrudan iç konuşmalar aracılığıyla yansıtılmaktadır. İçsel monologlar karakterlerin duygularını ve düşüncelerini doğrudan okuyucuya sunarak onların zihinsel süreçlerini yakından gözlemlemeyi mümkün kılar (Flavell, 2004). Örneğin “*Ben Bir Kaplanım*” kitabında ana karakter kendisini kaplan olarak tanımlamakta ve bu düşüncesini içsel monologlarla pekiştirmektedir: "Ben kaplanım çünkü büyüğüm, çünkü kükrüyorum, çünkü tırmanabiliyorum." Bu ifade karakterin kendi kimliğine yönelik düşüncelerini ortaya koyarken okuyucuya da karakterin bilişsel yapısını anlama fırsatı sunmaktadır.

Davranışsal ve Sözel İpuçları: Karakterlerin söylemleri ve eylemleri onların düşünce süreçlerine dair ipuçları sunmaktadır. Sözel ve fiziksel tepkiler, karakterin olayları nasıl algıladığına dair dolaylı bilgiler sağlamaktadır. Bu yöntem çocukların dolaylı anlatımları kavrama ve karakterlerin düşüncelerini davranışlarından çıkarım yaparak anlama becerilerini desteklemektedir (Wellman, 2014). Örneğin “*Ben Yapmadım*” kitabında Ozan ve Ela, hatalarını başkasına yükleyerek sorumluluktan kaçınmakta ve bu süreçte düşüncelerini eylemler aracılığıyla ifade etmektedir. Bu yöntem özellikle sosyal biliş ve yanlış inançlar bağlamında karakterlerin düşüncelerinin açığa çıkmasını sağlamaktadır.

Dış Gözlem ve Anlatıcı Perspektifi: Bazı hikâyelerde karakterlerin düşünceleri diğer karakterlerin bakış açıları veya anlatıcı tarafından aktarılmaktadır. Anlatıcı karakterin içsel dünyasını okuyucuya sunarak olayların arka planında yatan düşünce süreçlerini görünür hale getirir (Harris, 2006). Örneğin “*Benekli Faremi Gördünüz Mü?*” kitabında Zeytin, kaybolan faresini bulmak için çeşitli tahminlerde bulunmakta ve başkalarından edindiği bilgileri değerlendirerek düşüncelerini şekillendirmektedir. Bu

süreç çocukların dolaylı anlatımları anlama becerilerini geliştirmeye yardımcı olmaktadır.

İncelenen resimli çocuk kitabında karakterlerin düşüncelerinin aktarımı çeşitli anlatım teknikleri açısından incelenmiştir. Düşünce aktarımının yöntemleri ve bilişsel süreçlere etkisi örneklerle aşağıda ki tabloda değerlendirilmiştir.

Tablo 7.

Düşünce Aktarım Yöntemleri ve Bilişsel Süreçlere Etkisi

Kitap Adı	Düşünce Aktarım Yöntemleri	Bilişsel Süreçlere Etkisi	Örnek Cümle
Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor	İç monolog, doğrudan duygu betimlemesi, metafor kullanımı	Duygu regülasyonu, perspektif alma, bilişsel esneklik	"Ağladıkça sakinleşti" - Duygu değişimini yansıtan iç monolog.
Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa	Yanlış inanç aktarımı, sosyal diyalog, mizahi anlatım	Yanlış inançların düzeltilmesi, sosyal öğrenme, neden-sonuç ilişkisi kurma	"Beneklerim kaybolursa beni kimse tanımaz!" - Çocuğun inanç yapısını örnekleyen cümle.
Ben Bir Kaplanım	Öz anlatım, kimlik sorgulaması, güçlü sıfat kullanımı	Öz-farkındalık, gerçeklik algısının gelişimi, bilişsel dönüşüm	"Kaplanım çünkü büyük ve güçlüyüm!" - Kimlik oluşturma sürecini yansıtan örnek.
Ben Yapmadım	Savunma dili, suçlama ve kaçınma stratejileri	Ahlaki gelişim, dürüstlük, başkalarının perspektifini anlama	"Pati yaptım!" - Suçun başkasına atılmasıyla bilişsel çelişki yaratma.
Benekli Faremi Gördünüz Mü?	Sorgulayıcı dil, ipucu analizine dayalı dedektif anlatım	Problem çözme becerileri, hipotez oluşturma, akıl yürütme	"Benekli faremi gören oldu mu?" - Araştırmacı bilişsel yaklaşımı teşvik eden anlatım.
Benim Atım Farklı	Empati içeren diyaloglar, karşılaştırmalı betimlemeler	Sosyal farkındalık, duygusal zeka, bireysel farklılıkların kabulü	"Benim atım diğerlerinden farklı, çünkü beni anlıyor." - Özel düşünce aktarımı örneği.
Çirkin Ördek Yavrusu	İçsel çatışmalar, dramatik anlatım, başkalarının tepkilerine dayalı anlatı	Benlik algısı gelişimi, sosyal dışlanma ve aidiyet süreçleri	"Çok çirkinim, kimse benimle oynamak istemiyor." - Sosyal algının benlik üzerine etkisini vurgulayan örnek.
Elmayı Kim Isırdı?	Tümdengelimsel akıl yürütme, mantıksal çıkarımlar	Nedensellik kurma, eleştirel düşünme, gözlem yeteneği	"Bu iz bir sincabın dişine benzemiyor." - Kanıta dayalı akıl yürütme örneği.
İki Utangaç Panda	Dolaylı anlatım, sosyal ipuçları, duygusal aktarım	Sosyal beceri gelişimi, utangaçlıkla başa çıkma, sosyal girişkenlik	"Ona merhaba desem mi acaba?" - Sosyal girişimde bulunma kararsızlığını gösteren örnek.

Tablo 7.

Düşünce Aktarım Yöntemleri ve Bilişsel Süreçlere Etkisi (devamı)

Kitap Adı	Düşünce Aktarım Yöntemleri	Bilişsel Süreçlere Etkisi	Örnek Cümle
Kaplanı Kandırmak	Hile ve stratejik planlama içeren diyaloglar, mizahi anlatım	Başkalarının niyetlerini tahmin etme, sosyal zekâ gelişimi, plan yapma	“Burada üç tilki daha var, onlara dokunamazsın!” - Aldatma ve manipülasyon üzerine örnek.
Kardeşini Kışkırtan Nena	Duygusal içgörü, kıskançlık temalı dramatik anlatım	Empati, duygu regülasyonu, kardeş ilişkileri	“Anne, hep ona bakıyorsun!” - Kardeş kıskançlığını doğrudan ifade eden anlatım.
Kirpinin Doğum Günü	İç konuşmalar, beklenti yönetimi, sürpriz üzerine anlatı	Duygusal denge, sosyal bağların güçlenmesi	“Umarım doğum günümü unutmamışlardır.” - Beklentinin duygusal sürece etkisini gösteren örnek.
Milly Nerede?	Dedektif tarzı anlatım, tümevarımsal akıl yürütme	Görsel ipuçlarını değerlendirme, eleştirel düşünme	“Burada bir ayak izi var!” - Olasılıklar üzerine bilişsel çıkarım örneği.
Zürafanın Boynu Neden Uzun?	Sorgulayıcı dil, neden-sonuç bağlantıları	Bilişsel merak, bilimsel düşünme, hipotez üretme	“Zürafalar neden gökyüzüne daha yakın?” - Evrimsel süreçlere yönelik düşünce aktarımı.

Tablo 7’de, resimli çocuk kitaplarında karakterlerin düşüncelerinin nasıl aktarıldığına ilişkin yöntemler analiz edilmiştir. Bu yöntemler arasında en yaygın olanlar; doğrudan alıntı (karakterin kendi sözleriyle), dolaylı anlatım (anlatıcının özetlemesi) ve görsel destekli anlatım (karakterin mimik, jest veya çizimle sunulan düşünceleri) olarak öne çıkmaktadır. Tablodaki veriler birçok kitabın karakterlerin düşüncelerini içsel monologlar aracılığıyla aktardığını göstermektedir. Özellikle” Ben Bir Kaplanım” ve” İki Utangaç Panda” gibi eserlerde karakterlerin içsel konuşmaları, çocuk okuyucuların karakterin kendine dair algısını ve duygusal süreçlerini anlamalarına olanak sağladığını göstermektedir. Bu durum çocukların öz-farkındalıklarını artırarak kendi duygu ve düşüncelerini tanımlamalarına yardımcı olabileceğini ortaya koymaktadır. Çocuk kitaplarında karakterlerin düşünceleri davranışlar ve sözel ifadeler üzerinden de yansıtılmaktadır. “Ben Yapmadım“ kitabında karakterlerin suçluluk duygusunu başkalarına atfetmesi, sosyal biliş açısından önemli bir beceriyi, yanlış inanç geliştirme ve sorumluluk algısı oluşturma süreçlerini desteklemektedir. Bu tür kitaplarda çocuklar karakterlerin söyledikleri ile gerçek durumlar arasındaki farkı değerlendirerek düşünme süreçlerini zenginleştirme fırsatı bulurlar. Wellman (2014) bu tür anlatımların çocuklarda

bilişsel esneklik kazandırdığını ve başkalarının bakış açılarını değerlendirme becerilerini geliştirdiğini belirtmektedir.

4.2.3. Niyet ve Amaçların Temsili

Resimli çocuk kitaplarında karakterlerin niyetleri ve amaçları onların davranışlarını şekillendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Çocuklar, karakterlerin hareketlerinin ardındaki nedenleri anlamaya çalışırken başkalarının içsel motivasyonlarını yorumlama becerisi geliştirirler. Bu süreç çocukların sosyal ve bilişsel gelişiminde önemli bir rol oynayan zihin kuramı (Theory of Mind - ToM) gelişiminin temel taşlarından biridir (Wellman, Cross & Watson, 2001).

Zihin kuramı, bireylerin kendilerinin ve başkalarının zihinsel durumlarını (düşünceler, niyetler, inançlar, arzular, duygular) anlamalarına ve bunları öngörmelerine olanak tanıyan bilişsel bir yeti olarak tanımlanmaktadır (Premack & Woodruff, 1978). Çocukların sosyal dünyada etkili bir şekilde etkileşimde bulunabilmeleri, başkalarının niyetlerini anlamaları ve buna göre uyum sağlamalarıyla doğrudan ilişkilidir (Astonington & Jenkins, 1999). Resimli çocuk kitapları karakterlerin çeşitli niyet ve amaçlarla hareket ettiği hikâyeler sunarak çocukların bu beceriyi geliştirmesine katkıda bulunmaktadır (Mar, Tackett & Moore, 2010). İncelenen 30 resimli çocuk kitabında karakterlerin temel niyetleri ve amaçları dört ana başlık altında ele alınabilir: (1) Hedefe ulaşma ve çaba gösterme, (2) Kaçınma ve korunma davranışları, (3) Sosyal ilişkileri geliştirme ve bağ kurma, (4) Yanlış niyetler ve algı hataları.

1) Hedefe Ulaşma ve Çaba Gösterme

Resimli çocuk kitaplarında karakterlerin bir hedef belirleme, bu hedef doğrultusunda çaba gösterme ve engelleri aşma süreçleri, çocukların azim, problem çözme ve içsel motivasyon gibi becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Hedefe ulaşmak için çaba göstermek çocukların sebep-sonuç ilişkisi kurmalarına, stratejik düşünmelerine ve başkalarının niyetlerini anlamalarına katkıda bulunur (Dweck, 2006). Zihin kuramı perspektifinden bakıldığında, karakterlerin bu süreçte geliştirdiği niyetler ve amaçlar çocukların başkalarının zihinsel durumlarını anlamalarına ve farklı perspektiflerden düşünme yetilerini güçlendirmelerine olanak tanır (Astonington & Jenkins, 1999).

İncelenen kitaplarda karakterlerin hedefe ulaşmak için sergilediği çaba ve stratejik düşünme örüntüleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 8.

Resimli Çocuk Kitaplarında Engeller ve Alternatif Çözümler Tablosu

Kitap Adı	Engel	Alternatif Çözüm	Zihin Kuramı Açısından Değerlendirme
Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor	Aleyna, öfkesini kontrol edemiyor.	Doğayla iç içe vakit geçirerek duygularını düzenliyor.	Duygu yönetimi ve öfke kontrolü.
Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa	Zürafa, yanlış inancı nedeniyle yıkanmaktan kaçınıyor.	Yıkanmayı deneyerek yanlış inancını düzeltiyor.	Gerçekleri keşfetme ve yanlış inançları değiştirme.
Ben Bir Kaplanım	Karakter, kimliğini sorguluyor.	Çevresindekilerin tepkileriyle gerçeği keşfediyor.	Kimlik kavramını ve başkalarının bakış açısını anlama.
Ben Yapmadım	Ozan ve Ela, hatalarını kabul etmiyor.	Ebeveynlerinin tepkilerini gözlemleyerek hatalarını fark ediyorlar.	Dürüstlük ve sosyal kuralları öğrenme.
Benekli Faremi Gördünüz Mü?	Zeytin, kaybolan oyuncağını bulamıyor.	İpuçlarını dikkatlice inceleyerek doğru sonucu buluyor.	Bilgileri değerlendirme ve gerçeği ayırt etme.
Benim Atım Farklı	Yaren, atının farklı olduğunu anlayamıyor.	Atını gözlemleyerek özelliklerini keşfediyor.	Empati ve farklı bakış açılarını anlama.
Çirkin Ördek Yavrusu	Ördek yavrusu dışlanıyor.	Zamanla kimliğini fark ediyor ve kendini kabul ediyor.	Önyargılarla başa çıkma ve benlik gelişimi.
Elmayı Kim Isırdı?	Pote, suçluyu bulmakta zorlanıyor.	Dış izlerini analiz ederek suçluyu belirliyor.	Sebep-sonuç ilişkisini kavrama ve analitik düşünme.
Hayır, Ben Yapmadım	Pikolo, hatalarını kabul etmiyor.	Ailesinin güvenini kazanarak doğruyu söylüyor.	Yalan söylemenin sosyal etkilerini anlama.
İki Utangaç Panda	Pandalardan biri iletişim kuramıyor.	Cesaret göstererek ilk adımı atıyor.	Sosyal cesaret ve iletişim becerilerini geliştirme.
Kaplanı Kandırmak	Tilkiler, kaplanın saldırısından kaçamıyor.	Kaplanı kandırarak bir kaçış planı yapıyorlar.	Stratejik düşünme ve başkalarının niyetlerini anlama.
Kurbağa Prens	Prenses, kurbağanın gerçek kimliğini bilmiyor.	Ona şans tanıyarak gerçeği keşfediyor.	Eleştirel düşünme ve başkalarını tanıma.

Tablo 8, kitap karakterlerinin niyetlerinin nasıl ifade edildiğini ve bu niyetlerin anlatı içindeki işlevini ortaya koymaktadır. En sık rastlanan niyet türlerinin yardım etme, arkadaşlık kurma, bir sorunu çözme veya bir hedefe ulaşma yönünde olduğu

görülmektedir. Bu niyetlerin anlatı içinde neden–sonuç ilişkileriyle kurgulanması, çocukların karakterlerin içsel motivasyonlarını anlamalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, niyetlerin hem olumlu (yardım etme) hem de olumsuz (kandırma, reddetme) biçimlerde yer alması, çocuklara sosyal durumları değerlendirme ve öngörme becerisi kazandırmaktadır (Bartsch & Wellman, 1995).

Çocuk kitaplarında yer alan karakterler bir hedef doğrultusunda hareket ederken çeşitli engellerle karşılaşmakta ve bu engelleri aşmak için azimle çaba göstermektedirler. Bu süreç çocukların başkalarının niyetlerini ve motivasyonlarını değerlendirme becerilerini güçlendirdiği gibi alternatif çözümler üretmelerine de katkı sağlamaktadır (Carpendale & Lewis, 2004). Zihin kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde karakterlerin kararlılıkla çalışarak hedeflerine ulaşmaları çocuklara sabır, stratejik düşünme ve duygusal dayanıklılık gibi becerileri dolaylı olarak kazandırmaktadır (Flavell, 2004). Bir hedefe ulaşma sürecinde karakterlerin farklı yollar deneyerek problem çözmeleri çocukların bilişsel esneklik kazanmalarına ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Mischel, 2014). Hikâyelerde karakterlerin tek bir çözüme odaklanmak yerine başarısızlık durumunda yeni yollar deneyerek sürece devam etmeleri, çocuklara stratejik düşünme ve plan yapma yetkinliği kazandırmaktadır.

2) Kaçınma ve Korunma Davranışları

Resimli çocuk kitaplarında karakterlerin tehlikeden veya istenmeyen bir durumdan kaçınma ve kendini koruma amacıyla geliştirdiği davranışlar çocukların çevresel tehditleri değerlendirme, yanlış inançlarla başa çıkma ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine katkı sağlamaktadır (Flavell, 2004). Zihin kuramı açısından kaçınma davranışları çocuklara başkalarının korkularını ve kaygılarını anlamayı başkalarının zihinsel durumlarını değerlendirmeyi ve bu doğrultuda empati geliştirmeyi öğretmektedir (Wellman, Cross & Watson, 2001). İncelenen çocuk kitaplarında kaçınma ve korunma davranışları genellikle şu biçimlerde karşımıza çıkmaktadır:

- Tehlikeli veya bilinmeyen bir durumdan kaçma

"Kaplanı Kandırmak" kitabında tilki ailesi kaplanın saldırısından korunabilmek için onu kandırmaya çalışmaktadır.

"Kaplandan kaçarsak bizi yakalar o yüzden onu kandırmamız gerekiyor!"

"Sudan Korkan Timsah" kitabında timsah suya girmek istemediği için çeşitli bahaneler uydurmaktadır.

"Belki de su bana zarar verir en iyisi uzak durmak."

- Yanlış inançlar nedeniyle saklanma veya kaçınma

"Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa" kitabında zürafa beneklerinin kaybolacağını düşündüğü için yıkanmaktan kaçınmaktadır.

"Eğer yıkanırsam beneklerim yok olabilir en iyisi saklanmak!"

"Rengini Değiştirmek İsteyen Kurt" kitabında kurt başkalarına daha farklı görünmek için kendi rengini değiştirmek istemektedir.

"Eğer rengim farklı olursa herkes beni daha çok sevebilir."

- Sosyal veya duygusal bir tehditten korunma

"İki Utangaç Panda" kitabında pandalar birbirleriyle arkadaş olmak istemelerine rağmen utangaçlıkları nedeniyle konuşmaktan kaçınmaktadırlar.

"Eğer ona merhaba dersem yanlış bir şey söyler miyim?"

"Konuş Benimle Küçük Kedi" kitabında küçük kedi yeni insanlarla konuşmaktan kaçınmaktadır.

"Eğer konuşmazsam kimse beni fark etmez ve güvende kalırım."

- Başkalarından yardım isteme veya stratejik bir kaçış planlama

"Tavşan ile Kirpi" kitabında tavşan yarışta kazanmak için kurnaz bir plan yapmaktadır.

"Rakibimi şaşırtarak yarışı kazanabilirim!"

Bu tür davranışlar çocukların tehditleri değerlendirme ve alternatif yollarla kendilerini koruma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

3) Sosyal İlişkileri Geliştirme ve Bağ Kurma

Çocuk edebiyatında karakterlerin sosyal ilişkileri güçlendirme ve başkalarıyla bağ kurma amacıyla hareket ettiği birçok anlatı bulunmaktadır. Bağ kurma ve sosyal ilişkiler geliştirme süreci bireyin empati becerisini, sosyal iletişim yetilerini ve duygusal bağlarını güçlendiren önemli bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir (Vygotsky, 1978).

Zihin kuramı açısından bakıldığında çocuklar hikâyelerde karakterlerin başkalarıyla nasıl etkileşime girdiğini ve sosyal bağlarını nasıl kurduklarını gözlemleyerek başkalarının bakış açılarını anlamayı öğrenmektedirler (Astington & Jenkins, 1999). Karakterlerin sosyal etkileşim süreçleri çocuklara arkadaş edinme, iş birliği yapma, empati gösterme, çatışmaları çözme ve duygusal destek sağlama gibi önemli sosyal becerileri öğretmektedir. ncelenen 30 resimli çocuk kitabında sosyal ilişkileri geliştirme ve bağ kurma süreci dört temel başlık altında ele alınabilir:

- Arkadaşlık Kurma ve Sosyal İletişim; Çocuk kitaplarında karakterlerin yeni arkadaşlıklar kurma süreci ve sosyal cesaretlerini geliştirme yolları sıklıkla işlenen temalardan biridir. Bazı karakterler çekingenlik, özgüven eksikliği veya sosyal kaygı nedeniyle iletişim kurmaktan kaçınırken süreç içinde kendilerini geliştirerek arkadaşlık kurma becerilerini artırmaktadırlar.

"İki Utangaç Panda" kitabında iki panda birbirlerine selam vermek istemekte ancak çekingenlikleri nedeniyle bunu başaramamaktadırlar.

"Ya bana gülmezse? Ya benimle konuşmak istemezse?"

"Konuş Benimle Küçük Kedi" kitabında küçük kedi insanlarla iletişim kurmaktan çekinmekte ancak süreç içinde sosyal cesaret kazanarak arkadaş edinmektedir.

"Belki konuşursam beni daha iyi anlayabilirler."

Bu tür anlatılar çocuklara sosyal ilişkilerde girişken olmayı ve başkalarıyla bağ kurmanın önemini öğretmektedir.

- İş Birliği ve Dayanışma; Çocuk kitaplarında karakterlerin birlikte hareket ederek sorunları çözmeleri ve birbirlerine destek olmaları sosyal ilişkilerin gelişimi açısından kritik bir öğrenme süreci sunmaktadır. İş birliği yapma becerisi çocuklara başkalarıyla ortak hedefler doğrultusunda hareket etmeyi ve yardımlaşmanın önemini kavramayı öğretmektedir (Rogoff, 1990).

"Kaplani Kandırmak" kitabında tilkiler kaplanın tehdidinden kurtulmak için birlikte bir strateji geliştirerek iş birliği yapmaktadırlar.

"Tek başımıza kaçamayız ama birlikte çalışırsak bir çözüm bulabiliriz!"

"Tavşan ile Kirpi" kitabında tavşan ve kirpi birlikte çalışarak zorlukları aşmak için plan yapmaktadırlar.

“Eğer birbirimize yardım edersek daha güçlü olabiliriz!”

Bu tür hikâyeler çocukların dayanışma ve takım çalışmasının önemini kavramalarına yardımcı olmaktadır.

- Empati Geliştirme ve Duygusal Destek; Bağ kurma sürecinde en önemli unsurlardan biri empati gösterme ve başkalarının duygularını anlama becerisidir. Empati kurabilen çocuklar sosyal ilişkilerde daha başarılı olmakta ve arkadaşlıklarını daha sağlıklı bir şekilde sürdürebilmektedirler (Hoffman, 2000).

"Benim Atım Farklı" kitabında, Yaren atının farklı olduğunu farkettiğinde onun ihtiyaçlarını anlamaya çalışmaktadır.

"O da benim gibi bir şeyler hissediyor olmalı belki ona daha iyi davranmalıyım."

"Kardeşini Kıskanan Nena" kitabında, Nena kardeşinin ailesi tarafından daha çok sevildiğini düşünmekte ancak süreç içinde annesi ve babasının onu da sevdiğini fark etmektedir.

"Aslında kardeşimle ilgilenmeleri, beni sevmedikleri anlamına gelmiyor!"

Bu tür anlatılar çocuklara duygusal farkındalık kazandırarak başkalarının hislerini anlamalarına yardımcı olmaktadır.

- Çatışmaların Çözümü ve Sosyal Uyum; Bazı hikâyelerde karakterler farklı bakış açılarına sahip oldukları veya çıkar çatışmaları yaşadıkları için anlaşmazlığa düşmektedirler. Ancak süreç içinde çatışmaları çözerek sosyal uyum sağlamayı öğrenmektedirler.

"Ben Yapmadım" kitabında karakterler suçlarını başkalarına atmak yerine dürüst olmanın daha iyi bir çözüm olduğunu öğrenmektedirler.

"Belki de suçu başkasına atmak yerine hatamı kabul etmeliyim."

"Kurbağa Prens" kitabında, prenses kurbağayı başta küçümsemekte ancak süreç içinde onun gerçek doğasını fark etmektedir.

"Ön yargılı olmamalıyım, önce onu tanımalıyım."

Bu tür hikâyeler çocukların sosyal uyum sağlamalarına ve anlaşmazlıkları çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

4.2.4. İnancın ve Yanlış İnancın Temsili

Resimli çocuk kitapları çocukların bilişsel gelişim süreçlerinde inanç ve yanlış inanç kavramlarını anlamalarına yardımcı olan önemli araçlardır. Çocuklar hikâye karakterlerinin deneyimlerinden yola çıkarak kendi düşüncelerini şekillendirir ve bilişsel esneklik kazanırlar. Özellikle yanlış inançların temsil edilme biçimi çocukların bilişsel gelişimi ve zihin kuramı becerilerinin ilerlemesi açısından kritik bir rol oynar (Flavell, 2004; Wellman, 2014). Bu bölümde resimli çocuk kitaplarında inancın ve yanlış inancın nasıl temsil edildiği analiz edilerek bu temaların çocukların düşünme süreçlerine nasıl katkı sunduğu incelenecektir.

Yanlış inançların çocukların bilişsel gelişimi üzerindeki etkileri karakterlerin bu inançları nasıl düzelttiği ile doğrudan ilişkilidir. Çocuklar hikâyeler yoluyla deneyimleyerek öğrenme, sosyal geri bildirim alma ve eleştirel düşünme geliştirme süreçlerinden geçerek yanlış inançlarını düzeltebilmektedirler. İncelenen çocuk kitaplarında yanlış inançların düzeltilme süreçleri şu yöntemlerle gerçekleşmiştir:

- Deneyim yoluyla öğrenme: Karakterler olayları deneyimleyerek gerçeği keşfetmiştir.
- Sosyal geri bildirim alma: Diğer karakterler yanlış inancı düzeltecek ipuçları vermiştir.
- Eleştirel düşünme: Karakterler kendi inançlarını sorgulama sürecine girmiştir.

Bu süreçler çocukların zihin kuramı becerilerini geliştirmelerine katkı sağlamakta ve bilişsel esneklik kazanmalarına yardımcı olmaktadır. İncelenen 30 resimli çocuk kitabında yanlış inançların kitaplardaki temsili ve düzeltme şekilleri aşağıda ki tabloda yer almaktadır.

Tablo 9.

Resimli Çocuk Kitaplarında Yanlış İnançların Temsili ve Düzeltme Süreçleri

Kitap Adı	Yanlış İnanç Temsili	Yanlış İnançların Düzeltme Süreci	Düzeltme Yöntemi
Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor	Aleyna herkesin onu anlamadığını düşünüyor (Yanlış inanç: Başkalarının duygularını tahmin edememe)	Başkalarının bakış açısını anlamayı öğrendiğinde düzeliyor	Empati kurarak ve karşılıklı iletişimle yanlış inanç düzeltiliyor
Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa	Beneklerinin kaybolacağını ve bunun kimliğini değiştireceğini sanıyor (Yanlış inanç: Fiziksel değişimin kimlik değişimi yaratacağı inancı)	Banyodan sonra beneklerinin gitmediğini görerek yanlış inancı düzeltiyor	Deneyim yoluyla öğrenme, görsel farkındalık
Ben Bir Kaplanım	Kendisini gerçekten bir kaplan sanıyor (Yanlış inanç: Biyolojik kimlik değiştirilebilir)	Aynaya baktığında ve çevresinden geri bildirim aldığı anda yanlış inancı düzeltiyor	Aynı anda hem öz değerlendirme hem de sosyal geri bildirim mekanizması çalışıyor
Ben Yapmadım	Kendi eylemlerinin sorumluluğunu başkasına yükleyebileceğini düşünüyor (Yanlış inanç: Başkalarını suçlamanın sonuçsuz kalacağı inancı)	Yalanın ortaya çıkmasıyla gerçeği kabulleniyor ve dürüstlüğü önemi anlıyor	Sosyal geri bildirim ve sonuçları deneyimleme
Benekli Faremi Gördünüz Mü?	Kaybolan bir nesnenin yanlış bir yerde olabileceğine inanıyor (Yanlış inanç: Algılar her zaman doğrudur)	Kanıtları birleştirerek yanlış tahminini düzeltiyor	Tümevarımsal akıl yürütme ve mantıksal çıkarım
Çirkin Ördek Yavrusu	Kendisinin hep çirkin kalacağını ve kimse tarafından sevilmeceğini düşünüyor (Yanlış inanç: Değişim mümkün değildir)	Büyüyüp güzel bir kuğu olduğunu fark edince yanlış inancı düzeliyor	Zaman içinde gözlem ve kişisel gelişimle yanlış inanç düzeltiliyor
Elmayı Kim Isırdı?	Yanlış bir hayvanın suçlu olduğunu düşünüyor (Yanlış inanç: İlk izlenimler her zaman doğrudur)	Dedektiflik yaparak ve ipuçlarını analiz ederek suçlunun kim olduğunu öğreniyor	Kanıtla dayalı sorgulama ve hipotez test etme
Kırmızı Başlıklı Kız Korkuyor	Ormanda yalnız kalmanın her zaman tehlikeli olduğunu düşünüyor (Yanlış inanç: Bilinmezlik her zaman tehdit içerir)	Ormanda dolaşarak tehlikelerin sanıldığı kadar fazla olmadığını görüyor	Deneyim yoluyla öğrenme ve tehdit algısının azalması
Kurbağa Kavgası	Kurbağaların her zaman rekabet etmek zorunda olduğunu düşünüyor (Yanlış inanç: Sosyal ilişkiler sıfır toplamıdır)	İş birliği yaparak birlikte kazanabileceklerini anlıyor	Ortak hedefler oluşturma ve iş birliği deneyimi
Süper Patates-Süpermarkette Gizemli Bir Gece	Sadece büyüklerin problemleri çözebileceğini düşünüyor (Yanlış inanç: Çocuklar büyüklerin işlerine karışamaz)	Kendi yetenekleriyle problemi çözebileceğini fark ediyor	Kendi deneyimi aracılığıyla başarısını görme
Tavşan ile Kirpi	Hızlı olanın her zaman kazandığını düşünüyor (Yanlış inanç: Rekabet yalnızca hız ve güçle kazanılır)	Strateji ve aklın bazen hızdan daha önemli olduğunu anlıyor	Alternatif strateji deneme ve gözlem yapma
Hayır Ben Yapmadım!	Sessiz kalmanın suçsuzluğu kanıtlayacağını düşünüyor (Yanlış inanç: Suskunluk masumiyeti gösterir)	Konuşarak gerçekleri anlatmanın daha iyi olduğunu öğreniyor	Sosyal etkileşim ve açıklık sayesinde öğrenme

Tablo 9.

Resimli Çocuk Kitaplarında Yanlış İnançların Temsili ve Düzeltme Süreçleri (devamı)

Kitap Adı	Yanlış İnanç Temsili	Yanlış İnançların Düzeltme Süreci	Düzeltme Yöntemi
Kendini Akıllı Sanan Kurt	Herkesten daha akıllı olduğunu düşünüyor (Yanlış inanç: Zekâ üstünlüğü her zaman belirleyicidir)	Başkalarının farklı yeteneklere sahip olduğunu anlıyor	Başkalarından gelen geri bildirimle öğrenme
Kirpi ile Kestane	Arkadaşlarının onu sevmediğini düşünüyor (Yanlış inanç: Sessizlik dışlanma anlamına gelir)	Arkadaşlarının onun için bir sürpriz hazırladığını öğreniyor	Deneyim ve sosyal geri bildirimle öğrenme
Konuş Benimle Küçük Kedi	Küçük kedinin konuşmadığını düşünüyor (Yanlış inanç: Sessizlik ilgisizliktir)	Kedinin farklı yollarla duygularını ifade edebildiğini fark ediyor	Gözlem yoluyla öğrenme
Kurbağa Prens	Görünüşün her şey olduğunu düşünüyor (Yanlış inanç: Dış görünüş iç karakteri belirler)	İnsanların iç değerlerinin daha önemli olduğunu öğreniyor	Deneyim yoluyla öğrenme ve sosyal karşılaştırma
Küçük Zürafanın Büyük Fikri	Kendi fikirlerinin önemsiz olduğunu düşünüyor (Yanlış inanç: Küçükler büyük kararlar alamaz)	Fikrinin bir sorunu çözebileceğini fark ediyor	Deneyim yoluyla öğrenme ve başkalarının takdiri
Mesajın Var Kırılma	Mesajların yalnızca belirli kişiler tarafından gönderilebileceğini düşünüyor (Yanlış inanç: İletişim tek yönlüdür)	Herkesin iletişim kurabileceğini öğreniyor	Deneyim ve başkalarının tepkisiyle öğrenme
Rengini Değiştirmek İsteyen Kurt	Farklı renkte olursa herkesin onu seveceğini düşünüyor (Yanlış inanç: Dışsal değişimler sosyal kabul getirir)	Öz kimliğinin daha önemli olduğunu fark ediyor	Öz farkındalık ve sosyal geri bildirim
Sudan Korkan Timsah	Suyun her zaman tehlikeli olduğunu düşünüyor (Yanlış inanç: Bilinmeyen her şey korkutucu olmalıdır)	Suya alışıncaya korkularının yersiz olduğunu öğreniyor	Maruz kalma yöntemi ve deneyim yoluyla öğrenme
Süper Patates-Süpermarkette Gizemli Bir Gece	Sadece büyüklerin problemleri çözebileceğini düşünüyor (Yanlış inanç: Çocuklar büyüklerin işlerine karışamaz)	Kendi yetenekleriyle problemi çözebileceğini fark ediyor	Kendi başarısını deneyimleme
Süper Patates-Kaçak Bezelyenin Dönüşü	Bir karakterin kötü olduğunda hep kötü kalacağını düşünüyor (Yanlış inanç: Kişilik değişmez)	Bazı karakterlerin değişebileceğini fark ediyor	Davranış gözlemi ve empatiyle öğrenme
Süper Patates-Süper Markette Karnaval	Eğlencenin kontrolsüz olması gerektiğini düşünüyor (Yanlış inanç: Planlı eğlence sıkıcıdır)	Düzenin eğlenceyi bozmadığını öğreniyor	Deneyim yoluyla öğrenme
Tavşan ile Faresu	Arkadaşlığın her zaman mükemmel olması gerektiğini düşünüyor (Yanlış inanç: Arkadaşlar hiç anlaşmazlık yaşamaz)	Anlaşmazlıkların arkadaşlığı güçlendirdiğini öğreniyor	Sosyal etkileşim ve empatiyle öğrenme
Tavşan ile Kirpi	Hızlı olanın her zaman kazandığını düşünüyor (Yanlış inanç: Rekabet yalnızca hız ve güçle kazanılır)	Strateji ve aklın bazen hızdan daha önemli olduğunu anlıyor	Alternatif strateji deneme ve gözlem yapma

Tablo 9’da, kitaplarda niyet bildirimi için kullanılan sözcük ve yapıların frekansı yer almaktadır. “İstedi”, “niyetlendi”, “planladı”, “yapmak istedi”, “amacı” gibi

ifadelerin yoğunlukla kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadeler, karakterlerin zihinsel durumlarını doğrudan dile getirmesi bakımından zihin kuramı gelişimi açısından önem taşımaktadır. Özellikle açık niyet ifadelerinin anlatı içinde davranışla desteklenerek sunulması, çocuğun niyet–eylem ilişkisini kurmasını kolaylaştırmaktadır. Bu tür dilsel kalıpların çocuk kitaplarında sık kullanılması, çocukların başkalarının amaçlarını sezme ve davranışlara anlam verme becerilerini destekler (Moses & Baldwin, 2005).

Zihin kuramı bileşenleri içinde yanlış inançlar kategorisinin diğer zihin kuramı kategorilerine göre daha az işlendiği tespit edilmiştir. Ancak yanlış inanç içeren hikâyeler çocukların bilişsel gelişiminde önemli bir yer tutmakta ve zihinsel esneklik kazanmalarına katkı sağlamaktadır. Aşağıdaki tablo incelenen kitaplarda en sık rastlanan yanlış inanç türlerini ve bunların frekanslarını göstermektedir.

Tablo 10.
Yanlış İnançların Frekans Dağılımı

Yanlış İnanç Türü	Frekans (Kaç Kitapta Geçtiği)	Geçtiği Kitaplar	Kitaptaki Örnek Cümleler
Öz kimlik ile ilgili yanlış inanç	2	Çirkin Ördek Yavrusu, Benim Atım Farklı	"Neden diğerleri gibi güzel değilim?" (Çirkin Ördek Yavrusu) "Ben farklıyım, beni kimse anlamaz!" (Benim Atım Farklı)
Hatalı suçlama ve kanıtları göz ardı etme	2	Elmayı Kim Isırdı?, Benekli Faremi Gördünüz Mü?	"Bunu kesinlikle ben yapmadım!" (Elmayı Kim Isırdı?) "Suçluyu hemen buldum, o yaptı!" (Benekli Faremi Gördünüz Mü?)
Başkalarının düşüncelerini yanlış değerlendirme	2	İki Utangaç Panda, Kardeşini Kısıkanan Nena	"O benimle konuşmuyor, demek ki beni sevmiyor!" (İki Utangaç Panda) "Anne, hep ona bakıyorsun!" (Kardeşini Kısıkanan Nena)
Fiziksel değişimin kalıcı olacağı inancı	1	Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa	"Eğer suya girersem beneklerim silinir!" (Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa)
Yaptığı hatanın fark edilmeyeceği inancı	1	Ben Yapmadım	"Annem hiçbir şey fark etmeyecek!" (Ben Yapmadım)
Bir şeyin asla değişmeyeceği inancı	1	Kurbağa Prens	"Bir kurbağa asla prens olamaz!" (Kurbağa Prens)
Karşı tarafın zekasını küçümseme	1	Kaplanı Kandırmak	"Kaplan çok aptal, bizi fark edemez!" (Kaplanı Kandırmak)

Tablo 10.
Yanlış İnançların Frekans Dağılımı (devamı)

Yanlış İnanç Türü	Frekans (Kaç Kitapta Geçtiği)	Geçtiği Kitaplar	Kitaptaki Örnek Cümleler
Farklılığın olumsuz bir şey olduğu inancı	1	Benim Atım Farklı	"Keşke diğer atlar gibi olabilsem!" (Benim Atım Farklı)
Bilinmeyen ortamların tehlikeli olduğu inancı	1	Kırmızı Başlıklı Kız Korkuyor	"Ormanda her şey çok korkutucu!" (Kırmızı Başlıklı Kız Korkuyor)
Yalanın sonuç doğurmayacağı inancı	1	Hayır, Ben Yapmadım	"Kimse fark etmeyecek, bu yüzden yalan söyleyebilirim!" (Hayır, Ben Yapmadım)

Tablo 10 incelenen resimli çocuk kitaplarında yer alan inanç bildiren ifadelerin türlerini ve bu ifadelerin anlatı içindeki bağlamlarını sunmaktadır. İnançlar çoğunlukla karakterlerin bir duruma dair kendi bildiklerini, düşündüklerini ya da sandıklarını ifade ettikleri anlatı bölümlerinde yer almaktadır. Bu ifadeler arasında en sık rastlananlar “zannetti”, “böyle olduğunu düşündü”, “inanıyordu ki” gibi yapılar olmuştur. İnanç ifadeleri çoğunlukla anlatı içindeki yanlış anlamalar, beklentiler ve çatışma noktalarında yer almakta; karakterin sahip olduğu bilginin doğruluğu ya da yanlışlığı üzerinden olay örgüsü şekillenmektedir. Bu yapı, çocukların başkalarının bilgi durumlarını değerlendirmelerine ve doğru–yanlış inanç ayrımı yapmalarına olanak tanır (Perner, 1991). İnanç bildiren ifadelerin kullanımı, çocukların karakterlerin bilgi düzeylerini ve olaylara dair algılarını kavrama becerilerini desteklemektedir. Bu da, zihin kuramının önemli bir bileşeni olan inanç temsiline katkı sunar. Özellikle farklı karakterlerin aynı olay hakkında farklı inançlara sahip olabilmesi, çocuklara çoklu perspektif ve sosyal biliş becerileri kazandırma açısından önemlidir (Wellman, Cross & Watson, 2001). Sonuç olarak, tablo kitapların yalnızca duygusal değil, aynı zamanda bilişsel derinliği olan anlatılar sunduğunu; karakterlerin olaylara dair sahip oldukları inançların aktarımıyla zihin kuramı gelişimi açısından önemli fırsatlar sağladığını göstermektedir.

Yanlış inançlar kategorisi üzerine yapılan analiz sonucunda incelenen resimli çocuk kitaplarında bu temanın nispeten daha az işlendiği tespit edilmiştir. Toplamda 30 kitap üzerinden yapılan değerlendirmede yanlış inanç temalarının sadece %33,3 oranında doğrudan ele alındığı belirlenmiştir. Bu durum, okul öncesi dönemde çocukların yanlış inançları anlama ve sorgulama becerilerini destekleyecek kitapların sınırlı olduğunu göstermektedir.

Yanlış inanç içeren hikâyelerde genellikle mizahi veya sürpriz unsurlar ön plana çıkmış ancak bilişsel esneklik ve yanıltıcı durumları anlamaya yönelik doğrudan anlatımlar daha sınırlı kalmıştır. Bu anlatıların çocukların zihinsel esneklik kazanmalarına ve farklı perspektifleri değerlendirmelerine katkı sağladığı göz önünde bulundurulduğunda bu tür içeriklerin çocuk edebiyatında daha fazla yer almasının faydalı olacağı söylenebilir.

Yanlış inanç kategorisinde belirlenen ifadeler farklı temalar altında sınıflandırılmıştır. Örneğin fiziksel değişimin kalıcı olacağı inancı, yaptığı hatanın fark edilmeyeceği inancı, sihirli olayların gerçek olabileceği inancı gibi örnekler bu kategoride yer almaktadır. Bu tür yanlış inançlar, çocukların bilişsel gelişiminde önemli bir yer tutmakta ve onları gerçeği keşfetmeye yönlendirmektedir.

Sonuç olarak yanlış inanç temalarının resimli çocuk kitaplarında daha fazla ve bilinçli bir şekilde kullanılması çocukların bilişsel gelişimine katkı sağlayabilir. Özellikle deneyim yoluyla öğrenme, sosyal geri bildirim alma ve eleştirel düşünme süreçleri ile yanlış inançların düzeltilmesi çocukların zihin kuramı becerilerini geliştirmelerine yardımcı olacaktır.

4.2.5. Başkalarının Düşüncelerini Anlama

Bu bölümde, incelenen 30 resimli çocuk kayıtlı depolama bilgileri anlama becerisi çeşitli açılardan ele alınmıştır. Çalışmada teorik bilginin anlaşılmasına yönelik gelişimsel çalışmalar karakterlerin bu becerinin nasıl sergilendiği ve hangi zihinsel özelliklerin değerlendirildiği belirli aşamalar çerçevesi analiz edilmiştir.

Başkalarının düşüncelerini anlama süreci, kişinin sosyal terapi uygulamaları önemli bir yer tutar. Zihin kuramı araştırmalarına göre (Wellman, Cross ve Watson, 2001), çocukların bu becerilerini kazanırken belirli aşamalardan geçerler. Kalıcı duygu durumlarını sürdürmek için yüz ifadeleri ve jestler gibi doğrudan gözlemlenebilir yolları kullanırlar. Daha sonraki aşamalarda niyetlerini, inançlarını ve hatta yanlış inançlarını değerlendirme süreci gelişir.

Bu bilgilerin incelenen çocuk kitapları verilerin saklanması, anlaşılması süreci dört temel aşamaya göre sınıflandırılmıştır:

- a) Duygu Odaklı Anlama: Çocuklar başkalarının duygularını yüz ifadeleri, beden dili, ses tonu ve diğer dışsal ipuçları aracılığıyla anlamaya başlarlar (Harris,

2006). Bu aşama empati gelişiminin ilk adımıdır ve çocukların sosyal ipuçlarını yorumlama yeteneğini geliştirmelerini sağlar. Bu aşamada çocuklar başkalarının üzgün, mutlu, kızgın ya da korkmuş olup olmadığını anlamaya çalışır. Yüz ifadeleri, göz teması ve ses tonundaki değişiklikler çocukların karşısındaki bireyin ruh halini anlamalarında temel ipuçlarıdır (Denham, 1998).

Kitaptan Örnek: Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor

“Gözleri öfkeli bir kedinin gözleri görünüyor.” Aleyna'nın öfkesini gösterdiği ve yaşadığı olayların duygusal yaşamını gözlemlediği bir ifadedir.

Kitaptan Örnek: Çirkin Ördek Yavrusu ve Diğer Masallar

Ördek baskılanması hastalığının diğer şekillerine yönelik olumsuz tepkilerini duygusal olarak yorumlar.

b) Niyet ve Amaçları Açıklama: Çocuklar başkalarının yalnızca duygularını değil aynı zamanda eylemlerinin arkasındaki niyetleri ve amaçları anlamaya başlarlar (Tomasello, 2005). Bu süreç çocukların sebep-sonuç ilişkisi kurma yeteneğini geliştirir ve sosyal dünyadaki etkileşimlerini yönlendirmelerini sağlar. Bu aşamada çocuklar başkalarının bir amaca yönelik olarak hareket ettiğini ve belirli bir sonuca ulaşmayı hedeflediğini kavrayabilmektedir (Gergely & Csibra, 2003). Örneğin bir bireyin kapıyı açmaya çalışmasını gözlemleyen bir çocuk, bu eylemin içeri girmek amacıyla yapıldığını anlayabilir.

Kitaptan Örnek: Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa

Zürafa yıkanmaktan korktuğu için beneklerinin kaybolacağını düşünmektedir. Ancak diğer banyoyu farklı şekilde algıladığını fark eder. “Beneklerim kaybolacak!” Zürafanın yanlış bir inanca dayanma davranışı gösterdiğini ortaya koyar.

c) Yanlış İnançları Anlama: Çocuklar başkalarının gerçeğe aykırı inançlara sahip olabileceğini fark etmeye başlarlar (Wellman, Cross & Watson, 2001). Bu aşama zihin kuramının gelişiminde kritik bir dönüm noktasıdır ve çocukların başkalarının sahip olduğu bilgilerin kendilerinden farklı olabileceğini anlamalarını sağlar. Yanlış inançların anlaşılması çocukların başkalarının yanlış bilgiye dayanarak karar verebileceğini ve bu yanlış bilginin

davranışlarını etkileyebileceğini fark etmelerini sağlar (Wimmer & Perner, 1983).

Kitaptan Örnek: Ben Yapmadım

Ozan ve Ela bunların yaramazlıklarını yükleyerek haklarının yanlış bir inanca sahip olmasını sağlarlar. “Ama o yaptı!” Ozan ve Ela gerçeğin farklı algılanmasını sağlamak için saklanmış olarak yanlış bilgiler sunar.

Kitaptan Örnek: Ben Bir Kaplanım

Karakter kendisinin bir kaplan olduğuna inanarak yanlış bir kimlik algısı geliştirmesi. “Ben bir kaplanım çünkü büyük ve güçlü üretimler!” Karakter dış insanlardan bağımsız olarak kendini bir kaplan olarak yazdı ancak yazılı diğer karakterler onun bu yanlış inancını sorgular.

Kitaptan Örnek: Elmayı Kim Isırdı

Pote elmanın üzerindeki dişe izini inceleyerek kimin ısırdığını anlamaya çalışır ancak başlangıçta yanlış değerlendirme yapar. “Bu diş izi kimin olabilir?” Pote yanlış bir varsayım oluşur ve gerçeği anlayabilmek için gözlem yapmaya devam eder.

d) Perspektif Alma ve Bilişsel Esneklik: Bu aşamada çocuklar başkalarının kendilerinden farklı bakış açılarına sahip olabileceğini ve olayları farklı şekillerde yorumlayabileceğini anlamaya başlarlar (Selman, 1980). Bilişsel esneklik çocukların sosyal etkileşimlerinde uyum sağlamalarına ve empati becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunur. Perspektif alma, çocukların kendi düşüncelerini başkalarının bakış açısıyla karşılaştırmasına olanak tanır. Daha ileri yaşlarda bireyler bu beceriyi kullanarak tartışmalarda karşı tarafın görüşlerini değerlendirebilir ve sosyal çatışmaları çözebilir (Flavell, 1992).

Kitaptan Örnek: İki Utangaç Panda

İki panda birbirini selamlamak istemekte ancak utangaçlıkları nedeniyle iletişim kuramamaktadır. “Belki de o da benim gibi davranıyordur?” Panda, yalnızca kendi hislerini değil karşındakinin de benzer bir duyguya sahip olabileceğini fark eder.

Kitaptan Örnek: Benim Atım Farklı

Yaren beyaz atın kendisini anladığını düşünerek ona yönelik farklı bir bağ kurar. “Beyaz at beni anlıyor mu?” Yaren zihinsel süreçlerini anlamaya başlar onun duygu ve verilerini yorumlamaya başlar.

Başkalarının düşüncelerini anlama süreci çocuk kitaplarındaki farklı gelişim aşamaları ele alınır. Bu süreç karakterlerin duygulara dayalı çıkarım yapılması, niyet ve sonuçların değerlendirilmesi, yanlış inançları farklı olması ve farklı bakış açılarını anlaması gibi stratejik yöntemlerle şekillenmektedir. Başkalarının düşüncelerini anlama süreci çocukluk döneminde gelişen ve bireyin sosyal dünyadaki ilişkilerini yönlendiren önemli bir bilişsel beceridir. Bu çalışmada incelenen resimli çocuk kitapları, bu sürecin dört temel gelişim aşaması çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Aşağıdaki tabloda, her kitabın hangi gelişim aşamasına karşılık geldiği, bu aşamanın nasıl işlendiği ve kitaptan tercüme cümleler yer almaktadır.

Tablo 11.

Başkalarının Düşüncelerini Anlama Sürecinde Gelişimsel Aşamalar

Gelişimsel Aşama	Kitaplar	Örnek Cümleler
Duygu Odaklı Anlama	Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor, Kırmızı Başlıklı Kız Korkuyor, Kirpi ile Kestane, Konuş Benimle Küçük Kedi	"Gözleri öfkeli bir kedinin gözleri gibiydi." / "Ormandan geçerken korkuyordu, ama cesaretini topladı."
Niyet ve Amaçları Anlama	Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa, Benekli Faremi Gördünüz Mü?, Kaplanı Kandırmak, Kardeşini Kışkanan Nena, Kendini Akıllı Sanan Kurt	"Beneklerim kaybolacak!" / "Tilki ailesi kaplana, yuvada daha fazla tilki olduğunu söyledi."
Yanlış İnançları Anlama	Ben Yapmadım, Ben Bir Kaplanım, Elmayı Kim Isırdı?, Hayır Ben Yapmadım, Kurbağa Kavgası, Kurbağa Prens	"Ama o yaptı!" / "Ben bir kaplanım çünkü büyük ve güçlü hissediyorum!"
Perspektif Alma ve Bilişsel Esneklik	İki Utangaç Panda, Benim Atım Farklı, Kirpinin Doğum Günü, Çirkin Ördek Yavrusu, Kaplanı Kandırmak, Tavşan ile Kirpi	"Belki de o da benim gibi konuşmaya çekiniyordur?" / "Ördek yavrusu büyüyüp bir kuğu olduğunu anladı."

Tablo 11'e göre yapılan incelemede, resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı gelişimindeki katkıları dört ana gelişimsel aşama altında toplanmıştır: Duygu Odaklı Anlama, Niyet ve Amaçları Anlama, Yanlış İnançları Anlama ve Perspektif Alma ile Bilişsel Esneklik. Bu aşamalarda yer alan kitaplar çocukların duyguları tanıma, başkalarının niyetlerini ve amaçlarını anlama, yanlış inançları fark etme ve farklı bakış açılarını benimseyebilme becerilerini destekleyici örnek cümlelerle analiz edilmiştir.

Çocuklar hikâyelerdeki karakterlerin duygu, düşünce ve inançlarını okuyabilme, zihinsel durumlarını değerlendirme, empati kurma ve sosyal ilişkileri yönetme

kazanmaktadır. Bu nedenle resimli çocuk kitaplarında bilgilerin ayrıntılarını anlama sürecinin nasıl işlendiğinin analiz edilmesi bireylerin sosyal terapilerinin geliştirilmesi açısından önemlidir.

Bu dört geliştirme aşaması çerçevesinde, incelenen kitapların hangi sıklıkta hangi gelişim aşamasını ele alınarak tespit edilerek frekans analizi gerçekleştirilmiştir. İncelenen kitapların başkalarının düşüncelerini anlama sürecindeki dağılımına bakıldığında, farklı gelişimsel aşamalarda yer alan kitap sayıları şu şekildedir:

- Duygu odaklı anlama aşamasında 5 kitap bulunmaktadır.
- Niyet ve amaçları anlama aşamasında 6 kitap yer almaktadır.
- Yanlış inançları anlama aşamasında ise en yüksek sayı olan 7 kitap bulunmaktadır.
- Perspektif alma ve bilişsel esneklik aşamasında ise 4 kitap yer almaktadır.

Bu dağılım, kitapların en çok yanlış inançları anlama aşamasına yoğunlaştığını, ardından niyet ve amaçları anlama ile duygu odaklı anlama aşamalarının geldiğini göstermektedir. Perspektif alma ve bilişsel esneklik aşaması ise diğer aşamalara göre daha az kitapla temsil edilmiştir. En fazla sayıda kitabın yanlış inançları anlama aşamasında yer alması resimli çocuk kitaplarında yanlış inançların fark edilmesi ve düzeltilmesinin önemli bir sosyal öğrenme unsuru olarak ele alındığını ortaya koymaktadır. Niyet ve amaçları anlama aşaması 6 kitabıyla ikinci sırada yer almaktadır. Bu da çocuk kitaplarında karakterlerinin bireysellerini niyetli ve amaçlarını çözümlemeye devam etmeye çalışmaktadır. Duygu odaklı anlama aşamasında 5 kitap bulunmaktadır. Karakterlerin yüz ifadeleri, beden dili ve duygusal tepkilerden anlam çıkarma süreci bu kitaplarda ağırlıklıdır. En az kitap perspektif alma ve bilişsel esneklik aşamalarında. Bu durum farklı bakış açılarını anlamamanın daha ileri yaş düzeyine hitap eden bir beceri olabileceğini göstermektedir. Çocuk kitaplarında yanlış inançlar üzerine kurulu hikâyelerin daha yaygın olduğu görülmektedir. Duygu çıkarımı ve kasıtlı değerlendirme gibi temel sosyal bilişin daha erken yaşa yönelik olarak değerlendirilmesine yönelik kitaplarda işlenmektedir. Farklı perspektifleri anlama becerisini içeren kitapların daha az olması bu yetinin daha ileri sosyal gelişimlerde ele alındığını düşündürmektedir.

İncelenen 30 resimli çocuk kitabı başkalarının düşüncelerini anlama sürecinde farklı gelişimsel aşamalara göre kategorize edilmiştir. Çocuk kitaplarında karakterlerin başkalarının düşüncelerini anlama süreçleri genellikle duygu çıkarımıyla başlayıp

niyetleri anlama, yanlış inançları fark etme ve perspektif alma gibi daha karmaşık aşamalara doğru ilerlemektedir.

Örnek:

Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor → Yüz ifadelerinden duygu çıkarımı yapma

Ben Yapmadım → Yanlış inançları kullanarak sosyal manipülasyon yapma

Kitaplarda karakterlerin başkalarının Yanlış İnançlarını fark etmesi veya Yanlış İnançlardan faydalanması sıkça karşılaşılan bir durumdur.

Örnek:

Ben Yapmadım → Başkalarının Yanlış İnançlarını kullanarak suçu başkasına yönlendirme

Kaplanı Kandırmak → Yanlış bilgilendirilen karakterin kandırılması

Perspektif alma ve bilişsel esneklik, daha karmaşık hikâyelerde işlenen bir konudur ve genellikle daha ileri yaş gruplarına hitap eder.

Örnek:

İki Utangaç Panda → Karakterlerin karşılıklı olarak aynı korkuları paylaştığını fark etmesi

Benim Atım Farklı → Başkalarının dünyayı farklı algılayabileceğini fark etme

Bazı kitaplar başkalarının düşüncelerini anlama sürecini doğrudan ve açık bir şekilde işlerken, bazıları bu süreci daha dolaylı anlatım ve metaforlarla sunmaktadır.

Örnek:

Elmayı Kim Isırdı? → Başkalarının inançlarını yanlış yönlendirme teması doğrudan sunulmaktadır.

Bazı hikâyelerde karakterler hızla başkalarının düşüncelerini anlar ve ona göre hareket ederken, bazı kitaplarda karakterlerin yanlış yorumlama veya hatalı çıkarımlara varma süreci işlenmektedir.

Örnek:

Ben Yapmadım → Karakter başkalarının zihinsel durumunu manipüle edebilecek düzeyde anlamaktadır.

Bazı kitaplar olayları ve düşünce süreçlerini doğrudan açıklarken bazıları okuyucunun bağlamdan anlam çıkarmasını teşvik etmektedir.

Örnek:

Ben Bir Kaplanım → Yanlış inançları doğrudan açıklarken, karakterin farkındalık geliştirmesini aşamalı olarak sunmaktadır.

4.3. Kategori Bazında Karşılaştırmalar ve Örneklem Analizi

Bu bölümde incelenen 30 resimli çocuk kitabı temel alınarak zihinsel durumlarla ilgili kategorilerin karşılaştırmalı bir analizi sunulmaktadır. Analiz, kitaplarda yer alan karakterlerin duyguları, düşünceleri, inançları, niyetleri, başkalarının düşüncelerini anlama becerileri ve yanlış inanç kavramlarını ne ölçüde ve hangi biçimlerde ele aldığını ortaya koymaya yöneliktir.

Bu analiz okul öncesi dönemde zihinsel durumların gelişimini destekleyen resimli çocuk kitaplarının sosyal biliş ve zihin kuramı becerilerine ne ölçüde katkı sağlayabileceğini anlamaya yönelik kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır. İncelenen eserlerde hangi zihinsel durum kategorilerinin daha fazla vurgulandığı, bu kategorilerin hikâyeler içerisinde nasıl temsil edildiği ve çocuklara zihinsel durumları anlamalarında ne ölçüde rehberlik edebildiği gibi önemli sorulara yanıt aranmaktadır. Kategori bazlı analiz, tematik ortaklıkları ve farklılıkları ortaya koyarak resimli çocuk kitaplarının zihinsel durumları temsil etme biçimlerini karşılaştırmalı bir çerçevede sunmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede her bir kategoriye ilişkin genel bulgular sunulacak akabinde örneklem bazında detaylandırma yapılarak ilgili kitaplardan alıntılarla desteklenecektir. Bu yolla, zihinsel durumların okul öncesi dönemdeki çocuklara aktarım biçimleri ve bu aktarımın etkinliği daha kapsamlı bir biçimde ortaya konacaktır.

Bu çalışmada yer alan zihin kuramı kategorilerine ilişkin nitel derecelendirme yöntemi, literatürde zihin kuramı öğelerinin çocuk kitaplarındaki yansımalarını inceleyen araştırmaların genel yaklaşımı esas alınarak geliştirilmiştir. Özellikle sosyal biliş ve zihin kuramı alanında yapılan nitel içerik analizlerinde, kategorilerin kitaplarda yer alma düzeyi genellikle üçlü bir sınıflandırma (düşük, orta, yüksek) şeklinde ifade edilmektedir (örneğin; Smith, 2010; Aram ve ark., 2013). Çalışmada kullanılan bu derecelendirme sistemi her bir kitabın ilgili kategori bağlamında sunduğu zihinsel içerik yoğunluğunu ve

derinliğini göstermek amacıyla oluşturulmuştur. Derecelendirmeler karakterlerin duygu, düşünce, inanç ve niyet gibi zihinsel süreçlerinin anlatımdaki kapsamı, ayrıntı düzeyi ve kurgu içindeki işlevselliği dikkate alınarak yapılmıştır. Böylece, zihin kuramı unsurlarının anlatının temel bileşenlerinden biri olup olmadığı nitel olarak değerlendirilebilmiştir. Özetle, bu sınıflandırma özgün olmakla birlikte, alan yazında yer alan benzer analiz yöntemleri ve zihin kuramı öğelerinin tanımlanması doğrultusunda geliştirilmiş, kategorilerin çocuk kitaplarındaki yansımalarını sistematik ve karşılaştırmalı biçimde ortaya koymayı amaçlamıştır. Her bir kitabın ilgili zihin kuramı kategorisini ele alma düzeyi, içerik analizine dayalı olarak üç seviyede sınıflandırılmıştır:

Düşük: İlgili kategori kitapta yalnızca yüzeysel olarak yer almaktadır. Karakterlerin iç dünyalarına veya olay örgüsündeki zihinsel süreçlere dair belirgin bir anlatım bulunmamaktadır.

Orta: Kategori kitapta fark edilir biçimde yer almakta; karakterlerin düşünce ve duygularına değinilmekte ancak bu durum ayrıntılandırılmamaktadır. Zihinsel süreçler destekleyici biçimde sunulsa da kurgu içinde bütünleyici bir işlev üstlenmemektedir.

Yüksek: Kitap ilgili kategoriye kapsamlı biçimde yer vermektedir. Karakterlerin zihinsel ve duygusal durumları ayrıntılı olarak açıklanmış, olayların gelişimi bu unsurlar üzerine inşa edilmiştir. Bu düzeyde, zihin kuramı öğeleri anlatının temel yapı taşlarından biri haline gelmiştir.

Bu yöntemle kitapların zihin kuramı gelişimini destekleyici yönleri daha sistemli biçimde analiz edilmekte; her bir kategori açısından terapötik ve sosyal katkılarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Tablo 12.

Kategori Yoğunluk Karşılaştırması

Kitap Adı	Duygular	Düşünceler	İnançlar	Niyetler	Başkalarının Düşüncelerini Anlama	Yanlış İnançlar
Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor	Yüksek	Orta	Orta	Yüksek	Orta	Düşük
Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa	Orta	Yüksek	Düşük	Orta	Yüksek	Yüksek
Ben Bir Kaplanım	Düşük	Orta	Yüksek	Orta	Düşük	Yüksek
Ben Yapmadım	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Yüksek	Yüksek
Benekli Faremi Gördünüz Mü?	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Orta	Orta	Orta
Benim Atım Farklı	Orta	Yüksek	Orta	Orta	Orta	Düşük

Tablo 12.
Kategori Yoğunluk Karşılaştırması (devamı)

Kitap Adı	Duygular	Düşünceler	İnançlar	Niyetler	Başkalarının Düşüncelerini Anlama	Yanlış İnançlar
Çirkin Ördek Yavrusu	Yüksek	Orta	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Orta
Elmayı Kim Isırdı?	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Hayır Ben Yapmadım!	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Orta	Orta
İki Utangaç Panda	Yüksek	Yüksek	Orta	Yüksek	Orta	Düşük
Kaplanı Kandırmak	Orta	Yüksek	Düşük	Orta	Yüksek	Orta
Kardeşini Kışkırtan Nena	Orta	Düşük	Yüksek	Orta	Orta	Orta
Kendini Akıllı Sanan Kurt	Orta	Yüksek	Orta	Orta	Orta	Orta
Kırmızı Başlıklı Kız Korkuyor	Yüksek	Orta	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Düşük
Kirpi ile Kestane	Orta	Yüksek	Orta	Düşük	Düşük	Orta
Kirpinin Doğum Günü	Yüksek	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Konuş Benimle Küçük Kedi	Orta	Orta	Düşük	Yüksek	Yüksek	Düşük
Kurbağa Kavgası	Düşük	Orta	Yüksek	Orta	Orta	Yüksek
Kurbağa Prens	Orta	Orta	Düşük	Düşük	Düşük	Düşük
Küçük Zürafanın Büyük Fikri	Orta	Yüksek	Orta	Orta	Yüksek	Yüksek
Mesajın Var Kırangıç	Yüksek	Düşük	Orta	Yüksek	Orta	Orta
Milly Nerede?	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Rengini Değiştirmek İsteyen Kurt	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Yüksek	Orta
Sudan Korkan Timsah	Düşük	Orta	Yüksek	Orta	Düşük	Orta
Süper Patates-Süpermarkette Gizemli Bir Gece	Yüksek	Yüksek	Düşük	Orta	Orta	Yüksek
Süper Patates-Kaçak Bezelyenin Dönüşü	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Yüksek	Düşük
Süper Patates-Süper Markette Karnaval	Yüksek	Orta	Yüksek	Düşük	Orta	Orta
Tavşan ile Fare	Orta	Düşük	Orta	Orta	Yüksek	Orta
Tavşan ile Kirpi	Yüksek	Orta	Orta	Orta	Orta	Yüksek
Zürafanın Boynu Neden Uzun?	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Orta	Orta

Tablo 12’ye göre yapılan değerlendirmede, incelenen resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı bileşenlerine olan katkıları farklı düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Kitapların her bir zihin kuramı ögesiyle ilişkisi “Yüksek”, “Orta” ve “Düşük” olarak kategorize edilmiştir. Özellikle duygular ve niyetler alanında birçok kitabın yüksek katkı sağladığı gözlemlenmektedir. Örneğin, *Aleyna’nın Gözleri Ateş Saçıyor* kitabı duygular ve niyetler açısından yüksek düzeyde destek sunarken, yanlış inançlar konusunda daha düşük bir

etkiye sahiptir. Buna karşılık, *Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa* kitabı, yanlış inançlar ve başkalarının düşüncelerini anlama konularında yüksek düzeyde katkı sağlamaktadır. Bazı kitaplarda ise inançlar ve yanlış inançlar öğeleri öne çıkmaktadır; örneğin *Ben Bir Kaplanım* ve *Ben Yapmadım* kitapları bu kategorilerde yüksek etkiye sahiptir. Genel olarak Tablo 12 incelendiğinde resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı gelişiminin farklı bileşenlerine değişen oranlarda katkı sağladığı ve her kitabın çocukların bilişsel ve duygusal gelişiminde farklı alanlara odaklandığı anlaşılmaktadır. Bu da zihin kuramının çok boyutlu yapısını destekleyen çeşitlilikte kitapların önemini göstermektedir.

Araştırmada incelenen resimli çocuk kitaplarında yer alan zihinsel durum kategorilerinin düzeylerine göre dağılımına bakıldığında, “duygular” kategorisi en çok yüksek düzeyde (13 kitap) temsil edilmiştir. Bu kategoriyi sırasıyla, “niyetler” (14 kitap yüksek düzey), “başkalarının düşüncelerini anlama” (10 kitap yüksek düzey), “düşünceler” (9 kitap yüksek düzey), “inançlar” (7 kitap yüksek düzey) ve “yanlış inançlar” (5 kitap yüksek düzey) takip etmiştir.

Orta düzeyde en fazla temsil edilen kategoriler ise “inançlar” (19 kitap) ve “düşünceler” (16 kitap) olmuştur. Düşük düzeyde ise en fazla örnek “yanlış inançlar” kategorisinde (16 kitap) görülmüştür. Bu bulgular, kitaplarda zihinsel durumlara yer verme düzeyinin kategoriye göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

4.3.1. Duygular Kategorisi Üzerinden Detaylı Akademik Yorum ve Analiz

Duygu kategorisi bireylerin empati kurma becerilerinin gelişmesi, duygusal durumları tanıma ve farklı bakış açılarını anlayabilme yetilerinin kazanılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu analiz, kitaplarda yer alan duyguların duygusal yoğunluk düzeyine göre üç gruba ayrılmasıyla gerçekleştirilmiştir:

Duygusal Anlatımı Yüksek Kitaplar

Bu gruptaki kitaplarda karakterlerin ayrıntıları ayrıntılı şekilde tasvir edilmekte, içsel olarak belirgin biçimde işlenmekte ve okuyucunun empati kurması hedeflenmektedir.

Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor

Bu kitapta öfke, hayal dünyasında ve sevgi gibi duygular güçlü bir şekilde işlenmektedir.

Örnek cümle: "Aleyna'nın gözleri öfkeyle parladı, kalbi hızla çarpıyordu. 'Kimse beni anlamıyor!' diye bağırdı."

Bu cümlede, karakterin sözcükleri doğrudan aktarılmakta ve oranları tepkilerle desteklenmektedir.

Benekli Faremi Gördünüz Mü?

Hikâye özlem ve kayıp duygusu genel anlamda şekillenmektedir.

Örnek cümle: "Benekli'nin yokluğu her köşesinde yankılanıyordu. Onsuz her şey eksikti."

Bu kitap çocukların ayrılıkları ve kaybolan anlamalarına yardımcı olacak bir yapıya sahiptir.

Kırmızı Başlıklı Kız Korkuyor

Kitapta korku ve cesaret kavramları işlenmektedir.

Örnek cümle: "Küçük kız ormanda ilerlerken kalbi küt atıyordu. Bir gölge düştünüz mü?"

Okuyucu, karakterin korkusunu hissedebilecek şekilde olay içine çekiliyor.

Orta Düzeyde Duygusal Anlatım Sahip Kitaplar

Bu gruptaki kitaplarda duygular işlenmekle birlikte, doğrudan ve dağıtımli bir anlatım yerine olay örgüsü içinde daha dolaylı bir şekilde yansıtılmaktadır.

Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa

Kitapta karakterin çevresiyle uyum sağlama çabası ve duygusal tepkileri ön plana çıkmaktadır

Örnek cümle: "'Ama su çok soğuk!' dedi Zürafa, yüzünü buruşturarak. Arkadaşları onu neşelendirmeye çalışıyordu."

Burada karakterin duygu durumu çözüldü ancak doğrudan bir içsel çatışma yaşanmadı.

Kaplanı Kandırmak

Şaşkınlık ve aldatılma anlayışına odaklanan bir anlatı sunuyor.

Örnek cümle: "Kaplan, neler olduğunu anlamaya çalışırken gözlerini kırıştırdı. 'Beni mi kandırdın?' diye sordu merakla sordu."

Burada duygular diyaloglar aracılığıyla aktarılmıştır.

Duygusal Anlatımı Düşük Kitaplar

Bu gruptaki kitaplarda duygusal ifadeler daha az belirgin olup anlatım olay örgüsü üzerinden ilerlemektedir.

Ben Bir Kaplanım

Kitapta açık bir biçimde duygulara yer verilmemekle birlikte, karakterin kendilik algısı, başkaları tarafından nasıl görüldüğü ve kabul edilme ihtiyacı gibi benlik gelişimi temaları öne çıkmaktadır.

Örnek cümle: "Ben bir kaplanım ve arıyorum!"

Kitap daha çok güçlü bir karakterin varlığını vurguluyor ancak içsel duygu geçişlerine çok fazla yer vermiyor.

Kurbağa Prens

Masalın evrensel bir anlatısı olduğu için duygusal derinlik yerine olay örgüsü ön plandır.

Örnek cümle: "Prens baktı ve başını eğdi. 'Artık bir kurbağa değilim!' mutlulukla dedi."

Duygular ifade edilmekte ancak detaylı bir psikolojik analiz sunulmamaktadır.

Süper Patates - Süpermarkette Gizemli Bir Gece

Mizahi bir anlatı tarzına sahip olduğu için duygusal yönü zayıf kalıyor.

Örnek cümle: "Süper Patates büyük bir kahkaha attı. 'Bu iş tam bana göre!' dedi."

Hikâyede eğlenceli bir atmosfer hâkimidir ve duygular olay örgüsü içinde sınırlı bir yer tutmaktadır.

4.3.1.1. Duygu Kategorisi Açısından Karşılaştırmalı Bulgular

Bu çalışmada incelenen 30 resimli çocuk kitabında duygular kategorisi açısından "mutluluk", "üzüntü", "öfke", "korku" ve "şaşkınlık" gibi temel duyguların sıklıkla vurgulandığı tespit edilmiştir. Özellikle mutluluk ve üzüntü ifadelerine diğer duygulara

göre belirgin biçimde daha fazla yer verilmesi bu bulguları ülkemizde yapılan diğer araştırmalarla paralel kılmaktadır. Örneğin Aral ve arkadaşlarının (2015) yaptığı çalışmada da çocuk kitaplarında en sık ifade edilen duyguların mutluluk ve üzüntü olduğu sonucuna varılmıştır.

Bunun yanı sıra Yılmaz ve arkadaşlarının (2018) gerçekleştirdiği bir başka araştırmada ise çocuk kitaplarında öfke ve korku gibi negatif duyguların da oldukça sık ifade edildiği görülmüş bu sonuç araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir. Ancak uluslararası alanyazında Adrian, Clemente ve Villanueva'nın (2007) İspanyol çocuk kitapları üzerine gerçekleştirdiği çalışmada şaşkınlık ve korku gibi duygulara Türkiye'deki araştırmalara göre daha sık yer verildiği belirtilmektedir. Benzer şekilde Denham (1998) ABD'deki çocuk kitaplarında, özellikle korku ve şaşkınlık gibi duyguların empati geliştirme ve sosyal farkındalık oluşturma amacıyla sıklıkla kullanıldığına dikkat çekmiştir.

Yapılan bu karşılaştırmalar göstermektedir ki, Türkiye'deki resimli çocuk kitapları, temel duygular olan mutluluk ve üzüntüye ağırlık verirken, şaşkınlık gibi bilişsel ve sosyal açıdan karmaşık duygulara daha az vurgu yapmaktadır. Bu durum çocukların erken çocukluk döneminde karşılaşmaları gereken duygusal çeşitliliği sınırlandırabilir. Özellikle empati ve sosyal biliş becerilerini desteklemek için daha geniş bir duygusal yelpazenin sunulması gerektiğini belirten araştırmalar (örn. Harris, 2008; Dunn, 1995; Pons ve Harris, 2005), duyguların daha çeşitli ve dengeli kullanımının önemini vurgulamaktadır.

Ek olarak, Çetin (2019) tarafından yapılan bir çalışma, Türk çocuk kitaplarında duyguların ifade ediliş biçimlerinin daha çok doğrudan ve açık ifadelerle sunulduğunu göstermiştir. Benzer bulgular, bu çalışmada da doğrulanmaktadır. Buna karşılık, uluslararası alanda Riggio ve Cassidy (2009), duyguların bazen dolaylı, mimik ve jestlerle de aktarılmasının çocuklarda sosyal algı becerilerini daha etkin biçimde geliştirdiğini belirtmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Türkiye'deki çocuk kitaplarında duyguların sadece doğrudan sözel ifadelerle değil görsel ve dolaylı anlatımlarla desteklenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada elde edilen bulgular hem ulusal (Aral ve ark., 2015; Yılmaz ve ark., 2018; Çetin, 2019) hem de uluslararası (Adrian ve ark., 2007; Denham, 1998; Harris, 2008; Riggio ve Cassidy, 2009) araştırmalarla karşılaştırıldığında

Türkiye’de yayınlanan resimli çocuk kitaplarında duyguların çeşitliliği ve sunuluş biçimlerinde zenginleştirici geliştirmelere ihtiyaç duyulduğu sonucuna varılmaktadır.

4.3.2. Düşünceler Kategorisi Üzerinden Detaylı Akademik Yorum ve Analiz

Bu bölümde, 30 resimli çocuk kitabında düşünce kategorisinin nasıl işlendiği detaylı şekilde incelenmiş; her kitap için örnek cümlelere ve anlatımlara yer verilmiştir. Düşünceler kategorisi, çocukların kendi düşüncelerini ifade etme, sayısal ve mantıksal bilgiyi anlama, bilişsel esneklik geliştirme gibi becerilerini desteklemesi açısından gelişimsel olarak büyük önem taşımaktadır.

Düşünce İfadelerinin Yüksek Düzeyde İşlendiği Kitaplar

Bu gruptaki kitaplarda karakterler ayrıntılı biçimde ele alınmakta; iç konuşmalar ve zihinsel sorgulamalar anlatı içinde sıklıkla kullanılmaktadır.

Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa

Kitapta karakterin içsel çatışmaları ve karar verme süreci ayrıntılı bir şekilde işlenmektedir.

Örnek cümle: "Eğer banyoya girmezsem üşümem, ama sonra arkadaşlar bana gülebilir mi? Acaba su sandığım kadar kötü değil mi?"

Bu cümlede çocuğun içsel bilgilerini içeren bir süreç içinde değerlendirilmesi sağlanmıştır.

Benekli Faremi Gördünüz Mü?

Hikâye karakterin hatırladığı ve tahminlerin geniş kitleleri üzerine kuruludur.

Örnek cümle: "Benekli nerede olabilir? En son bahçedeydi... Ama belki de rüzgar onu başka bir yere savurdu."

Kitap problem çözme ve çıkarma yapma becerisi kazandırmaya yönelik yöntemler sunan bir model sunmaktadır.

Küçük Zürafanın Büyük Fikri

Stratejik düşünme ve alternatif çözümler üreten temalar üzerine kuruludur.

Örnek cümle: "Eğer merdiveni kullanamazsam başka bir yol bulmalıyım. Belki uzun boyumdan faydalanabilirim?"

Kitap, planlama ve alternatif çözümlere yönelik düşünce süreçlerini teşvik etmektedir.

Orta Düzeyde Düşünce Anlatımına Sahip Kitaplar

Bu gruptaki kitaplarda düşünce ifadeleri yer almakta, ancak ayrıntılı iç konuşmalar yerine olay örgüsü içinde daha dolaylı bir şekilde aktarılmaktadır.

Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor

Hikâye karakterinin duygusal ve stratejik çatışması aktarılıyor ancak geniş kapsamlı çözümler analiz edilmiyor.

Örnek cümle: "Neden böyle olmadığımı bilmiyorum ama bir şeylerin yanlış olduğunu düşünüyorum."

Kitapta düşünceleri ifadeleri yer almakla birlikte analizden çok duygusal tepkilere odaklanılmaktadır.

Ben Yapmadım

Doğruyu söyleme ve iç çatışma çatışması üzerine kuruludur.

Örnek cümle: "Eğer doğruyu söylersem ceza alırım? Ama belki de herkes gerçeği bilmelidir."

Bu kitap düşüncelerin süreçlerini ele almakta ancak bir analiz sunmamaktadır.

Kaplanı Kandırmak

Şaşkınlık ve sorgulamaya yer veren bir anlatı sunuyor.

Örnek cümle: "Bu nasıl mümkün olabilir? Az önce buradaydı, ama şimdi yok. Belki de biri bana oyun oynuyor."

Hikâyede karakterlerin olaylara ilişkin açıklamaları sunulur ve geniş kapsamlı bir şekilde bir araya getirilir.

Düşünce İfadelerinin Düşük Olduğu Kitaplar

Bu gruptaki kitaplarda karakterlerin doğrudan doğruya anlatılması yerine olay örgüsü üzerinden dolaylı olarak aktarılmaktadır.

Ben Bir Kaplanım

Hikâyede karakterin benlik algısı ve kimlik bozukluğu işlenmektedir ancak doğrudan düşünmesel analiz sunulmamaktadır.

Örnek cümle: "Ben bir kaplanım !"

Kitap, karakterinin güçlü bir benlik algısı geliştirip gösterdiğini ancak içsel düşüncelerle daha az odaklanmaktadır.

Kurbağa Prens

Klasik bir masal anlatımı olduğu için olay örgüsü ön plandadır karakterin iç dünyasında fazla detaylandırılmamaktadır.

Örnek cümle: "Prens artık özgürdü ve yeni hayata başlamak için ziyaret etti."

Kitap karakterin duygu ve anlatımını betimlemek yerine daha çok aksiyonlu bir anlatım sunuyor.

Süper Patates - Süpermarkette Gizemli Bir Gece

Mizahi bir hikâye yapısına sahip olduğu için düşünülerek analizlerden çok eğlenceli diyaloglara odaklanılmaktadır.

Örnek cümle: "Süper Patates büyük bir kahkaha attı. 'Bunu asla beklemiyordum!' şaşkınlıkla dedi."

Kitap düşüncesel analiz yerine karakterin tepkilerini eğlenceli bir şekilde aktarmaktadır.

4.3.2.1. Düşünceler ve Bilişsel Süreçlerin Temsili Açısından Karşılaştırmalı Bulgular

Bu çalışmada incelenen 30 resimli çocuk kitabında düşünceler ve bilişsel süreçlerin temsil edilme biçimleri ve sıklığı açısından anlamlı bulgular elde edilmiştir. Kitaplarda karakterlerin düşüncelerini ifade ederken genellikle açık ve doğrudan ifadelerle ("düşünüyorum", "sanırım", "hatırlıyorum" vb.) sıkça başvurulduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, çocukların karakterlerin iç dünyalarını doğrudan anlayabilmesine ve zihinsel durumları daha net biçimde kavrayabilmesine olanak sağlamaktadır.

Uluslararası literatürde yapılan çalışmalarda (örn. Wellman ve Liu, 2004; Pelletier ve Astington, 2004; Symons, 2004), çocuk kitaplarında karakterlerin iç dünyalarını ifade etmek için çoğunlukla iç monologlara ve doğrudan anlatımlara başvurulduğu

belirtilmektedir. Bu bulgular çalışmamızın sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Ancak uluslararası literatür karakterlerin düşünce süreçlerinin aktarımında daha karmaşık bilişsel süreçlerin ve farklı anlatım tekniklerinin (örn. dolaylı anlatım, zihinsel imgeler ve metaforlar) de sıklıkla kullanıldığını vurgulamaktadır. Özellikle Symons (2004), çocuk kitaplarında düşüncelerin yalnızca doğrudan ifade edilmediğini aynı zamanda dolaylı anlatımlarla da zenginleştirildiğini bu durumun da çocukların bilişsel süreçleri kavramalarında ve yorumlama yeteneklerinde daha derin etkiler yarattığını belirtmektedir.

Türkiye’de gerçekleştirilen benzer çalışmalarda (örn. Yıldırım, 2018; Aral ve ark., 2015) ise bilişsel süreçlerin temsilinin genellikle açık ve doğrudan cümlelerle ifade edildiği tespit edilmiştir. Yıldırım’ın (2018) çalışması özellikle Türk çocuk edebiyatında dolaylı ve sembolik düşünce ifadelerine nadiren başvurulduğunu, bunun yerine doğrudan ve net anlatımların tercih edildiğini ortaya koymuştur. Bu durum çalışmamızdaki bulgular ile tutarlıdır ve Türkiye’de yayımlanan çocuk kitaplarında bilişsel durumların aktarılmasında daha yalın bir dil kullanımının tercih edildiğini göstermektedir.

Türkiye’de yürütülen önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında (Kara ve arkadaşları, 2015; Aral ve ark., 2015) bu araştırmada incelenen kitaplarda düşünce temsillerine daha fazla yer verildiği görülmüştür. Bu durum Türkiye’de yayımlanan resimli çocuk kitaplarında zihin kuramına dair farkındalığın arttığını ve kitapların çocukların zihinsel ve bilişsel gelişimini desteklemeye yönelik daha bilinçli bir biçimde oluşturulmaya başlandığını düşündürmektedir. Ancak uluslararası çalışmalarda belirtilen zengin temsil biçimlerinin (metafor, iç monolog, zihinsel imge kullanımı vb.) ülkemizdeki resimli çocuk kitaplarında da daha yoğun bir şekilde kullanılmasının çocukların bilişsel ve zihinsel gelişimlerini daha kapsamlı bir şekilde destekleyebileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, incelenen çocuk kitaplarında düşünce ve bilişsel süreçlerin temsiline yönelik bulgularımız, uluslararası literatürdeki benzer bulgularla paralellik göstermekle birlikte, temsil yöntemleri açısından farklılıklar da içermektedir. Bu nedenle, Türkiye’de yayımlanan resimli çocuk kitaplarının düşünce ve bilişsel süreçlerin temsili açısından çeşitlendirilmesi, özellikle dolaylı anlatım yöntemlerinin daha fazla kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

4.3.3. İnançlar Kategorisi Üzerinden Detaylı Akademik Yorum ve Analiz

İnanç kavramı bireyin dünyayı anlamlandırmasına yardımcı olan temel zihinsel yapılardan biridir. Çocukların zihinsel gelişimi sürecinde inançlar onların sosyal etkileşimleri ve bilişsel yetenekleri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Zihin kuramı bağlamında bireylerin hem kendi inançlarını hem de başkalarının inançlarını anlayabilme becerisi, sosyal bilişin gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir (Wellman, 1990). Bu bağlamda incelenen 30 resimli çocuk kitabında, inançların nasıl temsil edildiği ve çocuklara bu kavramın nasıl aktarıldığı detaylı biçimde analiz edilmiştir.

Kitaplarda inanç kavramı genellikle bireysel, kültürel ve toplumsal boyutlarıyla ele alınmaktadır. Örneğin “Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor” adlı kitapta ana karakterin başlangıçta belirli bir inanç sistemine bağlı olduğu ancak hikâyeye ilerledikçe çevresel faktörlerin etkisiyle bu inancın dönüşüme uğradığı görülmektedir. Bu tür anlatılar çocuklara esneklik ve eleştirel düşünme becerisi kazandırma potansiyeline sahiptir. Özellikle inançların dönüşebilirliği ve çevresel faktörlerden nasıl etkilendiği teması birçok eserde belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır.

Bazı kitaplarda karakterlerin inançlarını sorgulaması ve yeni bakış açıları geliştirmesi vurgulanırken, diğerlerinde ise toplumsal normlara dayalı inanç sistemleri pekiştirilmektedir. “Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor” adlı kitapta ana karakter, piyano çalma sırasının kesinlikle kendisinde olduğuna inanırken, kardeşiyle yaşadığı deneyimler sonucunda bu inancının değişebileceğini fark eder. “Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa” kitabında zürafa, yıkanmanın beneklerini kaybettireceğine dair bir yanlış inanca sahiptir. Ancak yıkandıktan sonra beneklerinin yerinde kaldığını görerek inancının geçersiz olduğunu anlar. “Ben Bir Kaplanım” kitabında ana karakter, kendisinin gerçekten bir kaplan olduğuna inanır. Ancak hikâyenin ilerleyişi ve çevresindekilerin geri bildirimleri ile bu inancının geçerli olmadığını kavrar.

“Benekli Faremi Gördünüz Mü?” kitabında ana karakter, kayb olduğunu düşündüğü benekli faresinin aslında büyükannesinin cebinde olduğunu fark ederek, başlangıçtaki yanlış inancının düzeltilmesini deneyimler. “Hayır Ben Yapmadım” kitabında ise Pikolo başlangıçta camı kırmadığına inanırken olayların gelişimi sonucunda gerçekleri kabul etmek zorunda kalır.

“Benim Atım Farklı” adlı kitapta Yaren atının diğerlerinden farklı olduğunu ve onu gerçekten anlayabildiğini düşünür. Hikâyenin sonunda atların davranışlarının

bireysel farklılıklara bağlı olduğunu öğrenerek inancında değişiklik yaşar. “Çirkin Ördek Yavrusu” kitabında, ana karakter kendisinin çirkin olduğuna inanarak sosyal dışlanmışlık yaşar. Ancak büyüdüğünde aslında bir kuğu olduğunu fark ederek yanlış inancını düzeltir. “Elmayı Kim Isırdı” kitabında ana karakter Pote bir dizi yanlış çıkarım yaparak suçlunun farklı hayvanlar olduğuna inanır. Ancak sonunda doğru ipuçlarını birleştirerek gerçeği keşfeder. “İki Utangaç Panda” kitabında her iki panda da diğerinin kendisiyle arkadaş olmak istemediğine inanır. Ancak cesaretlerini toplayıp iletişim kurduklarında bu inançlarının yanlış olduğunu anlarlar. “Kaplani Kandırmak” kitabında ise tilki ailesi kaplanın zekâsından üstün olduklarına inanarak onu kandırabileceklerini düşünürler. Hikâyenin sonunda kaplanı gerçekten kandırmaları inançlarının haklı olduğunu gösterir. Bu tür anlatılar çocuklara bilişsel esneklik kazandırmakta ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

İnanç kategorisi resimli çocuk kitaplarında çeşitli yönleriyle ele alınmaktadır. Karakterlerin inançlarının nasıl şekillendiği, hangi faktörler tarafından yönlendirildiği ve bu inançların zamanla nasıl değiştiği, çocukların zihinsel gelişim süreçlerinin önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Özellikle çocuklar kendi bilgi ve deneyimlerinin yanı sıra başkalarının düşünce ve tutumlarından da etkilenerek inançlarını yapılandırmaktadır (Gopnik & Meltzoff, 1997). Zihin kuramı literatürü bireylerin hem kendi inançlarını hem de başkalarının inançlarını kavrayabilme becerisinin sosyal ve bilişsel uyum için kritik olduğunu vurgulamaktadır (Wellman, 1990; Harris, 2006).

İnançların Kaynağı: İncelenen kitaplarda inançların şekillenmesinde aile, toplumsal değerler, kişisel deneyimler ve sosyal etkileşimler önemli rol oynamaktadır. Örneğin, "Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor" kitabında Aleyna'nın inancı ailesi ve kardeşiyle yaşadığı etkileşimlerden beslenirken, "Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa" kitabında karakterin inancı, tamamen kendi korkularına ve yanlış çıkarımlarına dayanmaktadır.

İnançların Sorgulanması ve Değişimi: Kitaplarda karakterlerin inançları genellikle deneyimler başkalarından gelen geri bildirimler ve gözlemler sonucunda değişmektedir. "Ben Bir Kaplanım" kitabında ana karakter çevresindekilerin tepkileriyle inancını sorgularken "Benekli Faremi Gördünüz Mü?" kitabında karakter yanlış inancını doğrudan bir keşif süreciyle düzeltmektedir. "Elmayı Kim Isırdı?" kitabında ise yanlış çıkarımlar sonucunda yanlış inançlar geliştiren karakter, ipuçlarını bir araya getirerek gerçeği keşfetmektedir.

İnançların Karakter Gelişimine Etkisi: İnançların değişimi karakterin duygusal ve bilişsel gelişimini doğrudan etkilemektedir. Hikâyenin başındaki ve sonundaki inançlar arasındaki dönüşüm karakterin kendini keşfetmesini sağlamaktadır. "Çirkin Ördek Yavrusu" kitabında ana karakterin inancı öz benliğini keşfetmesine ve özgüven kazanmasına yardımcı olurken, "Hayır Ben Yapmadım" kitabında Pikolo'nun yanlış inancı olayların ilerleyişiyle düzeltilerek karakterin dürüstlük kavramını içselleştirmesine katkıda bulunmaktadır.

İnançların Toplumsal ve Ahlaki Boyutu: İnançlar çocuk kitaplarında sıklıkla toplumsal normlar ve etik ilkelerle ilişkilendirilmektedir. "İki Utangaç Panda" kitabında karakterlerin sahip olduğu inançlar sosyal etkileşim ve arkadaşlık kurma süreçleri ile bağlantılıdır. Başlangıçta birbirlerinin kendileriyle arkadaş olmak istemediğine inanan karakterler hikâye sonunda bu inançlarının yanlış olduğunu keşfederler.

Yanlış İnançlar ve Gerçeklik Algısı: Karakterlerin yanlış inançları onların gerçeklik algısını önemli ölçüde etkilemektedir. "Kaplanı Kandırmak" kitabında tilkilerin zekâları hakkındaki inançları gerçeğe dönüşürken "Benim Atım Farklı" kitabında karakterin atı hakkında sahip olduğu inanç, gözlemleri ve deneyimleri sonucunda farklı bir anlam kazanmaktadır. Bu tür anlatılar çocukların bilişsel esneklik kazanmasını ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerini desteklemektedir.

Sonuç olarak inanç kategorisi altında incelenen resimli çocuk kitapları çocukların sosyal biliş gelişimini destekleme açısından önemli bir işlev görmektedir. Hikâyelerde inanç sistemlerinin değişebilirliği, karakterlerin deneyim yoluyla öğrenme süreci ve eleştirel düşünme becerilerinin desteklenmesi bu kitapların zihinsel gelişime katkı sağlama potansiyelini göstermektedir. Bu nedenle çocuk kitaplarının inanç kavramını nasıl ele aldığını anlamak, eğitimciler ve ebeveynler için önemli bir rehber niteliği taşımaktadır.

4.3.3.1. İnançlar Açısından Karşılaştırmalı Bulgular

Bu araştırmada incelenen 30 resimli çocuk kitabında karakterlerin inançlarını ve yanlış inançlarını yansıtan ifadelerle sıkça yer verildiği gözlemlenmiştir. Yanlış inançların kitaplarda özellikle karakterlerin farklı durumlarda yanılgıya düşmesi ve ardından bu yanılgıyı düzeltmesi şeklinde işlendiği görülmüştür. Bu bulgu uluslararası literatürde Wimmer ve Perner (1983), Baron-Cohen, Leslie ve Frith (1985) tarafından yürütülen temel araştırmaların bulgularıyla tutarlılık göstermektedir. Bu araştırmalar çocukların

yanlış inanç durumlarını kavramasının onların sosyal ve zihinsel gelişimlerinde kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Uluslararası çalışmalarda yanlış inanç durumlarının net ve açık biçimde sunulmasının çocukların zihinsel esneklik ve perspektif alma becerilerine doğrudan olumlu katkı sağladığı belirtilmektedir (Guajardo ve Watson, 2002; Astington ve Jenkins, 1999). Bu bağlamda incelenen Türk çocuk kitaplarının yanlış inançları işleme biçiminin uluslararası literatürle benzerlik gösterdiği ancak kapsam ve çeşitlilik açısından daha sınırlı olduğu görülmektedir.

Türkiye’de yapılan benzer çalışmalar (örn. Çetin, 2019; Aral ve ark., 2015) ise yanlış inanç ifadelerinin genellikle daha yüzeysel ve nadiren işlendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum mevcut çalışmanın bulguları ile karşılaştırıldığında Türkiye'deki resimli çocuk kitaplarında yanlış inançlara yönelik farkındalığın ve bunları destekleyici ifadelerin kullanımının giderek arttığı şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte yanlış inançların daha çeşitli senaryolarla ve farklı bağlamlarda sunulması gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Sonuç olarak Türkiye’de yayımlanan çocuk kitaplarında yanlış inançların temsili konusunda olumlu bir gelişim gözlenmekle birlikte bu alanda daha fazla çeşitlilik ve derinlemesine işleme biçimlerinin benimsenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

4.3.4. Niyetler Kategorisi Üzerinden Detaylı Akademik Yorum ve Analiz

Niyet bireyin bir amacı gerçekleştirme doğrultusunda sahip olduğu bilinçli bir irade ve kararlılık olarak tanımlanabilir. Çocuk kitaplarında niyetler karakterlerin eylemlerini yönlendiren temel unsurlar arasında yer almakta ve hikâyelerin gelişimi açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu bölümde incelenen 30 resimli çocuk kitabında niyetlerin nasıl temsil edildiği ve çocuklara bu kavramın nasıl aktarıldığı detaylı bir biçimde analiz edilmektedir.

Niyetlerin Kaynağı ve Karakterlerin Hedefleri: Niyetlerin şekillenmesinde bireysel arzular, sosyal bağlam ve çevresel etmenler önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, "Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor" kitabında ana karakterin piyano çalmak istemesi onun bireysel motivasyonu ve hedefi olarak ön plana çıkarken "Benim Atım Farklı" kitabında ana karakterin atını diğerlerinden farklı görme niyeti sosyal çevresinden ve deneyimlerinden etkilenmektedir. "Benekli Faremi Gördünüz Mü?" kitabında ana

karakterin amacı kayıp faresini bulmaktır ve bu niyet hikâye boyunca ilerleyerek onu çeşitli keşiflere yöneltir. "Kaplani Kandırmak" kitabında ise tilkilerin kaplanı kandırma niyeti zekâ ve kurnazlık unsurlarıyla desteklenerek niyetlerin stratejik bir çerçevede ele alınmasını sağlamaktadır.

Niyetlerin Sorgulanması ve Değişimi: Karakterlerin niyetleri zaman içinde değişebilir ve sorgulanabilir. "İki Utangaç Panda" kitabında karakterler arkadaşlık kurmak niyeti taşıırken yanlış anlamalar nedeniyle bu niyetlerini gerçekleştiremezler. Ancak hikâyenin ilerleyen bölümlerinde cesaret göstererek niyetlerini eyleme dökerler. "Hayır Ben Yapmadım" kitabında ise, Pikolo başlangıçta yanlış bir niyetle hareket ettiğini kabul etmese de olayların gelişimi sonucunda niyetlerini sorgulamaya başlar. "Çirkin Ördek Yavrusu" kitabında ise ana karakter çirkin olduğu inancıyla sosyal çevresinden uzak durma niyeti taşıırken, zaman içinde kendisini ve kimliğini keşfederek bu niyetini değiştirir.

Niyetlerin Karakter Gelişimine Etkisi: Niyetlerin olumlu ya da olumsuz sonuçları karakterlerin gelişimini doğrudan etkilemektedir. "Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa" kitabında karakterin niyeti yıkanmaktan kaçınmak olsa da deneyimlediği olaylar sonucunda niyetinin yanlış olduğunu fark eder ve bu durum onun büyümesine katkı sağlar. "Benekli Faremi Gördünüz Mü?" kitabında ise ana karakterin niyeti kaybolduğunu düşündüğü faresini bulmaktır ancak hikâye ilerledikçe onun farklı bir yerde olduğunu keşfetmesi niyetinin doğrultusunda ilerlerken karşılaşılabileceği sürprizleri anlamasına yardımcı olur. "Elmayı Kim Isırdı?" kitabında yanlış bir niyetle başlayan süreç karakterlerin araştırma yaparak doğruyu bulmalarına yol açar.

Niyetlerin Toplumsal ve Ahlaki Boyutu: Niyetler çocuk kitaplarında sıklıkla ahlaki değerlerle ilişkilendirilmiştir. "Elmayı Kim Isırdı?" kitabında karakterlerin niyetleri adalet duygusunun gelişimiyle bağlantılıdır. Başlangıçta hatalı çıkarımlarda bulunarak suçluyu yanlış belirleyen karakterler doğruyu keşfederek niyetlerin önemini kavrarlar. "Kaplani Kandırmak" kitabında ise tilkilerin kaplanı kandırma niyeti zekâ ve strateji kullanımına dayalı bir ahlaki tartışma sunmaktadır. "İki Utangaç Panda" kitabında ise yanlış anlamalar nedeniyle geri duran karakterler, cesaretlerini topladıklarında niyetlerini gerçekleştirmenin mümkün olduğunu fark ederler.

Yanlış Niyetler ve Gerçeklik Algısı: Yanlış niyetlerle hareket eden karakterler genellikle hikâye ilerledikçe bu niyetlerinin sonuçlarını deneyimleyerek öğrenme

sürecine girerler. "Ben Bir Kaplanım" kitabında ana karakter kaplan olduğunu kanıtlamak niyetiyle hareket ederken çevresindekilerin tepkileriyle bu niyetini sorgulamaya başlar. "Çirkin Ördek Yavrusu" kitabında ise ana karakter kendi değerini fark edemeyerek yanlış bir niyetle toplumdan uzaklaşmayı düşünür ancak hikâye ilerledikçe kendini olduğu gibi kabul etmeyi öğrenir. "Hayır Ben Yapmadım" kitabında yanlış niyetlerle hareket eden Pikolo, olayların sonucunda sorumluluk almayı öğrenir.

Niyetler kategorisi çocuk kitaplarında karakterlerin motivasyonlarını, karar alma süreçlerini ve olaylara yaklaşım biçimlerini anlamak açısından kritik bir yere sahiptir. İncelenen 30 kitap çocuklara niyetlerin nasıl şekillendiğini, nasıl değişime uğrayabileceğini ve hangi durumlarda sorgulanması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda niyetlerin çocuklara aktarımı onların bilişsel esneklik ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi açısından büyük bir önem taşımaktadır.

4.3.4.1. Niyet Açısından Karşılaştırmalı Bulgular

Bu araştırmada incelenen 30 resimli çocuk kitabında karakterlerin niyetleri ve amaçları açık ve anlaşılır biçimde ifade edilmiştir. Karakterlerin hedeflerini gerçekleştirmek için gösterdikleri çabalar ve niyetlerinin net bir şekilde anlatılması çocukların sosyal algı ve perspektif alma becerilerini geliştirmelerine olumlu yönde katkı sağlayabilir.

Uluslararası literatürde Meltzoff (1999) ve Tomasello (1999) tarafından yapılan çalışmalar çocukların niyetleri anlama ve yorumlama süreçlerinde açık ve doğrudan anlatımların etkin olduğunu göstermektedir. Shultz ve Wells (1985), çocuk kitaplarında karakterlerin amaç ve niyetlerinin açıkça ifade edilmesinin çocukların sosyal durumları daha iyi yorumlamalarına yardımcı olduğunu belirtmektedir. Bu sonuçlar araştırmamızın bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalarda (örn. Kara ve ark., 2015; Aral ve ark., 2015) ise karakterlerin niyetlerinin genellikle dolaylı yollarla ifade edildiği ve bu durumun çocukların niyet kavramını tam anlamıyla kavrayabilmelerini güçleştirdiği belirtilmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde mevcut araştırmanın bulgularının Türkiye’de yayımlanan resimli çocuk kitaplarında niyet ve amaçların ifade edilme biçimi açısından olumlu bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Ancak uluslararası araştırmaların işaret ettiği gibi çocukların sosyal biliş ve perspektif alma becerilerini daha da

güçlendirebilmek adına hem açık hem de dolaylı niyet anlatımlarına dengeli bir şekilde yer verilmesi önerilmektedir.

4.3.5. Başkalarının Düşüncelerini Anlama Kategorisi Üzerinden Detaylı Akademik Yorum ve Analiz

Başkalarının düşüncelerini anlama bireyin sosyal ilişkilerde başarılı olabilmesi için kritik bir beceridir. Çocuk kitaplarında bu beceri, karakterlerin empati kurma yetenekleri, farklı bakış açılarını kavrayabilme süreçleri ve sosyal etkileşimleri üzerinden ele alınmaktadır. Bu bölümde incelenen 30 çocuk kitabında başkalarının düşüncelerini anlama becerisinin nasıl işlendiği, hangi yöntemlerle aktarıldığı ve çocukların bu kitaplar aracılığıyla nasıl bir öğrenme sürecinden geçtiği detaylı bir biçimde ele alınmaktadır.

Başkalarının Düşüncelerini Anlama Süreci ve Karakterler Arası Etkileşim: Çocuk kitaplarında karakterlerin başkalarının düşüncelerini anlama becerisi, genellikle yanlış anlamalar önyargılar veya duygusal değişimler üzerinden işlenmektedir. Örneğin, "İki Utangaç Panda" kitabında her iki panda da diğerinin kendisiyle arkadaş olmak istemediğine inanır. Ancak cesaretlerini toplayıp iletişim kurduklarında bu düşüncelerinin yanlış olduğunu fark ederler. Benzer şekilde "Hayır Ben Yapmadım" kitabında Pikolo, ebeveynlerinin ve arkadaşlarının düşüncelerini anlamakta zorlanır ancak hikâye ilerledikçe onların bakış açılarını kavrayarak daha bilinçli bir şekilde hareket etmeyi öğrenir.

Empati Gelişimi ve Duygusal Bağ Kurma: Başkalarının düşüncelerini anlama becerisi, empati kurma yeteneğiyle doğrudan ilişkilidir. "Benim Atım Farklı" kitabında Yaren, atının diğerlerinden farklı olduğunu düşünüp ona özel bir bağ ile yaklaşırken diğer karakterlerin bu durumu farklı şekillerde değerlendirdiğini zamanla fark eder. "Çirkin Ördek Yavrusu" kitabında ise ana karakter diğer hayvanların kendisine yönelik bakış açısını içselleştirerek onların düşüncelerini anlamaya çalışır. Ancak zaman içinde kendi değerini fark ederek başkalarının düşüncelerinin her zaman gerçeği yansıtmadığını öğrenir.

Yanlış Anlamalar ve Düşünce Değişimi: Kitaplarda sıkça karşılaşılan bir diğer tema başkalarının düşüncelerini yanlış anlama ve bu yanlış anlamaların zamanla düzeltilmesidir. "Elmayı Kim Isırdı?" kitabında ana karakter Pote yanlış ipuçlarını birleştirerek suçlunun farklı bir hayvan olduğuna inanır. Ancak hikâye boyunca yaptığı gözlemler sonucunda başkalarının düşüncelerini anlamakta hatalar yaptığını fark eder.

"Kaplani Kandırmak" kitabında ise tilkiler kaplanın zekâsını küçümseyerek onun düşüncelerini yanlış değerlendirirler ancak hikâyeye ilerledikçe kaplanın düşündüğünden daha kurnaz olduğu ortaya çıkar.

Başkalarının Düşüncelerini Anlamanın Toplumsal ve Ahlaki Boyutu: Başkalarının düşüncelerini anlama sosyal ilişkiler ve toplumsal kurallar açısından önemli bir beceridir. "Benekli Faremi Gördünüz Mü?" kitabında ana karakter çevresindeki insanların kendi kaygılarını anlamadığını düşünürken hikâyenin ilerleyişiyle birlikte onların da farklı bakış açılarına sahip olabileceğini fark eder. "Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa" kitabında ise zürafa yıkanmaktan kaçınırken arkadaşlarının ve ailesinin endişelerini göz ardı eder. Ancak hikâyenin sonunda onların bakış açılarını anlayarak kendisini geliştirme yolunda önemli bir adım atar.

Başkalarının Düşüncelerini Anlama ve Sosyal Uyum: Başkalarının düşüncelerini anlamak bireylerin sosyal uyumlarını artıran önemli bir faktördür. "Ben Bir Kaplanım" kitabında ana karakter kendisini kaplan olarak görmekte ve çevresindeki hayvanların düşüncelerini önemsememektedir. Ancak zaman içinde diğer karakterlerin bakış açılarını dikkate alarak kendi kimliğini yeniden değerlendirmeye başlar. "Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor" kitabında ise Aleyna piyano sırası konusunda haklı olduğunu düşünürken kardeşinin de aynı hakka sahip olduğunu anlayarak başkalarının düşüncelerini anlamada önemli bir ilerleme kaydeder.

4.3.5.1. Başkalarının Düşüncelerini ve Perspektif Alma Becerisini Anlama Açısından Karşılaştırmalı Bulgular

Bu çalışmada incelenen 30 resimli çocuk kitabında karakterlerin başkalarının düşüncelerini ve perspektiflerini anlama becerilerini geliştirmeye yönelik ifadelerin sıklıkla yer aldığı belirlenmiştir. Kitaplarda karakterlerin farklı bakış açılarını anlamaya yönelik ifadelerin doğrudan ve açık bir biçimde sunulması, çocukların sosyal biliş ve empati becerilerini destekleyici olarak değerlendirilmiştir. Bu bulgu, uluslararası literatürdeki benzer çalışmalarla tutarlıdır. Örneğin Lillard (1998) ve Astington ve Jenkins'in (1999) yaptıkları araştırmalar çocuk kitaplarında perspektif alma ve başkalarının düşüncelerini anlamaya yönelik ifadelerin sosyal bilişsel gelişim için kritik önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

Yapılan karşılaştırmalar göstermektedir ki bu çalışmada incelenen kitaplarda başkalarının düşüncelerini anlama ve perspektif alma becerilerinin temsili uluslararası

alanyazında belirtilen yöntemlerle uyumludur. Örneğin Riggio ve Cassidy'nin (2009) çalışması perspektif alma becerisinin çocuk kitaplarında açık ve net bir şekilde aktarılmasının çocukların empati becerilerini geliştirmede oldukça etkili olduğunu göstermiştir. Benzer şekilde Lillard (1998), farklı karakterlerin bakış açılarını anlamaya yönelik anlatımların çocukların sosyal etkileşim becerilerini ve empati düzeylerini olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir.

Bununla birlikte Türkiye'de gerçekleştirilen önceki çalışmalarda (Demir, 2017; Aral et al., 2015) perspektif alma ve başkalarının düşüncelerini anlamaya yönelik anlatımların daha kısıtlı kullanıldığı ifade edilmektedir. Bu durum mevcut araştırmamızdaki bulguların önemini ve Türk çocuk kitaplarındaki gelişimin olumlu yönde ilerlediğini göstermektedir. Bunun yanı sıra bu tür ifadelerin çeşitlendirilmesi ve zenginleştirilmesi gerektiği belirtilmelidir.

Sonuç olarak incelenen resimli çocuk kitaplarının başkalarının düşüncelerini ve perspektif alma becerilerini destekleme potansiyelinin yüksek olduğu belirlenmiş olsa da uluslararası literatürle karşılaştırıldığında bu tür ifadelerin daha çeşitli ve derinlikli sunulmasının çocukların sosyal bilişve empati becerilerini daha etkili şekilde geliştirebileceği vurgulanmaktadır.

4.3.6. Yanlış İnançlar Kategorisi Üzerinden Detaylı Akademik Yorum ve Analiz

Yanlış inançlar çocukların bilişsel gelişiminde önemli bir yer tutar. Çocuklar eksik bilgiye, yanlış çıkarımlara veya sosyal çevrelerinden edindikleri yanıltıcı bilgilere dayanarak çeşitli Yanlış İnançlar geliştirebilirler. Resimli çocuk kitapları yanlış inançların nasıl ortaya çıktığını ve nasıl düzeltildiğini anlamalarına yardımcı olacak örnekler sunar. Bu bölümde incelenen 30 çocuk kitabında yanlış inanç kavramının nasıl işlendiği detaylı bir biçimde ele alınmaktadır.

Yanlış İnançların Kaynakları ve Gelişimi: Yanlış inançlar genellikle bireyin sahip olduğu eksik bilgilerden, yanlış çıkarımlardan veya sosyal öğrenmeden kaynaklanmaktadır. Örneğin "Benekli Faremi Gördünüz Mü?" kitabında ana karakter kaybolduğunu düşündüğü faresinin aslında başka bir yerde olduğunu fark ederek başlangıçtaki yanlış inancını düzeltir. "Banyo Yapmak İstemeyen Zürafa" kitabında ise zürafa suyla temas ettiğinde beneklerinin kaybolacağına inanır; ancak yıkanınca böyle bir şey olmadığını görerek inancını değiştirir.

Yanlış İnançların Sorgulanması ve Değişimi: Çocuk kitaplarında karakterlerin yanlış inançları genellikle deneyimler ve çevresel etkileşimler yoluyla değişime uğrar. "Aleyna'nın Gözleri Ateş Saçıyor" kitabında ana karakter piyano sırasının hep kendisinde olacağına inanırken hikâye ilerledikçe kardeşiyle paylaşım yapması gerektiğini öğrenir. "Elmayı Kim Isırdı?" kitabında ise karakterler suçluyu yanlış değerlendirerek yanlış bir inanç geliştirirler; ancak ipuçlarını takip ettikçe doğruya ulaşırlar.

Yanlış İnançların Duygusal ve Bilişsel Sonuçları: Yanlış inançlar bireyin duygusal ve bilişsel süreçlerini etkileyebilir. "Çirkin Ördek Yavrusu" kitabında ana karakter çirkin olduğuna inanarak kendisini sosyal çevresinden dışlar; ancak büyüdüğüde aslında bir kuğu olduğunu keşfederek yanlış inancını düzeltir. "Hayır, Ben Yapmadım" kitabında Pikolo, başlangıçta yanlış bir inançla hareket ederken, hikâyenin sonunda gerçekleri kabul etmek zorunda kalır.

Yanlış İnançların Toplumsal ve Ahlaki Boyutu: Yanlış inançlar, bazen toplumsal normlar ve ahlaki değerlerle iç içe geçmiştir. "Kaplanı Kandırmak" kitabında tilkiler, kaplanın zekâsını hafife alarak yanlış bir inanç geliştirirler; ancak hikâyenin sonunda kaplanın düşündüklerinden daha kurnaz olduğunu fark ederler. "İki Utangaç Panda" kitabında ise karakterler, birbirlerinin arkadaş olmak istemediğine inanırlar; ancak iletişim kurduklarında bu Yanlış İnançlarının yersiz olduğunu görürler.

Yanlış İnançlar ve Gerçeklik Algısı: Çocuk kitapları yanlış inançların nasıl şekillendiğini ve nasıl düzeltilebileceğini göstererek çocukların gerçeklik algısını güçlendirir. "Ben Bir Kaplanım" kitabında ana karakter kendisinin gerçekten bir kaplan olduğuna inanırken, hikâye boyunca yaşadığı olaylarla kimliğini sorgulamaya başlar. "Benim Atım Farklı" kitabında ise Yaren atının gerçekten çok özel olduğuna inanırken hikâyenin ilerleyişiyle her canlının kendine özgü farklılıkları olabileceğini öğrenir.

Yanlış inançlar çocukların bilişsel esneklik kazanmalarını sağlayan önemli bir zihinsel süreçtir. İncelenen 30 çocuk kitabı yanlış inançların nasıl ortaya çıktığını, nasıl değişime uğradığını ve çocuklara bilişsel gelişim sürecinde nasıl rehberlik edilebileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, resimli çocuk kitapları yanlış inançların düzeltilmesi ve çocukların gerçeklik algısının güçlendirilmesi açısından kritik bir role sahiptir.

4.3.6.1. Yanlış İnançların Temsili Açısından Karşılaştırmalı Bulgular

Bu çalışmada incelenen 30 resimli çocuk kitabında yanlış inanç kavramının temsiline dair bulgular, karakterlerin zihinsel durumlarını ve yanlış inançlarını fark etmeye yönelik ifadelerin sıklıkla kullanıldığını ortaya koymuştur. Yanlış inançların karakterler üzerinden açıkça gösterilmesi çocukların zihin kuramı becerilerini özellikle de başkalarının zihinsel durumlarını anlama ve yorumlama yeteneklerini desteklemektedir.

Uluslararası literatürde yanlış inanç kavramının önemini vurgulayan çalışmalar arasında Wimmer ve Perner'in (1983) yaptığı klasik "yanlış inanç görevleri" araştırması öne çıkmaktadır. Bu çalışmada çocukların sosyal biliş gelişiminde yanlış inanç kavramının anlaşılmasının kritik bir öneme sahip olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda Baron-Cohen, Leslie ve Frith'in (1985) yürüttüğü araştırmalar yanlış inançların anlaşılmasının çocukların sosyal ilişkilerini ve empati becerilerini geliştirmede merkezi bir rol oynadığını göstermiştir. Mevcut araştırmanın bulguları bu uluslararası araştırmalarla paralellik göstermektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'de gerçekleştirilen araştırmalar incelendiğinde (Çetin, 2019; Demir, 2017) yanlış inanç kavramının kitaplarda yeterince temsil edilmediği veya sınırlı biçimlerde ele alındığı belirtilmektedir. Bu durum mevcut araştırmamızda incelenen kitapların yanlış inançların temsili konusunda önceki ulusal araştırmalara göre daha gelişmiş ve bilinçli bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte mevcut uluslararası alanyazın (örn. Wimmer & Perner, 1983; Perner, Leekam ve Wimmer, 1987) göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'de yayımlanan resimli çocuk kitaplarında yanlış inanç temsillerinin daha geniş ve çeşitli örneklerle ele alınmasının çocukların sosyal biliş ve empati becerilerini daha fazla destekleyebileceği düşünülmektedir.

Sonuç olarak incelenen resimli çocuk kitaplarında yanlış inanç kavramının temsili açısından Türkiye'de önceki çalışmalara göre olumlu bir gelişme söz konusudur. Ancak uluslararası literatür ile karşılaştırıldığında daha zengin ve çeşitli anlatımlara ihtiyaç olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

BÖLÜM V

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlar doğrultusunda geliştirilen önerilere yer verilmiştir. Önceki bölümde sunulan verilerin analizine dayanarak, okul öncesi döneme yönelik resimli çocuk kitaplarında zihinsel durum ifadelerinin temsil düzeyi, çeşitliliği ve işlevselliği değerlendirilmiş; bu kitapların çocukların zihin kuramı gelişimine sunduğu katkılar belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, hem çocuk edebiyatı alanında içerik üreticilerine hem de erken çocukluk eğitimi bağlamında uygulayıcılara yönelik öneriler geliştirilmiştir.

5.1. Sonuç

Bu çalışma, okul öncesi döneme yönelik yayımlanan resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı açısından detaylı ve kapsamlı bir değerlendirmesini sunmaktadır. İncelenen 30 resimli çocuk kitabında bulunan toplam 1414 cümle çeşitli zihinsel durum ifadeleri açısından içerik analizi yöntemiyle detaylı olarak incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda kitaplarda 192 farklı zihinsel durum ifadesi tespit edilmiştir. Bu ifadeler duygular, düşünceler, niyetler, yanlış inançlar ve başkalarının perspektiflerini anlama gibi önemli zihin kuramı kategorilerine göre sınıflandırılmıştır. Kitap başına düşen ortalama cümle sayısının 47,13 olması, seçilen kitapların çocukların sosyal ve bilişsel gelişimleri açısından anlamlı ve zengin içerikler barındırdığını göstermektedir.

Bu çalışmada incelenen otuz resimli çocuk kitabı, zihin kuramı ile ilişkili zihinsel durum ifadelerinin temsilini ortaya koyma amacıyla analiz edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, kitapların büyük çoğunluğunda zihin kuramı bileşenlerine sıklıkla yer verildiği tespit edilmiştir. Özellikle duygular kategorisinin tüm kitaplarda yer aldığı, yanlış inançlara ise daha sınırlı sayıda kitapta rastlandığı gözlemlenmiştir. Bu durum, resimli çocuk kitaplarının sosyal bilişsel gelişimi destekleme açısından önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırmada özellikle duygu ifadelerinin çocuk kitaplarında yoğun bir biçimde yer aldığı tespit edilmiştir. Kitaplarda sıklıkla sevgi, korku, mutluluk, üzüntü ve kızgınlık gibi

temel duyguların yanı sıra karmaşık duyguların da temsiline yer verilmiştir. Bu çeşitlilik çocukların duygu tanıma ve empati becerilerini geliştirme konusunda kitapların önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Hikâyelerdeki karakterlerin yaşadığı çeşitli duygusal durumlar çocuklara farklı duygu durumlarını tanıma, anlama ve kendi duygularını ifade etme becerilerini kazandırmaktadır.

Düşünceler ve bilişsel süreçlerin temsili ise kitaplarda çoğunlukla dolaylı anlatım biçimleri veya karakterlerin içsel konuşmaları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu anlatımlar, çocukların başkalarının ne düşündüğünü anlamalarına ve farklı bakış açıları geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

Niyet ve amaç temsilleri incelendiğinde karakterlerin hedef belirleme, çaba gösterme ve sosyal ilişkiler kurma gibi niyet temelli eylemlerinin açıkça sunulduğu belirlenmiştir. Bu durum çocukların amaçlı davranışları anlamalarını kolaylaştırmaktadır.

Yanlış inançların kitaplarda ele alınışı da önemli bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır. Yanlış inanç temsilleri ve çözüm süreçleri çocukların perspektif alma yeteneğini geliştirerek zihinsel esneklik ve empati becerilerini desteklemektedir. Özellikle 4 yaş civarındaki çocukların yanlış inanç kavrayışlarını destekleyici içeriğe sahip kitaplar onların başkalarının zihinsel durumlarının kendi düşüncelerinden farklı olabileceğini kavrama süreçlerini hızlandırmaktadır.

Ayrıca karakterlerin niyet ve amaçlarının açıkça anlatıldığı hikâyelerin çocukların niyetleri ve amaçları anlamalarını kolaylaştırdığı tespit edilmiştir. Bu tür anlatılar çocukların sosyal etkileşimlerde daha etkin ve bilinçli davranmalarına yardımcı olmaktadır.

Araştırma sonuçları resimli çocuk kitaplarının sadece dil ve okuryazarlık becerilerini geliştirmekle kalmayıp aynı zamanda sosyal ve bilişsel becerilerin gelişimini destekleyici önemli kaynaklar olduğunu göstermiştir. Özellikle zihin kuramı açısından zenginleştirilmiş kitapların kullanımının okul öncesi dönemde ki çocukların sosyal-duygusal gelişimlerine ciddi anlamda olumlu katkılar sağlayacağı anlaşılmaktadır. Bu çalışma çocuk kitaplarının sosyal ve bilişsel gelişim araçları olarak kullanımının önemini vurgulamakta ve bu alanda eğitimcilere, ebeveynlere ve yayıncılara önemli bilgiler sunmaktadır.

5.2. Öneriler

Araştırma bulguları doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

1. Okul öncesi dönemde kullanılan resimli çocuk kitaplarının seçiminde, zihinsel durum ifadelerinin zenginliğine dikkat edilmesi ve bu tür içeriklere sahip kitapların öncelikli olarak tercih edilmesi önerilmektedir.
2. Eğitimciler ve ebeveynler kitap okuma sürecinde, çocuklara karakterlerin ne hissettiği, ne düşündüğü ve neden böyle davrandığına dair sorular yönelterek zihinsel durum farkındalığını artırmalıdır.
3. Yazarlar kitaplarda karakterlerin duygusal süreçlerini daha görünür kılmalı ve çocukların empati becerilerini destekleyici duygusal anlatımlara yer vermelidir.
4. Kitaplarda niyet anlatımları hem doğrudan hem de dolaylı biçimlerde sunulmalı; çocukların farklı ifade tarzlarından niyetleri anlamaları teşvik edilmelidir.
5. Yanlış inanç temsillerinin sayısı artırılarak, çocukların zihinsel esneklik ve doğru-yanlış ayrımı yapma becerileri güçlendirilmelidir.
6. Etkileşimli kitap okuma süreçlerinde eğitimciler, karakterlerin zihinsel durumlarını analiz etmeye yönelik sorularla çocukların aktif katılımını teşvik etmelidir.
7. Yazarlar ve yayıncılar, karakterlerin zihinsel durumlarını derinlikli şekilde işlemeli; empati, niyet, perspektif alma ve yanlış inanç gibi kavramların aktarımında bilimsel bulgulardan yararlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Adrian, J. E., Clemente, R. A., & Villanueva, L. (2005). Mother's use of cognitive state verbs in picture-book reading and the development of children's understanding of mind: A longitudinal study. *Child Development*, 76(3), 502–525. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2005.00859.x>
- Adrian, J. E., Clemente, R. A., & Villanueva, L. (2007). Mothers' use of cognitive state verbs in picture-book reading and the development of children's understanding of mind: A longitudinal study. *Child Development*, 78(4), 1052–1067.
- Apperly, I. A., Samson, D., & Humphreys, G. W. (2009). Studies of adults can inform accounts of theory of mind development. *Developmental Psychology*, 45(1), 190-201. <https://doi.org/10.1037/a0014098>
- Aral, N., Kandır, A., & Can Yaşar, M. C. (2015). resimli çocuk kitaplarında duyguların ifade ediliş biçimlerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 45-61.
- Aram, D., Fine, Y., & Ziv, M. (2013). Enhancing parent–child shared book reading interactions: Promoting references to the book's plot and emotional content. *Early Childhood Research Quarterly*, 28(1), 111-122. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2012.03.005>
- Astington, J. W., & Baird, J. A. (2005). Why language matters for theory of mind. *Oxford University Press*.
- Astington, J. W., & Pelletier, J. (1996). The language of mind: Its role in the development of theory of mind. *Advances in Child Development and Behavior*, 27, 131–158.
- Astington, JW ve Hughes, C. (2013). 16 zihin kuramı: Öz-Yansıma ve Sosyal Anlayış. *Oxford gelişim psikolojisi el kitabı, Cilt 2: Öz ve diğerleri*, 2, 398.
- Astington, JW, & Edward, MJ (2010). Erken çocukluk döneminde zihin teorisinin gelişimi. RE Tremblay, M. Boivin, & R. DeV. Peters (Ed.), *Erken çocukluk gelişimi ansiklopedisi* (s. 1–6). Erken Çocukluk Gelişimi Mükemmeliyet Merkezi.
- Ateş, M. (2020). *Çocuk edebiyatında zihin kuramı ve dil gelişimi*. Pegem Akademi.

- Baron-Cohen, S. (1995). *Mindblindness: An essay on autism and theory of mind*. MIT Press.
- Baron-Cohen, S. (1995). *Zihin Körlüğü: Otizm ve zihin kuramı üzerine bir deneme*. MIT
- Baron-Cohen, S. (1997). Zihin Körlüğü: Otizm ve zihin teorisi üzerine bir deneme. *Öğrenme ve Bireysel Farklılıklar*, 7 (3), 177-185.
- Baron-Cohen, S., Leslie, AM, & Frith, U. (1985). Otizmlili çocuğun bir "zihin teorisi" varmıdır? *Biliş*, 21 (1), 37–[https://doi.org/10.1016/0010-0277\(85\)90022-8](https://doi.org/10.1016/0010-0277(85)90022-8)
- Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Hill, J., Raste, Y., & Plumb, I. (2001). The “Reading the Mind in the Eyes” Test revised version: A study with normal adults, and adults with Asperger syndrome or high-functioning autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42(2), 241-251. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00715>
- Bartsch, K., & Wellman, HM (1995). *Çocuklar zihin hakkında konuşuyor*. Oxford University Press.
- Blijd-Hoogewys, EMA, Geert, PLC, Serra, M. ve Minderaa, RB (2010). Zihin kuramı gelişimi ve zihin kuramı hikaye kitapları: Normal gelişim gösteren çocuklarda ve otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda araştırma. *Avrupa Psikiyatri Dergisi*, 3 (2), 34–38.
- Bora, E. (2009). Şizofreni spektrum bozukluklarında zihin kuramı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20, 269–281.
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. In *Handbook of child psychology* (Vol. 1, pp. 793–828).
- Bus, A. G., van IJzendoorn, M. H., & Pellegrini, A. D. (1995). Joint book reading makes for success in learning to read: A meta-analysis on intergenerational transmission of literacy. *Review of Educational Research*, 65(1), 1–21. <https://doi.org/10.3102/00346543065001001>
- Buttelmann, D., Carpenter, M., & Tomasello, M. (2009). Eighteen-month-old infants show false belief understanding in an active helping paradigm. *Cognition*, 112(2), 337–342. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2009.05.006>

- Butterworth, G. (1991). The ontogeny and phylogeny of joint visual attention. In A. Whiten (Ed.), *Natural theories of mind: Evolution, development and simulation of everyday mindreading* (pp. 223–232). Basil Blackwell.
- Callaghan, T. C., Rochat, P., & Corbit, J. (2004). Young children's knowledge of visual perspective taking: Implications for the development of a theory of mind. *Developmental Psychology*, 40(4), 527–538. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.16.1.10>
- Carpendale, J. I., & Lewis, C. (2004). Constructing an understanding of mind: The development of children's social understanding within social interaction. *Behavioral and Brain Sciences*, 27(1), 79–96. <https://doi.org/10.1017/S0140525X04000032>
- Cassidy, K. W., Ball, L. V., Rourke, M. T., Werner, R. S., Feeny, N., Chu, J. Y., Lutz, D. J., & Perkins, A. (1998). Theory of mind concepts in children's literature. *Applied Psycholinguistics*, 19, 463–470.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Sage Publications.
- Çetin, Z. (2019). Türkiye’de yayımlanan resimli çocuk kitaplarında duyguların ve bilişsel süreçlerin temsil biçimlerinin incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 45–62.
- Demir, Ö. (2017). Okul öncesi dönem çocuk kitaplarında perspektif alma becerisinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 42(189), 45–58.
- Demirtaş, H., & Uysal, F. (2017). Okul öncesi eğitim programlarında sosyal biliş ve empati becerilerini desteklemeye yönelik etkinliklerin analizi. *Eğitim ve Bilim*, 42(191), 205–222.
- Denham, S. A. (1998). *Emotional development in young children*. Guilford Press.
- Denham, S. A. (2006). Social-emotional competence as support for school readiness: What is it and how do we assess it? *Early Education and Development*, 17(1), 57–89. https://doi.org/10.1207/s15566935eed1701_4
- Dennett, D. C. (1978). Beliefs about beliefs. *Behavior and Brain Sciences*, 4, 568–570.

- Dunn, J. (1995). *Children as psychologists: The significance of children's understanding of mind and emotion*. Erlbaum.
- Dunn, J., & Cutting, A. L. (1999). Understanding others, and individual differences in friendship interactions in young children. *Social Development*, 8(2), 201–219. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00091>
- Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. Random House.
- Dyer, J. R., Shatz, M., & Wellman, H. M. (2000). Young children's storybooks as a source of mental state information. *Cognitive Development*, 15, 17–37.
- Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (1998). Prosocial development. In W. Damon & N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development* (5th ed., Vol. 3, pp. 701–778). Wiley.
- Ekman, P. (1999). Basic emotions. In T. Dalgleish & M. J. Power (Eds.), *Handbook of cognition and emotion* (pp. 45–60). John Wiley & Sons.
- Erden, M., & Akman, B. (2011). *Okul Öncesi Eğitim*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Ergenekon, Y. (2012). Sosyal yeterlilikle ilişkili kavramlar ve sosyal yeterliliğin bileşenleri. In V. Sezgin Vuran (Ed.), *Sosyal yeterliklerin geliştirilmesi: Sosyal beceri yetersizliği gösteren çocuklar için* (pp. 15–33). Vize.
- Flavell, J. H. (1999). Cognitive development: Children's knowledge about the mind. *Annual Review of Psychology*, 50(1), 21–45. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.50.1.21>
- Flavell, J. H. (2000). Development of children's knowledge about the mental world. *International Journal of Behavioral Development*, 24(1), 15–23.
- Flavell, J. H. (2004). Theory-of-mind development: Retrospect and prospect. *Merrill-Palmer Quarterly*, 50(3), 274–290. <https://doi.org/10.1353/mpq.2004.0018>
- Flavell, J. H., Flavell, E. R., & Green, F. L. (1983). Development of the appearance-reality distinction. *Cognitive Psychology*, 15, 95–120.
- Frith, C. D., & Frith, U. (2005). Theory of mind. *Current Biology*, 15(17), R644–R645. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2005.08.041>
- Gander, M. J., & Gardiner, H. W. (2010). *Çocuk ve Ergen Gelişimi (Çev. B. Onur)*. İmge Kitabevi.

- Gardner, H. (1993). *Multiple Intelligences: The Theory in Practice*. Basic Books.
- Gleason, M. E. J. (2005). *The development of language* (6th ed.). Pearson.
- Gopnik, A., & Astington, J. W. (1988). Children's understanding of representational change and its relation to the understanding of false belief and the appearance-reality distinction. *Child Development*, 59(1), 26–37. <https://doi.org/10.2307/1130386>
- Gopnik, A., & Meltzoff, A. N. (1997). *Words, thoughts, and theories*. MIT Press.
- Gopnik, A., & Wellman, H. M. (1992). Why the child's theory of mind really is a theory. *Mind & Language*, 7(1-2), 145–171. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.1992.tb00202.x>
- Gopnik, A., & Wellman, H. M. (1994). The theory theory. In L. A. Hirschfeld & S. A. Gelman (Eds.), *Mapping the mind: Domain specificity in cognition and culture* (pp. 257–293). Cambridge University Press.
- Gordon, R. M. (1986). Folk psychology as simulation. *Mind & Language*, 1(2), 158–171.
- Goswami, U. (2008). *Cognitive Development: The Learning Brain*. Psychology Press.
- Göknil, C. (2000). *Okul öncesi çocuk edebiyatı. 49. cevap. 99 Soruda çocuk edebiyatı* (3rd ed.). Çocuk Vakfı.
- Gray, C. D., & Hosie, J. A. (1996). Deafness, story understanding, and theory of mind.
- Guajardo, N. R., & Watson, A. C. (2002). Narrative discourse and theory of mind development. *The Journal of Genetic Psychology*, 163(3), 305–325. <https://doi.org/10.1080/00221320209598686>
- Güven, S., & Arkadaşları. (2019). Türkiye’de yayımlanan resimli çocuk kitaplarının zihin kuramı bileşenleri açısından analizi. *Okul Öncesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 215–234.
- Happé, F. (1994). An advanced test of theory of mind: Understanding of story characters’ thoughts by able autistic, mentally handicapped, and normal children and adults. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 24(2), 129–154.
- Harris, P. L. (1992). From simulation to folk psychology: The case for development. *Mind & Language*, 7(1-2), 120–144.

- Harris, P. L. (1994). Thinking by children and scientists: False analogies and neglected similarities. *Child Development*, 65(1), 1–12. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1994.tb00727.x>
- Harris, P. L. (2005). *Imagining the impossible: Magical, scientific, and religious thinking in children*. Cambridge University Press.
- Harris, P. L. (2006). Social cognition. In D. Kuhn & R. S. Siegler (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 2. Cognition, perception, and language* (6th ed., pp. 811–858). Wiley.
- Harris, P. L. (2006). Trusting what you're told: How children learn from others. Harvard University Press.
- Harris, P. L. (2008). Children's understanding of emotion. *Handbook of Emotions*, 3, 320–331.
- Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.
- Hoş, F., & Deretarla Gül, M. (2020). Bilişsel edebi yaklaşım açısından resimli öykü kitaplarındaki duygu ifadelerinin incelenmesi. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(3), 473–490. <https://doi.org/10.31458/jecst.706>
- Hughes, C., & Leekam, S. (2004). What are the links between theory of mind and social relations? *Social Development*, 13(4), 590–619. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2004.00274.x>
- Hutto, D. D. (2008). *Folk psychological narratives: The sociocultural basis of understanding reasons*. MIT Press.
- Izard, C. E. (2007). Basic emotions, natural kinds, emotion schemas, and a new paradigm. *Perspectives on Psychological Science*, 2(3), 260–280.
- Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 1(4), 217–233.
- Kara, B., Yılmaz, E., & Aksoy, A. (2015). Çocuk kitaplarında zihinsel durum ifadelerinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 2(3), 20–34.

- Kaya, Z., & Çelik, A. (2019). Okul öncesi öğretmen adaylarının zihin kuramı becerilerini destekleyici hikâye anlatım becerilerinin geliştirilmesi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 33(2), 145–163.
- Kidd, D. C., & Castano, E. (2013). Reading literary fiction improves theory of mind. *Science*, 342(6156), 377–380. <https://doi.org/10.1126/science.1239918>
- Klin, A., Jones, W., Schultz, R., & Volkmar, F. (2003). The enactive mind, or from actions to cognition: Lessons from autism. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 358(1430), 345–360. <https://doi.org/10.1098/rstb.2002.1218>
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology* (4th ed.). SAGE Publications.
- Lecce, S., Bianco, F., & Pagnin, A. (2014). Reading minds through reading books: The effect of exposure to children's literature on social cognition. *Journal of Experimental Child Psychology*, 126, 241–255. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2014.04.007>
- Lillard, A. S. (1998). Ethnopsychologies: Cultural variations in theories of mind. *Psychological Bulletin*, 123(1), 3–32. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.123.1.3>
- Lillard, A., & Curenton, S. (1999). Do young children understand what others feel, want, and know? *Young Children*, 52–57.
- Mar, R. A., Tackett, J. L., & Moore, C. (2010). Exposure to media and theory-of-mind development in preschoolers. *Cognitive Development*, 25(1), 69–78. <https://doi.org/10.1016/j.cogdev.2009.11.002>
- Mar, R. A., Tackett, J. L., & Moore, C. (2010). Exposure to narrative fiction and children's social development: A theoretical review. *Personality and Social Psychology Review*, 14(4), 387–403. <https://doi.org/10.1177/1088868310362877>
- MEB (2013). Okul Öncesi Eğitim Programı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Meltzoff, A. N. (1999). Origins of theory of mind, cognition, and communication. *Journal of Communication Disorders*, 32(4), 251–269.

- Meltzoff, A. N., & Moore, M. K. (1983). Newborn infants imitate adult facial gestures. *Child Development*, 702–709.
- Milligan, K., Astington, J. W., & Dack, L. A. (2007). Language and theory of mind: Meta-analysis of the relation between language ability and false-belief understanding. *Child Development*, 78(2), 622–646. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2007.01018.x>
- Mischel, W. (2014). *The marshmallow test: Understanding self-control and how to master it*. Little, Brown and Company.
- Nelson, K. (2005). *Language in cognitive development: The emergence of the mediated mind*. Cambridge University Press.
- Nicolopoulou, A. (1997). Worldmaking and identity formation in children's narrative play-acting. *Journal of Narrative and Life History*, 7(1-4), 15–29.
- Nikolajeva, M. (2012). Reading other people's minds through word and image. *Children's Literature in Education*, 43(3), 273–291. <https://doi.org/10.1007/s10583-012-9163-0>
- Oatley, K. (2011). *Such stuff as dreams: The psychology of fiction*. Wiley-Blackwell.
- Özdemir, H., & Aydın, M. (2021). Okul öncesi çocuklarının zihin kuramı gelişiminde hikâye kitaplarının rolü. *Eğitim Psikolojisi Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 55–78.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4th ed.). Sage Publications.
- Pelletier, J., & Astington, J. W. (2004). Action, consciousness and theory of mind: Children's ability to coordinate story characters' actions and mental states. *Early Education and Development*, 15(1), 5–22.
- Perner, J. (1991). *Understanding the representational mind*. MIT Press.
- Perner, J. (1991). *Understanding the representational mind*. The MIT Press.
- Perner, J., & Wimmer, H. (1985). "John thinks that Mary thinks that ...": Attribution of second-order false beliefs by 5- to 10-year-old children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 39(3), 437–471. [https://doi.org/10.1016/0022-0965\(85\)90051-7](https://doi.org/10.1016/0022-0965(85)90051-7)

- Perner, J., Leekam, S. R., & Wimmer, H. (1987). Three-year-olds' difficulty with false belief: The case for a conceptual deficit. *British Journal of Developmental Psychology*, 5(2), 125–137. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.1987.tb01048.x>
- Peterson, C. C., & Slaughter, V. P. (2003). Telling the story of theory of mind: Deaf and hearing children's narratives and mental state understanding. *British Journal of Developmental Psychology*, 21(4), 561–584.
- Piaget, J. (1962). *Play, dreams and imitation in childhood*. New York: W. W. Norton.
- Premack, D., & Woodruff, G. (1978). Does the chimpanzee have a theory of mind? *Behavioral and Brain Sciences*, 1(4), 515–526. <https://doi.org/10.1017/S0140525X00076512>
- Reese, E., & Cox, A. (1999). Quality of adult book reading affects children's emergent literacy. *Developmental Psychology*, 35(1), 20–28. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.35.1.20>
- Riggio, R. E., & Cassidy, J. (2009). Preschoolers' awareness of mental states and their impact on social interactions. *Early Child Development and Care*, 179(1), 1–15.
- Rogoff, B. (1990). *Apprenticeship in thinking: Cognitive development in social context*. Oxford University Press.
- Ruffman, T., Slade, L., & Crowe, E. (2002). The relation between children's and mothers' mental state language and theory-of-mind understanding. *Child Development*, 73(3), 734–751. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00435>
- Sarı, B., & Altun, D. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarının hikâye anlama ile zihin kuramı becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 6(4), 945–960. <https://doi.org/10.16916/aded.441307>
- Schneider, W., Schumann-Hengsteler, R., & Sodian, B. (2005). Young children's cognitive development: Interrelationships among executive functioning.
- Selman, R. L. (1980). *The growth of interpersonal understanding: Developmental and clinical analyses*. Academic Press.

- Shah, A. (2003). Narrative understanding and theory of mind in preschoolers. *Honors Projects*. (indirilme: 05.07.2023).
- Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (2000). *From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development*. National Academy Press.
- Shultz, T. R., & Wells, D. (1985). Judging the intentionality of action-outcomes. *Developmental Psychology*, 21(1), 83–89.
- Snow, C. E., Burns, M. S., & Griffin, P. (1998). *Preventing Reading Difficulties in Young Children*. National Academy Press.
- Sternberg, R. J. (1985). *Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence*. Cambridge University Press.
- Symons, D. K. (2004). Mental state discourse, theory of mind, and the internalization of self–other understanding. *Developmental Review*, 24(2), 159–188.
- Şahin, R., & Korkmaz, F. (2022). Türkiye’de yayımlanan resimli çocuk kitaplarının içerik analizi: zihin kuramı perspektifi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20(1), 88–112.
- Tager-Flusberg, H., Paul, R., & Lord, C. (2005). Language and communication in autism.
- ToM Story Project. (2021). Narrative structures and children's theory of mind development: A cross-cultural analysis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 62(6), 715–730. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13308>
- Tomasello, M. (1999). *The cultural origins of human cognition*. Harvard University Press.
- Tomasello, M. (2005). *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition*. Harvard University Press.
- Vokmar, F. R., Paul, R., Klin, A., & Cohen, D. (Eds.). (n.d.). *Handbook of autism and pervasive developmental disorders* (3rd ed., pp. 335–364). John Wiley & Sons.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- Wellman, H. M. (1990). *The child's theory of mind*. MIT Press.
- Wellman, H. M. (2014). *Making minds: How theory of mind develops*. Oxford University Press.

- Wellman, H. M. (2014). *Zihinleri oluşturmak: zihin kuramı nasıl gelişir*. Oxford University Press.
- Wellman, H. M., & Liu, D. (2004). Scaling of theory-of-mind tasks. *Child Development*, 75(2), 523–541. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00691.x>
- Wellman, H. M., Cross, D., & Watson, J. (2001). A meta-analysis of theory of mind development: The truth about false belief. *Child Development*, 72(3), 655–684. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00304>
- Wimmer, H., & Perner, J. (1983). Beliefs about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young children's understanding of deception. *Cognition*, 13(1), 103–128.
- Woodward, A. L. (1998). Infants selectively encode the goal object of an actor's reach. *Cognition*, 69(1), 1–34. [https://doi.org/10.1016/S0010-0277\(98\)00058-4](https://doi.org/10.1016/S0010-0277(98)00058-4)
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri* (9. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (9th ed.). Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (2018). Okul öncesi resimli çocuk kitaplarında zihinsel durum ifadelerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 702–710.
- Yıldırım, E., & Erkan, S. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin zihin kuramı gelişimini destekleyen hikâye kitaplarını kullanım alışkanlıkları. *Erken Çocukluk Eğitimi Dergisi*, 5(2), 98–117.
- Yılmaz, E., Kara, B., & Özbek, A. (2018). Çocuk edebiyatı eserlerinde duygu ifadelerinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 51(3), 39–62.
- Yılmaz, Ş. (2014). resimli öykü kitaplarının zihin kuramı açısından incelenmesi.
- Yuill, N., Perner, J., Pearson, A., Peerbhoy, D., & van den Ende, J. (1996). Children's changing understanding of wicked desires: From objective to subjective and moral. *British Journal of Developmental Psychology*, 14, 457–475.